

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ



ГОСПОДСТВО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

No. 10 (535), October, 1992, Vol. XLV

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відп. Ред. і Літер. Ред. — мгр Ольга Керзюк

Члени Редакційної Колегії:

д-р А. Бедрий, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, мгр О. Коваль, проф.
д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушпета, інж. В. Олеськів,
д-р Б. Стебельський, проф. д-р П. Цимбалістий

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Тел.: 071 607 6266/7

Факс: 071 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом, не завжди відповідають
поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.

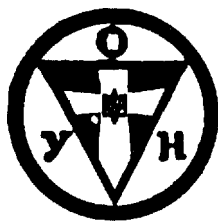
УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1992 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б.фр.	1200 б.фр.	250 б.фр.
Вел. Британія	ф.30.00	ф.16.00	ф.3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н.м.	65 н.м.	12.50 н.м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адре-
су Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського



Визвольний ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (534)

ЖОВТЕНЬ, 1992

Річник XLV

Зміст X-ої книжки

В 50-ліття УПА

Володимир Косиш: УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ	1155
Галина Дичковська: 50-РІЧЧЯ УПА — НАЦІОНАЛІЗМ І ГУМАНІЗМ	1167
Семен Цебак: ЯК ПИШЛИ МИ ДО БОЮ ЗА ЗЕМЛЮ СВЯТУЮ	1175
Ярослав Гомза: ПИСАЛОСЯ ПРО БОЛЬШЕВИЦЬКЕ ПІДПІЛЛЯ	1177
Лариса Хоролець: ГЕРОЯМ СЛАВА!	1180
— УРОЧИСТЕ СЛОВО СВЯТІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА	1182
о. митр. Микола Матичак: ПРИВІТАЛЬНЕ ПИСЬМО	1183

Репортажні звіттовлення про відзначення 50-ліття УПА

— ВЕЛИЧАВЕ ВІДЗНАЧЕННЯ 50 ЛІТТЯ УПА В УКРАЇНІ	1186
Марія Базелюк: ЛЮДИ З ЛИЦАРСЬКИМИ ДУШАМИ	1189
Ярослав Тучапський: ВОСКРЕСІННЯ СЛАВИ УПА	1191
— У ПАНТЕОНІ ПАМ'ЯТІ НАРОДНОЇ	1193
Володимир Чікалін: ПОВЕРНЕННЯ	1194
Леонід Ковальчук: МУСИМО ЗНАТИ — ТО БУЛИ ГЕРОЇ	1195
— ГОЛЛЯНДСЬКІ ГЕНЕРАЛИ ПРО УПА	1196
Сергій Кричальський: ВШАНУВАЛИ ГЕН. ДМИТРА КЛЯЧКІВСЬКОГО	1196
— ІНТЕРВ'Ю ГОЛОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМПЕТУ ОРЕСТА ДИЧКОВСЬКОГО	1197
Петро Дужий: ЧИ БУЛА ОПОЗИЦІЯ В УПА?	1200
— НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ	1202

Поезія

Дмитро Гриньків: ПОВСТАНСЬКИЙ ЦИКЛ «ПЕРЕМОГА БЕЗ НАДІЇ»	1203
Петро Дужий: ЛИСТ ОЛЬГИ КОВАЛЬЧУК ДО ЦК КОМПАРТІЇ	1209

До питань державного будівництва

— ПЕРША РІЧНИЦЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ	1214
Слава Стецько: МИ, УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛІСТИ	1218
Михайло Зеленчук: СЛОВО	1219
— ЗАКЛИК ПРОВІДУ ОУН ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	1221
Микола Шатило: ЗАХВАТАНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ	1222

Церковно-релігійні питання

— ВАЖЛИВІ ПЕРЕМІНИ В ЛОНІ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ:	1227
— ПОСТАНОВА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО СОБОРУ — 1227; ЗВЕРНЕННЯ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ — 1228; ПОСЛАННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО СОБОРУ — 1228; ЗВЕРНЕННЯ ПАТРІЯРХА КИЇВСЬКОГО І ВСІЄЇ УКРАЇНИ — 1229;	
— ДІІ В ЛОНІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ:	1231
— ЛИСТ ПАТРІЯРХА МИРОСЛАВА ЛЮБАЧІВСЬКОГО — 1231; ВІДПОВІДЬ ПАТРІЯРХА МСТИСЛАВА І — 1232;	
Слава Стецько: ПАТРІЯРХ ЙОСИФ ПЕРШИЙ — СИМВОЛІ... — 1232; ПЕРЕНЕСЕННЯ ПРАХУ ПАТРІЯРХА ЙОСИФА СЛІПОГО — 1237	

Спогади

Марта Гай: ДОРОГА (УРИВОК З АВТОБІОГРАФІЧНОЇ ДИЛОГІЇ)	1239
Петро Дем'янюк: РОЗПОВІДЬ ПРО СЮНІКА МОРОЗА	1251

Огляд, рецензії

Тарас Салига: ДО СВЕРСТЮКА У МЮНХЕН	1260
Володимир Жила: ВАРТІСНИЙ ВНСОК	1268
Ігор Кічак: ФАЛЬШИВІ «ТНІ» ОДНОГО ВОРОГА	1272
Микола Мушинка: ІСТОРИЧНИЙ ТВІР НЕ МОЖНА БУДУВАТИ НА НЕПРАВДІ	1276
Софія Наумович: ВІДВІДИНИ ПЕКЛА	1278

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН



*Відкриття пам'ятника св. п. Провідникові Степанові Бандері
в Старому Угринові. Промовляє інж. Іван Кашуба,
відповідальний редактор тижневика «Шлях Перемоги»,
делегований представник ОУН.*

В 50-ліття УПА
Володимир КОСИК

УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ

Короткий історичний огляд

(передрук брошуrowаного видання з України, 1992)

Друга світова війна розпочалася в тяжкий для України час. Внаслідок жорстоких сталінських репресій тридцятих років, штучно зорганізованого голоду та масового знищення національно свідомої української інтелігенції українські національні сили на підсоветській Україні були повністю розгромлені. Вони були зліквідовані також у Карпатській Україні після того, як за згодою Гітлера її зайняла у березні 1939 року Малярщина.

У вересні 1939 року, згідно з пактом Молотова-Ріббентропа з 23 серпня цього ж року, советські війська окупували Західню Україну. Ця окупація призвела до повної ліквідації українських легальних політичних партій, які існували під польською владою.

Діяльність українських політичних партій була заборонена не лише під советською окупаційною владою. Також гітлерівська Німеччина заборонила всяку політичну діяльність як на українській території на Захід від Сяну і Бугу, так і на еміграції (в Німеччині, Польщі, Чехії, Словаччині).

Таке ставлення нацистської та советської диктатур до українського національного руху, як і територіяльно-політичні зміни на українських землях не мали, однак, жодного впливу на підпільну Організацію Українських Націоналістів (ОУН). Створена націоналістичною молоддю у 1929 році, ОУН не переставала діяти й боротися за відновлення Української Самостійної Соборної Держави нелегальними засобами. Бо якщо легальні партії й організації потребували законного визнання й дозволу на існування, нелегальна ОУН, метою якої була боротьба проти всіх окупантів України, цього не потребувала і тим не журилася.

Нова міжнародня обстановка і назріваючі від якогось часу протиставності (Край-еміграція, молодь-старші, як теж застереження до деяких людей у Проводі тощо) викликали у провідних колах ОУН на еміграції концепційні розбіжності щодо політики, тактики і складу Проводу Українських Націоналістів (ПУН), які призвели до розламу. Молоді активісти на еміграції і члени Крайової Екзекутиви в Україні, згуртовані довкола Степана Бандери, покликали до життя в лютому 1940 року Революційний Провід ОУН. У квітні 1940 року на II Великому Зборі ОУН Степана Бандеру було обрано головою революційної ОУН.

Тому, що якась частина членів на еміграції залишилася по боці ПУН, очоленого полк. Андрієм Мельником, від лютого 1940 року

заіснувало фактично дві різні організації, які мали однакову назву — ОУН (відтоді їх популярно звали «бандерівцями» й «мельниківцями»).

Революційна ОУН (ОУН-Бандери) поставила собі мету радикалізувати і поширити боротьбу за самостійність України, включно із збройною боротьбою, та намагалася створити спільний фронт усіх поневолених Советською Росією народів.

Одне з рішень II Великого Збору з квітня 1941 року говорило, що ОУН *«продовжуватиме всіма силами революційну боротьбу за визволення українського народу без огляду на всі територіально-політичні зміни, які зайшли б на терені Східної Європи»*, отже і у випадку німецької окупації. У травні 1941 року ОУН-Бандери вирішила, що, на випадок війни Німеччини проти СРСР, *«на звільнених від московсько-більшевицької окупації частинах української землі, не ждучи на ніщо, ОУН проголошує будову Української Держави, встановляє владу, яка має зорганізувати державне життя в усіх ділянках та керувати ним»*.

Це рішення мало бути реалізоване без огляду на політику і пляни німців та без їхньої згоди. Німецькі архівні документи потверджують, що лише ОУН-Бандери мала наперед розпрацьовані концепційні заложення і пляни на випадок війни на Сході Європи, які автоматично вели до виникнення опору окупантам. Для реалізації своїх плянів ОУН-Бандери потаємки приготувала на Заході декілька тисяч своїх членів, які мали продіставатися на українську територію зараз же після переходу фронту.

Гітлерівська Німеччина напала на Советський Союз 22 червня 1941 року. ОУН-Бандери приступила негайно до реалізації своїх плянів, проголосивши у Львові 30 червня 1941 року відновлення Української Самостійної Держави. Зформування уряду було доручено Ярославів Стецькові. Заскочені, німці почали репресії у Кракові: 5 липня вони заарештували Степана Бандеру і депортували його до Берліну. Тоді ж ув'язнили кількох членів Українського Національного Комітету у Кракові.

У Львові німці спочатку ізолювали усі заходи в напрямі створення української влади, а 9 липня заарештували і депортували до Берліну Ярослава Стецька, голову Українського Державного Правління. Бандера і Стецько відмовилися у Берліні відкликати проголошення Української Держави, і їх остаточно ув'язнено в концентраційному таборі Саксенгаузен, де вони перебували до кінця вересня 1944 року.

Перейшовши у підпілля, ОУН-Бандери вирішила розпочати психологічну, організаційну і військову підготовку до збройного опору і ширшого повстання проти німців. Уже на початку серпня СД (поліція безпеки) і гестапо стверджували у своїх звітах з окупованих територій Сходу, *«що носієм ворожих течій між українцями є, як і раніше, група Бандери»*.

Від липня-серпня 1941 року розпочалися систематичні арешти членів і прихильників ОУН-Бандери. В половині вересня проведено масові арешти в Україні і на еміграції: десятки й сотні членів

цієї організації опинилися в тюрмах і концтаборах. За атентати проти представників влади німці розстрілювали закладників. Наприклад, у Львові за вбивство офіцера міліції М. Сендеги розстріляно близько 100 закладників із середовища ОУН-Бандери, а між ними А. П'ясецького, члена уряду, що його творив Я. Стецько.

За короткий час німці окупували всю Україну. Її територію поділено: Галичину, Засяння і Холмщину прилучено до Генеральної Губернії, що була створена з частини польської території. Одесу, Миколаїв із територією між Дністром і Бугом Гітлер віддав Румунії. З Волині і центральної України створено німецьку адміністративну одиницю п. н. «Райхскомісаріят Україна». Східня територія України належала до військової зони.

Разом з пересуванням фронту на схід ОУН-Бандери поширювала свою діяльність на центральні і східні території. Молодь масово вступала в її ряди. Із документів, що попали німцям у руки, та із зізнань арештованих вони довідалися, що ОУН-Бандери приготувляє загальне повстання. Поліція безпеки видала 25 листопада 1941 року таємний наказ арештовувати всіх активістів руху Бандери і після допитів розстрілювати їх безслідно як грабіжників (а не як політичних).

Помимо цього наказу і посилених арештів, а також прилюдних страт, переважно через повішання, членство ОУН-Бандери постійно зростало. Зимово розпочалися на Волині військові вишколи молоді, зокрема підстаршин. Провід ОУН-Бандери видав наказ магазинувати і приготувляти зброю. Одночасно проведено акцію проти здачі харчових контингентів німцям та висилки людей на працю до Німеччини.

У квітні 1942 року II конференція ОУН-Бандери постановила не витрачати енергії народу на дрібну партизанщину, але приготувати широкий повстанський рух. Тому в постановах було сказано: «Свою політику ми будемо: а) на творенні й розбудові власних революційно-політичних сил; б) на самостійницькій ні від кого незалежній всеукраїнській політиці революційної боротьби; в) на використанні всіх можливостей і сил, що сприятимуть постанову Української Держави. Зокрема на створенні широкого фронту боротьби поневолених народів Сходу й Заходу Європи; . . . д) московсько-більшевицькій міжнародній концепції — інтернаціоналу й німецькій т. зв. «Нової Європи» ми протиставляємо міжнародну концепцію справедливої національно-політично-господарської перебудови Європи на засаді вільних національних держав під гаслом — «Свобода народам і людині».

Незважаючи на дальші постійні арешти по всій Україні, ОУН-Бандери почала творити у квітні-травні 1942 року малі озброєні групи національної самооборони на північно-західніх землях України. Це потверджує таємне німецьке повідомлення з окупованих територій Сходу (ч. 26), яке каже, що *«Рух Бандери перейшов останнім часом щораз то більше до методів активної боротьби. Вже в травні було встановлено, що рух Бандери серйозно займався створенням бандитських груп, зокрема в західній частині*

України. У червні 1942 року встановлено існування їх банди також в околиці Кам'янця-Подільського».

У поширюваних серед населення виданнях і листівках (летючках), які попадали німцям у руки, ОУН-Бандери писала в червні 1942 року, що від початку війни в Україні нічого не змінилося, на місце одного тоталітаризму прийшов другий, проти якого треба боротися. Проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 року показало світові, що українці мають свою концепцію і готові боротися проти всіх, *«хто хоче перемістити нашу країну в колонію, а наш нарід у невольників»*. Українці будуть боротися за власну державу, а не за 'Нову Європу'. ОУН-Бандери постійно закликала українців готуватися до збройної боротьби.

Впродовж літа 1942 року малі озброєні групи націоналістів проводили лише незначні операції, атакуючи засоби зв'язку і шляхи сполучення, малі німецькі відділи, склади постачання та господарські підприємства.

У жовтні малі відділи почали зливатися у великі військові частини. Ці з'єднання, створені Проводом ОУН-Бандери, прийняли назву *Українська Повстанська Армія (УПА)*. Офіційною датою створення УПА прийнято 14 жовтня 1942 року.

Створення в половині жовтня першого великого з'єднання українських націоналістів підтверджує таємний звіт штабу німецької армії з 16 жовтня 1942 року, в якому сказано, що озброєні групи українських націоналістів перший раз згуртувалися в околицях Сарн в одну велику частину, яка постійно поповнялася.

Отже, на Поліссі дрібні озброєні групи злилися під командою військового референта Крайового Проводу ОУН-Бандери північно-західних земель Сергія Качинського-«Остапа», а на Волині під командою сотника Івана Перегійняка-«Довбешки»-«Коробки». Ці та інші частини, які творилися в районах Колок, Пустомитів і Крем'янця, негайно перейшли до військових занять великими з'єднаннями, щоб приготуватися до більших операцій.

У цей час німці, які ще не дуже розрізняли націоналістичних партизанів від советських, уже зазнавали немалих втрат. Згідно з їхніми звітами, в останній тиждень листопада 1942 року відбулося 150 атак лише в районах Рівне-Житомир. Активність повстанців і партизанів перешкодила «охопленню» німцями зерна. Якщо в районі Рівне заготівля 1942 року охопила 80-100%, то в інших районах вона дуже зменшилася: 28% в районі Пінська, 32-35% в районі Костополя, 25-30% в районі Сарн.

Ряди УПА беззастанно зростали, молодь масово голосилася на заклик ОУН-Бандери. На початку лютого 1943 року УПА розпочала широкі воєнні операції з метою усунути німецькі залоги й адміністрацію з районів, віддалених від великих міст, та одночасно проти советських партизанів, які ставилися дуже вороже до самостійницьких змагань українців та винищували українських патріотів.

Під кінець літа і восени 1942 року керівництво українського ре-

волюційного руху поширювало заклик до советських партизанів, в якому їх заохочувалося не боротися за повернення советського режиму, бо «московський і німецький режими собі подібні, як дві краплі води». Партизани не повинні служити жодній із них, а прилучитися до національно-революційного руху і боротися проти наїздників у рядах масової національної організації «за повну свободу і самостійність держав поневолених народів... Геть Гітлера і Сталіна!».

Першою більшою акцією УПА було захоплення Володимирця 7 лютого 1943 року і звільнення з тюрми в'язнів. Під час одного з більших боїв з німцями 22 лютого загинув біля Висоцька командир «Довбешка»-«Коробка». В лютому і березні відділи УПА очистили від советських партизанів ліси в околицях Сарн, Столина, Володимирця, Цуманя. У березні під час бою з німцями в Оржеві загинув командир Остап. У бою німці втратили 60 убитих.

Інший відділ УПА розбив табір полонених у Луцьку та збірний пункт людей з Дніпропетровщини, яких везли на роботи до Німеччини. Відділ УПА, який перебував у Людвиполі, відбив кілька наступів частин СС-ів силою 1500 вояків (тоді загинуло 58 есесівців). У квітні відділи УПА наскочили одночасно на в'язниці в Луцьку, Дубні, Ковелі, Горохові, Крем'янці, Любачівці і звільнили усіх в'язнів.

Основою ідеологічних унапрявлень УПА завжди були ідеологічні позиції ОУН-Бандери. Третя конференція цієї організації, яка відбулася з 17 по 21 лютого 1943 року, стверджувала, що «сучасна війна на Сході, що її розпущено в ім'я імперіялістичних інтересів німецького націонал-соціалізму та московського більшевизму... це в першу чергу війна з приводу України, яку обидва імперіялізми трактують у своїх загарбницьких плянах як центральну проблему їх імперіялістичної політики на Сході Європи та випадкову базу для дальших підбоїв... Тому для українського народу являється невідкличною вимогою вести боротьбу проти обох імперіялізмів на платформі власних сил, а в основу своєї співпраці з другими народами класти їхнє визнання нашого права на власну державу і на цій площині шукати спільних інтересів західних і східних народів у спільній боротьбі проти німецько-московського та інших імперіялізмів».

У першій половині квітня відділи УПА зовсім звільнили в боях численні райони Волині (Мізоч, Острів, Шумськ, Крем'янець, Верба). Тоді німці кинули проти УПА одну дивізію, зложену з двох полків мадярів, полку німецьких СС-ів та полку узбеків і казахів. Після триденних боїв німецькі частини мусіли відступити. У квітні очищувальні операції УПА поширилися на Поділля (Ярмолинці, Проскурів, Кам'янець-Подільський), де створено нові відділи УПА.

Один з німецьких урядовців на Волині звітував на початку квітня 1943 року, що на північ від лінії Київ-Рівне-Ковель-Берестя, крім советських партизанів, є також націоналістичні партизани, число яких постійно зростає. Вони опанували повністю територію на південь від вказаної лінії. Націоналістичні партизани атакують

у білий день, нападають також на поїзди, визволяють людей, яких везуть на працю до Німеччини. Урядовець Шенк далі пише у своєму звіті, що... *«у багатьох уже нема жодної німецької адміністрації»*, в районі Рівного всі тартаки спалені, і біля 400 урядовців і робітників згинуло.

Також райхскомісар Еріх Кох (кат України, який помер на 90-му році життя у 1986 р. у вигідній польській тюрмі, бо Москва не погодилася, щоб його судили в Україні) писав у своєму звіті з 4 квітня 1943 року, що на Волині тільки два райони вільні від «банд». Він звітував, що *«національні банди дуже небезпечні, зокрема в околицях Кам'янець-Костопіль-Рівне»*. Урядовці райхскомісаріату виготовили карти Волині і Поділля, які виявляють, що в квітні 1943 року німці втримувалися переважно лише у великих містах і деяких районних центрах, а села вже були під контролею українських повстанців (за винятком південних частин Поділля і подекуди Волині).

Німецький генеральний комісар Волині й Поділля повідомляв Берлін, що тоді коли на півночі його регіону знаходилися «советські банди», то на заході і півдні Волині панували «національні банди», зокрема в районах Горохів, Любомль, Дубно, Луцьк, Крем'янець. *«Це вже можна говорити про повстання»*, — писав він у своєму звіті.

Лише в квітні в боях проти УПА згинуло біля 600 німців. Від куль УПА згинув на шляху Ковель-Рівне 2 травня 1943 року шеф німецьких штурмових партійних відділів СА Віктор Люце.

Німці звітували до Берліну, що вони втратили контроль над величезними просторами Волині, Поділля і Житомирщини. У цих трьох областях вони втратили 32% орної землі (біля 75% на самій Волині), від 28% до 52% доставки худоби тощо. Були це наслідки активності переважно націоналістичних повстанців, які вже розпоряджали навіть тяжкими скорострілами та гарматами (за винятком північних районів, де діяли також советські партизани).

УПА одночасно провадила бої проти советських партизанів, не допускаючи їх на територію, яку вона контролювала, та відтискаючи їх постійно на північ, у поліські болота. У квітні 1943 року УПА начисляла від 8 до 10 тисяч вояків, а в червні — біля 22 тисяч. Крім УПА, в цей час існувало ще два інші українські партизанські відділи.

Весною 1942 року зформувався на Волині незалежний відділ партизанів під проводом Тараса Бульби-Боровця. Бульба-Боровець командував раніше, від серпня до листопада 1941 року, з'єднанням «Поліська Січ», яке було озброєне німцями (вермахтом) і мало за завдання очищувати ліси від залишків Червоної армії та парашутистів. На домагання СД вермахт мусів «Поліську Січ» розв'язати і роззброїти, що й сталося 15 листопада 1941 року. Члени відділу розійшлися по домівках. Навесні 1942 року Бульба-Боровець створив із колишніх членів «Поліської Січі» партизанське з'єднання.

Надіючися прихилити Бульбу-Боровця до співпраці, Головне

Командування советської армії вислало до нього в серпні 1942 року делегацію. У жовтні він погодився на неутралітет між його і советськими партизанами, який тривав понад шість місяців. Бульба переговорював також із СД у листопаді, але в цих переговорах він стояв на національних позиціях і гостро виступав проти німців.

У цей час створилося на Волині із малих груп самооборони з'єднання ОУН-Мельника. Один із цих відділів, коротко після створення, був наскочив під кінець січня 1943 року на в'язницю в Дубні.

Навесні 1943 року з'єднання Бульби мало від 4 до 6 тисяч людей, а відділи ОУН-Мельника від 1000 до 3000 людей. У липні-серпні, під час об'єднуючої акції, зарядженої Головною Командою УПА, обидва з'єднання були примушені влитися до УПА або відійти з теренів її діяння. Бульба залишив при собі малий відділ людей і від липня 1943 року почав називати свою партизанську групу «Українська Народня Революційна Армія» (УНРА).

У травні німці розпочали ряд наступальних операцій проти УПА, спочатку в районі Горохова, потім в інших районах, з допомогою численних відділів поліції, штурманів, війська. Бої біля Колок, де було п'ять шпиталів УПА, тривали три дні. Між убитими був теж поручник Василь Івахів — «Сонар», шеф штабу УПА. Вночі з 23 на 24 червня відділи УПА підірвали залізницю на шляху Рівне-Сарни і заатакували військовий поїзд, знищивши близько 150 есесівців і членів СД.

У червні офензивою проти УПА командував ген. Гінцлер, у липні — фон дем Бах. В офензиві фон дем Баха взяло участь 10000 німецьких і польських поліцаїв і жандармів, 10 моторизованих батальйонів з артилерією, 50 танків і панцерних авт та 27 літаків. Помимо цих операцій, атаки українських повстанців на німецькі опірні пункти, як про це звітовано на нараді головного командування вермахту в Україні з заступником райхскомісара в Рівному 16.9.1943, не припинялися, а збільшувалися: 295 у липні, 391 у серпні, 682 саботажі на залізницях у липні, 1034 у серпні; 119 атак на господарські об'єкти в липні, 151 у серпні. Кабелі зв'язку між владою Райху і фронтом, між Рівним і Житомиром були безстанно перетинані.

Відділи УПА активізувалися також у районах Житомира і Києва, в лісах Чорнобиля, а також в Галичині, де вони спочатку виступали під назвою відділів Української Національної Самооборони.

Під час каральних акцій внаслідок дій УПА гітлерівські війська нищили українські села, часто разом із мешканцями. Побіч УПА завжди діяла ОУН-Бандери та її збройне підпілля. Сотки членів цієї організації й українських патріотів німці розстрілювали й вішали прилюдно по містах України. В Галичині восени 1943 року за кілька місяців німці стратили, за неповними підрахунками, 1570 українських патріотів, членів ОУН і УПА.

Але й німці зазнавали втрат: сотки німців гинули від куль українських повстанців і членів руху опору. За неповними даними, під час боїв у липні, серпні і вересні вони втратили на Волині понад 3000 убитими, УПА втратила 1237 вояків і старшин убитими і ранени-

ми; у жовтні і листопаді німці втратили понад 1500 убитими, УПА втратила 414 осіб.

Російсько-советська влада пильно слідувала за зростом ваги й сили ОУН-Бандери. Рішивши боротися всіма силами проти впливів цієї організації серед населення України, вона вже на самому початку війни розпочала шалену пропаганду проти українських націоналістів, як на окупованій території, так і в СРСР і серед західних союзників.

Уже в першому числі газети «За Радянську Україну» з 31 липня 1941 року, що її почало видавати головне командування південно-західного фронту для окупованої частини України, українських націоналістів представлялося як зрадників українського народу на услугах Гітлера і гестапо.

У статтях, підписаних О. Корнійчуком, С. Сокільським, К. Полонником, говорилося, що Бандера і його уряд «брали накази від Гітлера». Виступаючи в першому числі газети проти «жовто-блакитної банди», Корнійчук писав, що «свободолюбний український нарід має для неї і для Степана Бандери єдину відповідь — смерть...»

Ця ненавистницька пропаганда, основана на неправді й абсурдних вигадках, продовжувалася впродовж дальших місяців війни. Нацисти зі свого боку повели подібну пропаганду. Але вони твердили навпаки: в їх уяві діяльність ОУН і УПА були інспіровані Москвою і більшовиками!

Під час офензиви проти УПА влітку 1943 року німці скидали з літаків листівки, в яких було сказано, що «Москва дає накази ОУН» та що «в проводі ОУН сидять агенти Москви, що отримують і виконують накази кровожерного Сталіна і його жидівських опричників». Це звернення до населення закінчувалося реченням: «ОУН і більшовизм — це одне, тому вони мусять бути знищені!»

В іншій летючці, підписаній фон дем Бахом, сказано, що «червоні волоцюги» поширюють відозву маршала Василевського, «де в імені масового вбивці з Вінниці і Катиня червоного товариша Сталіна, урочисто признано українського вожака бандитів Бандеру старшим більшовиком советської України... У відповідному часі він (Бандера) і його саботажники будуть у днях перемоги Європи покарані спільно з комуністичними бандитами».

Знову ж советська пропаганда, як звичайно, далі твердила навпаки. У зверненні Президії Верховного Совету УРСР, Совету народних комісарів і ЦК КП(б)У до населення України з 21 травня 1943 року сказано, що: «ватажки націоналістичної банди... — прямі агенти Гітлера». А далі: «Вони хочуть, щоб Радянська Україна порвала теперішній союз з російським, білоруським та іншими народами СРСР і виділитися в окрему державу... Вони хочуть таким чином перетворити Україну в колонію німецького імперіялізму... Нехай буде відомо всім, кого втягнули в озброєні банди українсько-німецьких націоналістів, що справжні партизани нещадно знищують німецько-фашистських загарбни-

ків... А що зробили для захисту нашого народу від німецько-фашистських мерзотників озброєні націоналістичні банди, які існують понад півтора року? Нічого!»

УПА була побудована за принципом регулярної армії, в її відділах панувала військова дисципліна. На самому початку усіма відділами командував Клим Савур-Клячківський. Перший штаб УПА знаходився на північному заході, на Волині, в районі Костополя. Він складався в дійсності з членів військового штабу ОУН-Бандери північно-західного краю, який перетворено в штаб УПА. Шефом штабу був Василь Івахів — «Сонар». Після його смерті (13.5.1943) на цей пост покликано колишнього старшину армії УНР полковника Леоніда Ступницького-Гончаренка, який не був членом ОУН. Два інші не члени ОУН сповняли головні пости в штабі УПА: полк. М. Омелюсік, керівник оперативного відділу, і полк. Литвиненко, керівник розвідки.

УПА поділялася на три групи, які відповідали трьом воєнним округам (ВО): група Північ (командир Дубовий), група Північний Захід (командир Рудий), група Південь (командир Еней). Із формуванням нових відділів на Волині й Поліссі та поширенням її діяння влітку 1943 року на інші терени, початкова структура УПА зазнала змін.

У серпні 1943 року відбувся III Надзвичайний Великий Збір ОУН, на якому головою центрального Бюро Проводу ОУН обрано Романа Шухевича (25 серпня). Восени 1943 року Головний військовий штаб Центрального Проводу ОУН, яким від весни керував Роман Шухевич, переорганізовано у Головний військовий Штаб УПА і створено пост Головного командира УПА. Переорганізація керівництва УПА тривала до кінця листопада 1943 року. З кінцем листопада Роман Шухевич почав виконувати обов'язки Головного командира УПА під псевдонімом Тараса Чупринки, а О. Перебийніс перебрав пост виконуючого обов'язки шефа Головного військового Штабу. Обидва були остаточно затверджені на своїх постах 27 січня 1944 року.

У 1944 році організаційна структура УПА вже була устійнена. Територія діяння УПА була поділена на три краї: Північний край (Волинська й Житомирська області), Західний край (Львівська, Тернопільська, Станіславівська, Чернівецька й Дрогобицька області) і Південний край (Вінницька і Кам'янець-Подільська області). Сили УПА були поділені на три, згідно чотири територіальні одиниці (групи): УПА-Північ (Полісся, Волинь, Житомирщина), УПА-Південь (Вінницька і Кам'янець-Подільська області), УПА-Захід (Холмщина, Засяння, Галичина, Карпати, Буковина) і УПА-Схід, до якої належали центральні й східні землі України. Ця остання одиниця УПА не мала остаточної структури і не існувала довго. Першими командирами УПА були: УПА-Північ: Роман Клячківський — полковник «Клим Савур»; УПА-Південь: Омелян Грабовець, полк. «Батько»; УПА-Захід: Василь Сидор, майор «Ростислав Вишитий», «Шелест».

Територіяльні краї УПА ділилися на Воєнні Округи, а саме: УПА-Північ: 1. ВО «Турів», УПА-Північ: 2. ВО «Заграва», 3. ВО «Волинь-Південь»; УПА-Південь: 1. ВО «Холодний Яр» 2. ВО «Умань», ВО «Вінниця»; УПА-Захід: 1. ВО «Лисоня», 2. ВО «Говерля», 3. ВО «Чорний ліс», 4. ВО «Маківка», 5. ВО «Буг», 6. ВО «Сян».

Але цей поділ найдовше зберігся на терені дій УПА-Захід, до якої належало шість ВО, а саме: 1. ВО Львів-місто, 2. ВО Львівська область, 3. ВО Тернопільська область, 4. Станіславівська область, 5. ВО Дрогобицька область, 6. ВО Перемишчина і Лемківщина.

Головний командир УПА мав до своєї диспозиції і Головний військовий Штаб (ГВШ), який складався з наступних відділів: 1. оперативного, 2. розвідувального, 3. вишкільного, 4. організаційно-персонального, 5. тилового, 6. політично-виховного. Цю структуру мали також Крайові військові Штаби (КВШ). Шефові ГВШ була підпорядкована Служба зв'язку з краями, групами й ВО. При ГВШ й підпорядкованих штабах був організований Український Червоний Хрест, який управляв шпиталями УПА.

У боротьбі проти УПА німці вживали дуже часто східні батальйони, що були зформовані з колишніх советських військовополонених — вірменів, грузинів, росіян, узбеків, казахів, татар та інших. Починаючи від червня 1943 року Головне командування УПА поширювало серед них звернення у формі листочок, закликаючи їх не воювати проти УПА і переходити на бік повстанців. У листівках пояснювалося цілі боротьби проти обох імперіялізмів.

Ця акція дала несподівані наслідки. Добровольці згаданих батальйонів десятками переходили «до лісу». Тому у серпні 1943 року при УПА були створені національні відділи вірмен, грузинів, узбеків, казахів, татар і литовців. Найчисленнішими були відділи литовців і грузинів. Національні відділи при УПА (всіх 15) проіснували до кінця війни. Лише азербайджанський відділ при переході фронту влився до червоної армії. Інші було розв'язано в травні 1945 року.

Численні італійські, мадярські і німецькі дезертири часто користали з допомоги УПА, щоб дістатися до своїх країн. Дехто з них включився до УПА. В рядах були також жиди — як звичайні вояки або лікарі. В УПА працював, наприклад, також бельгієць Альбер Газенбрук, який отримав псевдо «Західний». Як член відділу пропаганди він служив диктором французьких і англійських радіопередавань радіостанції «Вільна Україна». Коли у березні 1945 року радіостанцію було викрито, Газенбрук був заарештований і опинився з численними українцями в концтаборі на Воркуті. Звільнений після смерті Сталіна у 1953 році, він повернувся до Бельгії.

Були в УПА і росіяни, які в цей спосіб врятували своє життя. Між ними можна назвати генерала П. В. Сисоєва, професора військової академії в Москві, командира 36-го армійського корпусу. Після втечі з табору полонених він вступив до УПА як українець під прізвиськом Петро Скирда (див. «Огонек», ч. 23, травень 1964).

Після програної битви на Курській дузі в першій половині липня 1943 року німецька армія остаточно втратила ініціативу на фронті. Советська армія перейшла в наступ. У серпні вона зайняла Лебедин, Харків, Глухів; у жовтні — Запоріжжя і Дніпропетровськ. 10 жовтня Москва вирішила створити орден Богдана Хмельницького. 6 листопада советська армія зайняла Київ.

У жовтні і листопаді УПА провела 47 боїв проти німців і 54 бої проти советських партизанів. У боях з німцями вона втратила 414 вояків, втрати німців — 1500 вояків. Німецький генерал (СС-групенфюрер) Бергер писав 21 жовтня, що вся Волинь знаходиться в руках українських повстанців.

Тарас Бульба-Боровець почав у цей час переговори з німцями, щоб отримати від вермахту допомогу для своєї УНРА (декілька тисяч осіб) для боротьби проти советських партизанів. У половині листопада німці його запросили до Луцька на переговори, потім до Варшави. У Варшаві, запевняючи його, що лише Берлін компетентний взяти остаточне рішення щодо допомоги і співпраці, вони переконали його поїхати в супроводі офіцера СД до Берліну. Там його арештували й посадили до концтабору Заксенгаузен. Його УНРА через деякий час перестала існувати.

Німці провели ще кілька наступів проти УПА в Галичині, зокрема в Карпатах. Під час боїв у вересні в горах між Суходолом і Липовицею загинуло біля 200 німців. У жовтні і листопаді бої проти німців відбувалися в різних місцевостях Галичини, на Уманщині, Вінничині (бій за місто Барись тривав 14 годин), у Карпатах (зокрема на відтинку «Чорний ліс» на Станіславщині та біля Самбора). Під час цих боїв загинули десятки німців (напр., 160 під Недільною, коло Самбора).

21 та 22 листопада 1943 року з ініціативи українців відбулася в лісах біля Житомира Конференція поневолених народів Східної Європи й Азії, в якій взяли участь делегати різних національностей (переважно тих, які мали свої відділи при УПА). Конференція засудила обидва воюючі між собою імперіялізми, які *заперечують право народів на їх вільний політичний і культурний розвиток у самостійних національних державах та несуть усім народам політичне, соціальне і культурне поневолення у формі гітлерівської «Нової Європи» чи більшовицького ССРСР* та вирішила продовжувати боротьбу зі спільним ворогом. Конференція вітала *«героїчну боротьбу народів Західної і Середньої Європи проти німецького імперіялізму»* і заявила *«свою повну солідарність у цій боротьбі»*.

У боротьбі проти УПА були заангажовані на Волині й Галичині також війська німецьких союзників, зокрема мадяри. У 1943 році мадяри почали входити в контакт з українцями, щоб домовитися про невтралітет. На їх пропозицію, в таємниці перед німцями, відбулися в грудні 1943 року переговори у Будапешті, куди прибула з Галичини у мадярському літаку делегація ОУН-Бандери на чолі з Мироном Луцьким. У висліді переговорів дійшло до порозумін-

ня про неутралітет (який у практиці не завжди був дотриманий) та про передачу українцям військового виряду і складів зброї. З мадярського боку у переговорах брав участь ген. Шомбателі, шеф генерального штабу.

У боротьбі з німцями УПА зазнавала значних втрат. У грудні загинув шеф штабу УПА-Південь командир Антон. Курінь під командою Крука зазнав поразки біля Борщова. Зате біля Лисогірки, в районі Кам'янця-Подільського, відділ УПА розбив німецьку колону і здобув багато зброї.

Продовжуючи наступ, советська армія ввійшла вглиб території дій УПА. У половині січня 1944 року вона дійшла до ріки Горинь. Половина території дій УПА опинилася під советською окупацією.

Із зайняттям Києва советською армією почався новий період боротьби УПА. У Києві були масово поширені листівки УПА, які говорили про те, за що вона бореться. Незабаром відбулися перші оборонні бої УПА на захід від Києва, на шляху Коростень-Житомир. Відділ УПА (300 бійців) мусів оборонятися проти наступу військ НКВД і червоної армії. Дальші оборонні бої відбулися на відтинку Бердичів-Коростень. Із пересуненням фронту на захід бої УПА зі з'єднаннями НКВД ставали частішими.

(Закінчення буде)

«На крові тих, що впали на полі бою в обороні рідних хат, сімей і населення, в наступі на гестапівські та енкаведівські гнізда й загони, в індивідуальному двобою в час конспіративної підпільної роботи, на крові тих, що замучені по тюрмах і таборах, виросла безсмертна легенда воюючої поневоленої нації, що вогненним смолоскипом горить у серцях і думах народу й освічує шлях у майбутнє. Україна живе й бореться та силою здобуває перемогу. Хай же вічна буде слава впавшим героям, що склали своє життя на жертвнику нації».

(З «Деклярації» Проводу ОУН)

Галина ДИЧКОВСЬКА
аспірант

50-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

*Націоналізм і гуманізм. Гуманність в ідеології
національно-визвольної боротьби 1940-50 років*

В ментальності советської людини націоналізм був, а часто і понині лишається ідеологією, що є по суті своїй несумісна з гуманізмом і навіть протилежна йому за змістом.

Советська пропаганда подає діяльність ОУН-УПА однозначно і вкрай негативно: «Трудящі маси ненавиділи бандитів, давали їм рішучу відсіч і впевнено йшли широким шляхом, який вказала їм партія Леніна»¹. «Чим ближчий стає день розплати, тим більший страх і розпач охоплює гітлерівських катів України. Катів та їх підручник — людей без Батьківщини, тремтячих від жаху, людських ганчірок, які опинилися тепер за дверима історії, опинилися там, звідки веде тільки один шлях, шлях ганьби і вічного забуття»². «УПА... Історія України не знає більш людиноненависного, осоружного, антинародного, нікому не потрібного творіння. (...). Важко уявити сьогодні, якого лиха завдала українському народові ця клята упівщина, скільки тисяч невинно замордувала, скільки спалила дощенту квітучих сіл, скільки людського, потом запрацьованого майна загарбала»³.

Такого типу цитати можна було б наводити і наводити. Кожна стаття, що бодай мимохідь торкалася подій на Західно-Українських землях у 40-50 роки, вважала за необхідне підкреслити антигуманний характер національно-визвольної боротьби. Така масована пропаганда: «Лише в Дрогобицькій області протягом другої половини 1944 року було прочитано до 2 тисяч лекцій на тему «Українсько-німецькі націоналісти — найлютіші вороги українського народу»⁴, не могла не дати своїх наслідків. У людей, що мали єдине джерело інформації і не були свідками подій, поступово формується стереотип українського націоналіста як жадливого кровожерного монстра. Цей стереотип існує і сьогодні, причому не тільки у противників Української Соборної Самостійної Держави, але й у її прихильників. Тим більше необхідна нині об'єктивна оцінка, зроблена на основі документів, яка дала б змо-

1. К. Дмитрук, П. Бачинський, С. Діброва та інші. «З позицій пролетарського інтернаціоналізму», К., 1981, ст. 257.

2. Я. Галан. «Твори» у 4-х томах, том 2, К., 1977, ст. 112.

3. Мигаль Т. «Страх перед правдою», Львів, 1978, стор. 109-110.

4. «Партархів Інституту історії партії при ЦК КПУ», ф. 1, оп. 13, спр. 668, арк. 150, цитується за книгою: «З позицій пролетарського інтернаціоналізму», К., 1981, ст. 241.

гу поставити український національно-визвольний рух 1940-1950 років на належне йому місце.

Якщо порівнювати націоналізм з соціалістичним гуманізмом, «характерними морально-етичними рисами (якого) є *відданість справі комунізму, радянський патріотизм, соціалістичний спосіб життя, інтернаціоналізм, відстоювання прав і свобод трудящих, дружба народів, засудження будь-яких форм дискримінації та експлуатації людини людиною*»⁵, то й справді націоналізм є антиподом підкреслених нами якостей. Та більшість людей сприймають гуманізм як ідею, що «... спрямована на утвердження поваги до гідності і розуму людини, її права на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей»⁶. Якщо виходити з цього означення гуманізму, то побачимо як його ідеї знаходять своє відбиття у націоналізмі і національно-визвольній боротьбі 1940-1950 років.

Спробуємо на основі документів, що стали доступні для вивчення зовсім недавно, об'єктивно оцінити ідеологію національно-визвольної боротьби у час її збройного зриву, в час найбільшої і найгострішої конфронтації.

Насамперед мусимо чітко сказати собі за що саме, за яку кінцеву мету йшла боротьба. Адже кінцева мета, якщо тільки благородною ідеєю не прикриваються особисті чи кланові інтереси, дуже часто доволі точно вказує гуманний чи антигуманний бік усієї справи. Будь-яка расистська чи нацистська ідея в корені своєму є антигуманна, і жаден «*untermensch*» не повірить у її прогресивність, бо вона прирікає його якщо не на повне знищення, то принаймні на підпорядкований рівень існування.

Якою ж бачили українські націоналісти свою омріяну державу? Ту, задля якої проголошено виключно жертовне: «Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї». Чітку відповідь знаходимо у Програмових постановах III (Надзвичайного) Великого Збору ОУН, прийнятих у серпні 1943 року. «Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на створення апарату гноблення — Українська народна влада спрямує всі економічні ресурси та всю людську енергію на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу»⁷. Не знаходимо у цьому тексті жадної антигуманної ідеї, згодом навіть слова «нового державного порядку» Конференцією ОУН в червні 1950 року були замінені на: «демократичного державного порядку», вочевидь, щоб відібрати критикам можливість робити аналогії до німецької «Нової Європи».

Неправомірність таких аналогій повністю підтверджується далішим текстом того ж документу, де чітко вказано, що ОУН бореться «За повне право національних меншостей плекати свою

5. «УРЕ», т. 3, К., 1979, стор. 212.

6. Там же, стор. 211.

7. «Причинки...», ч. 1, стор. 108.

власну по формі і змісту національну культуру. За рівність усіх громадян України незалежно від їх національності в державних та громадських правах та обов'язках, за рівне право на працю, заробіток і відпочинок».

Очевидно, що після таких декларацій важко закинути українському національно-визвольному рухові звинувачення у расизмі, нацизмі чи бодай навіть у шовінізмі. У зв'язку з цим цікаво було б прослідкувати ставлення ОУН до російської та польської армій, яким вона безпосередньо збройно протистояла, які вважала окупантами своєї землі.

Попри всю складність українсько-польських відносин, попри те, що під час воєнних дій не обходилося без провокацій, взаємного непорозуміння і навіть невинних жертв з обох сторін, в ідеологічно-програмній площині не знаходимо ні патологічної ненависти, ні шовіністичних надмірностей. Силою, з якою необхідно боротися, визнається польська імперіялістична верхівка, але ніяк не польський народ взагалі: «Польська імперіялістична верхівка є вислужником чужих імперіялізмів та ворогом народів. Вона намагається запрягти польські меншини на українських землях і польські народні маси до боротьби з українським народом та помагає німецькому і московському імперіялізмам винищувати український народ»⁸. Водночас у цьому документі наголошено на тому, що частина польської громадськості стояла на позиції засудження терористичних акцій проти українського населення: «При допомозі завзятої збройної самооборони українського населення і, з другої сторони, під впливом усвідомленої акції розумніших патріотичних кіл польської суспільності, вдалося на довшому часі у місяцях травні і червні 1945 року зліквідувати у більшості випадків терористичні напади банд і криваву польсько-українську боротьбу»⁹. Більше того, 20.12.1945 року в радіопередачі УПА було сказано, що «на терені західної Галичини діє, крім УПА, також Армія Крайова, причому АК намагається координувати свої дії з діями УПА»¹⁰. Підтвердження істинності цього повідомлення знаходимо в советській пресі: «1944 р. Батажки бандерівців і польської бойвки «Народове Сілі Збройне», керовані з Лондону Андерсом, у Карпатських лісах підписали «перемир'я» і циркуляр про спільну боротьбу й похід на Схід»¹¹. Ці скупі відомості насамперед вказують на те, що навіть у час збройного українсько-польського протистояння знаходилися люди, що зуміли налагодити співпрацю, що прагнули погасити конфлікт, причому погасити мирним шляхом. Чому це не завжди вдавалося, чому обидві сторони допускали несправедливості — це вже інша, складна і болюча тема. Не раз конфронтація нагніталася штучно, провокувалася советською стороною, яка однаково була проіннята ненавистю як до українського, так і до польського самостійниць-

8. «Причинки до суспільного мислення», Торонто, ч. 1, п. 13, стор. 117.

9. «До цілого культурного світу! Відкритий лист українців, замешкалих за лінією Керзона», жовтень, 1945.

10. «Причинки...», ч. II, стор. 229, «Вісті з радіовисильні УПА».

11. Мигаль Т. «Страх перед правдою», Львів, 1978, стор. 8.

ких рухів, і прагнула не дати їм можливості найменшої співпраці. Та тут прагнемо вяснити, що український націоналізм не розпалював безпідставної ненависті до польського народу, хоч виголощував своїм кредом боротьбу з польськими шовіністично-імперськими апетитами. Дуже чітко ця позиція проступає у Постановках Другої Конференції ОУН, квітень 1942 р.: «Стоїмо за злагіднення польсько-українських відносин... і визнання та панування права українського народу на Західньо-Українських Землях. Одночасно продовжуємо боротьбу проти шовіністичних настрів поляків...»¹².

Тепер проаналізуємо документи, що висвітлюють ставлення ОУН-УПА до російського народу. Насамперед вкажемо, що СРСР розглядається націоналістичною теорією виключно як Російська імперія большевицько-советського тоталітарного типу: «СРСР — це одна велика тюрма народів і система безконечних концентраційних таборів, розстрілів та інших найстрашніших форм терору, властивих усім тоталітарним диктаторським режимам, доведеним до максимальних форм звиродніння»¹³. Майже в кожному документі наголошується, що ОУН-УПА бореться проти московсько-большевицьких окупантів, проти російського імперіялізму, за розвал СРСР, та аналогічно як і до поляків — не знаходимо слів ненависті і до росіян. Більше того, російський народ розглядається як жертва комуністичного режиму і власних імперських верхів, що використовують свій народ як засіб для поневолення інших народів. «Російський народ тепер поневолений урядом комунізму не гірше інших народів. Большевицьким імперіялізмом він кинений у криваву розправу, в якій гинуть мільйони. Запитується: в ім'я чого? В ім'я поневолення інших народів. Чи принесе це йому мир потім? Ні, це принесе ще більше жертв. Треба сконстантувати ще раз, що не в імперіялістичній війні вихід, а в боротьбі проти чужих і своїх імперіялістів, не в поневоленні інших народів, а у встановленні своєї національної держави на російській етнографічній території»¹⁴. Далі у цьому ж тексті закликається росіян створювати свої національні загони при УПА, разом воювати проти гітлерівського імперіялізму за створення російської національної держави. І знову не знаходимо тут ні національної тупости чи бодай обмеженості, ні істеричної ненависті. Все чітко розмежовується: «Ми щодо російського народу займаємо позитивне і приязне становище, але з умовою визнання наших безспірних прав до волі і незалежності в етнографічних межах. Боремося проти імперіялізму і зажерливості Росії, а не проти російського народу»¹⁵.

Отож, визначивши, що ідеологія українського націоналізму 1940 років не містить в собі ознак вищості української нації, ненависті чи применшення вартості будь-якої нації, визнає рівноправність національних меншин в Українській, ще не побудованій державі,

12. «Причинки...», ч. I, п. XXVII, стор. 69-70.

13. «Причинки...», стор. 143, «Відкритий лист українців, замешкалих за лінією керзона», 1945.

14. «Причинки...», т. I, ч. 2, «Звернення УПА», «Росіяни!», 1943, стор. 106.

15. «Причинки...», т. I, ч. 2, «Наша відповідь», 1946, стор. 176.

можемо зробити висновок, що ця ідеологія не містить у собі ознак расизму чи нацизму, а тому жадним чином не суперечить ідеям гуманізму в розрізі національних стосунків.

Ідеї гуманізму знаходять також своє місце у наказах, зверненнях, інструкціях, що стосуються безпосередньо збройної боротьби. Надзвичайно показовою є «Інструкція у справах полонених» (1946 р.). Якщо ще взяти до уваги, що ні німецька, ні советська сторона особливою толерантністю не відзначалися, то положення цієї інструкції стають вдвічі вартіснішими, так як проповідують гуманізм односторонньо: «(поводитися) з усіма полоненими дуже чемно. Не грозити їм, раненим зробити перев'язки, нагодувати, запевнити їх, що їм не станеться нічого злого... й відставити до слідчих властей. Не вільно відбирати жадних речей приватної власності, можна... забрати зброю і документи (...). Головна напрямна в цій справі... при кожній нагоді взяти полонених... перевести з ними пропагандивні розмови і звільнити, крім тих, які обвинувачені у звірствах»¹⁶. Інструкція базується на тому, що чемне, гуманне ставлення до полонених і наступне їх звільнення несуть у собі велику пропагандивну силу для людей, яких національно-визвольний рух не вважає своїми безпосередніми ворогами, а тільки виконавцями чужої волі. В майбутньому такі люди, або ті, що чули про це з розповідей своїх товаришів, без зайвого бою здаватимуться, що дасть змогу уникнути жертв. Більш гуманної інструкції годі й надумати і, треба знати, що вона та звернення до червоноармійців, до росіян, грузин, узбеків, литовців, латишів, татар і інших народів, до бійців внутрішніх військ МВД, давали свої плоди. Зокрема є численні спогади очевидців, що фронтові частини Червоної Армії унікали боїв з УПА, облави проводили символічно, не ставились особисто вороже до бійців Повстанської армії. Учасники національно-визвольної боротьби оповідають про випадок, коли на мості через річку Свіча біля сіл Тяпче — Гошів боївка Білого зустрілася білого дня з фронтовою частиною Советської армії, і вони за взаємною німою згодою, не починаючи бою, мирно розійшлися. Такі факти доводять, що фронтовики, люди, які воювали з гітлерівською Німеччиною, на відміну від каральних загонів НКВД, не хотіли проливати свою кров за утвердження сталінського режиму на Західньо-Українських Землях, майже підсвідомо відчуваючи, що боротьба з УПА носить несправедливий характер. Протиставляла цих людей одне одному сила стороння, сила тоталітарної держави, що не рахувалася ні з тими, хто чинив їй опір, ані з тими, хто був у неї на службі.

У 1944 році українські повстанці випускають агітаційну листівку-звернення, і починається вона словами: «Брати червоноармійці! Українські повстанці вітають Вас, як своїх рідних братів по зброї. Ми з Вами сини одного народу і одної землі. Нас з вами однаково вішали і стріляли гестапівці і сталінські кати»¹⁷. А далі як прохання, як заклинання: «Не стріляйте українських повстан-

16. «Причинки...», т. I, ч. 2, стор. 160-162.

17. «Причинки...», т. I, ч. 2, стор. 125.

ців!» Увесь трагізм того протистояння можна побачити в цих нехитрих словах: «Брати! Не стріляйте!» Це не мольба переможеного, це не наказ переможця, це страшне почуття болю людини, яка захищається, причому захищає себе не від бійця Червоної Армії, а від того ладу і устрою, який іде на плечах цього бійця.

Та, мабуть, феноменально гуманним є документ Українського Червоного Хреста. Цей документ вражає тим, що в ньому гуманізм виявлено відносно мертвих ворогів, а це вочевидь одна з вершин ідей гуманізму: «Повідомляємо Вас, що (...) поліг в боях з загонами УПА (...) ім'я, прізвище і т. д. (...). Висловлюємо при цьому своє співчуття з приводу того, що п. ... був примушений віддати своє життя не за справу українського і польського народів».

Тепер подивимось, яке було ставлення до ворогів живих. Людей, вина яких була доведена, людей, що звинувачувалися у вбивствах, висилці селян у Сибір, знущаннях, попереджали листівкою, в якій вимагали негайного виїзду вказаної особи за межі України, а фактично достатньо було виїхати за межі Західної України. Правда, такий порядок існував тільки для приїжджих, для тих, хто чинив злочин, будучи в полоні ілюзій советської пропаганди. Злочин значно більший карався адміністративною висилкою, і не вина національно-визвольного руху, що він не мав змоги примусово здійснити висилку, уникнувши таким чином покарання ворога на смерть: «Громадянинові... (...) Щоб унеможливити Вашу дальшу діяльність супроти українського народу, звизнаємо Вас у найкоротшому часі покинути теперішнє місце проживання і виїхати поза межі України. Невиконання цього *змусить нас* (курсив автора) покарати Вас смертю. 1950 р. Українські повстанці»¹⁸.

Поряд з цими яскравими ідеями гуманізму, що попри волі обставин визнавалися українським національно-визвольним рухом у час найбільшої збройної конфронтації, існувало неписане правило, яке на перший погляд прямо протилежне будь-яким ідеям гуманізму. Це була думка про те, що учасники національно-визвольного руху зобов'язані були живими в руки ворога не здаватися: «Фанатична вірність ідеї національної незалежності дозволяє українському народові ось уже кілька років проводити найважчу боротьбу проти большевицької Москви. Український революційний рух нараховує сьогодні тисячі таких героїв, які застрілилися останньою кулею, або розірвалися... гранатою, щоб лише загинути вільними»¹⁹.

Спробуємо відійти від патосу Петра Полтави і об'єктивно проаналізувати ситуацію. Звичайно, фанатики є в будь-якому русі, але чи може їх кількість сягати такого великого числа? Зрештою, чому акт самознищення ставав дуже розповсюдженим і не викликав жодного спротиву, незадоволення хоча б малої частини учасників визвольного руху?

18. Там же, стор. 199.

19. П. Полтава. «Концепція Самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу», у книзі «Позиції Українського Визвольного Руху», Мюнхен, 1948, стор. 51-52.

Відповідь на це запитання треба шукати не у фанатизмі, а в явищах протилежних йому, — це страх і чіткий розрахунок. Відомо, що люди, навіть цивільні, не зв'язані безпосередньо з ОУН-УПА, які попадали в руки НКВД, а потім якимсь чином звільнялися, були твердо настроєні більше живими в руки сталінських «орлів» не попадати і часто носили з собою бритви, ножі, пістолети з одним патроном. Звичайно, подібні розповіді чи власний досвід мали велике значення у прийнятті останнього фатального рішення. Друга частина, ще більш вагома, виявлялась у колективній сукупній волі до самозбереження. Хоч звучить це на перший погляд парадоксально, — смертю однієї людини прагнули врятувати від загибелі десятки, а подекуди навіть сотні. Адже не було гарантії, що навіть найсильніша фізично і морально особа зможе витримати торттури і не викаже місце знаходження пов'язаних з нею людей. Оскільки такі відомості в умовах конспіративно-партизанської боротьби дуже багато значили, людина наважувалась на самознищення. Про те, що саме такі мотиви були домінуючими, а не абстрактний фанатизм, свідчить і той факт, що учасники національно-визвольного руху 1940 років були переважно людьми віруючими або, принаймні, отримали релігійне виховання, а Церква, як відомо, вкрай негативно ставиться до самогубства. Тому тільки переконання крайньої необхідності могло дати моральний дозвіл на акт самознищення.

Проаналізувавши документи, які виробив український національно-визвольний рух, приходимо до висновку, що ставив він собі мету гуманну, котра ніяким чином не заперечувала права людини і нації. Навіть у збройному протистоянні цей рух прагнув уникати жертв як зі своєї, так і, що дуже важливо, з ворожої сторони, не вимагав приносити в жертву жодну клясу, націю чи будь-яку іншу людську спільноту, а тільки хотів зберегти свій народ від знищення і довести світові, що Україна прагне своєї державності. Ідеї гуманізму знаходили в цьому русі своє відображення, розвивались і застосовувались навіть у найжорстокіших умовах протистояння. В ідеології національно-визвольного руху багато хто й досі схильний бачити відбиття агресивного націоналізму, близького до нацизму, насамперед тому, що боротьба ОУН-УПА провадилася збройними методами. Проте при цьому забувають, що в умовах Другої світової війни, загальної всесвітньої конфронтації, в умовах фізичного тотального знищення українського народу — не могло бути й мови про парламентське протистояння.

Кожна війна несе в собі заряд антигуманності. Жодна воююча сторона не в змозі уникнути помсти, несправедливості, жертв. Але не можна розглядати форми боротьби відірвано від умов їх застосування. Завжди існувало поняття війни справедливої і несправедливої. З боку ОУН-УПА велася справедлива війна самозахисту, за повне національне визволення. І хоч сили імперіалістичного поневолення на той час виявилися сильнішими, морально і політично боротьба національно-визвольного руху не була про-

граною. Вона має вплив і на сьогоднішній день, і не враховувати це було б недалекоглядно.

Від Редакції:

Ця праця аспірантки Галини Дичковської появилась недавно на сторінках журнального видання «Архіви Секретних Служб» ч. 1 за серпень 1992 р., в розділі про 50-річчя УПА. В цьому першому числі національного місячника з Києва надруковано також повний текст Посмертної Згадки про ген. хор. Романа Шухевича — Тараса Чупринку з березня 1953 року і довшу працю на тему «МГБ УССР проти ОУН-УПА».

«Хай знає кожна советська людина, хай знає кожний советський колгоспник, робітник і інтелігент: тут в Україні, уперше в історії усталізованого СССР загорілося вогнище революційної визвольної боротьби за повалення большевицько-експлуататорського режиму, за побудову на території сьогоднішнього СССР справді справедливого політичного і соціального ладу. Тут уперше в історії усталізованого СССР кількадесят тисяч українських патріотів — синів працюючого народу українського поклялися радше згинуть, ніж покійно терпіти большевицькі знущання, ніж погодитися із злочинною з національного і соціального погляду політикою большевицьких бандитів».

(Петро Полтава. «Хто такі бандерівці та за що вони борються»)

Семен ЦЕБАК

ЯК ІШЛИ МИ ДО БОЮ ЗА ЗЕМЛЮ СВЯТУЮ (Зі сторінок «За вільну Україну» з 11 серпня, 1992)

Починаючи з 1943 року, в час німецької окупації я був зв'язковим УПА. В наше завдання входило допомагати молодим людям зі Східної України, Поділля, Волині переходити через кордон до Польщі. Серед тих, які масово відходили на Захід перед наближенням фронту, було дуже багато жінок, молоді. Ми супроводжували їх до Сяну.

Коли у наше село вступила червона армія, нас, дорослих чоловіків, через декілька днів мобілізували. Збірний навчальний пункт був розташований в селі Бітлі. Тут у мене появилися однодумці, з якими ми й почали обдумувати плян втечі та як влитися в ряди Української Повстанської Армії.

Протягом навчання на збірному пункті в Бітлі багатьох моїх земляків більше тримали на допитах, ніж на навчанні. Мені, наприклад, докоряли за те, що я був активним учасником спорудження могили Січовим Стрільцям у центрі села Вовчого, намагалися вивідати, які в мене були зв'язки з українським націоналістичним підпіллям. З Бітлі нас переправили на територію Чехо-Словаччини, але всіх підозрілих піддавали допитам, навіть почали відправляти у Сибір без суду і слідства. Так відправили мого сусіда Михайла Старосту, якому дали 10 років тюрми. Тому ми вирішили негайно втікати, арешт був очевидний. Десь в кінці листопада нас відправили на фронт, а 5 грудня я і ще сім чоловік із зброєю, використавши слушний момент, залишили окопи і пішли у ліс, щоб добратися до різних місць і навести зв'язки з підпіллям. Через декілька днів ми вже були у своєму районі, відшукали Провід, і нам було сказано з'явитися до куреня Рена, який дислюкувався в Мученому за Сяном (нині це територія Польщі). Пробувши декілька днів у курені, ми одержали інструктаж і завдання, згідно з якими нам треба було йти на свій терен, щоб розширювати підпілля, залучаючи нових членів, проводити диверсійні акції, нищити лінії зв'язку військових частин, установлювати місця розташування частин НКВД.

Підпорядковані ми були станиці УПА Підбузького Проводу (керівник Варлан). На початку січня мій молодший брат Михайло утік з фронту і теж увійшов у нашу бойвку. Її завданням було зривати енкаведистські пляни арештів і масового вивезення населення в Сибір, допомагати людям втікати, ховатися від облав. Наша бойвка складалася з 15-18 чоловік. Керівником був Орел, який влітку 1946 року в одному з боїв загинув. Тоді керівництво перейшло до мене. Моє псевдо Старий. Тепер наша бойвка була

підпорядкована Стрілківському Проводові Служби Безпеки (керівник Чайка).

Влітку і восени 1946 року перед боївкою було поставлено завдання зривати пляни большевиків щодо масового вилучення хліба у населення. Ми нападали на окремі групи енкаведистів, «яструбків», які насильно забирали хліб у селян, допомагали людям ховати його. Під час однієї з бойових операцій влітку 1946 року загинули брат Михайло і сусід Дмитро Вовчанський.

Ворог посилював боротьбу проти нас. У кожному селі діяла так звана «опергрупа» з офіцером у складі 12-18 чоловіків, на озброєнні якої було два ручних кулемети, декілька собак-вівчарок. На допомогу їм приходили прикордонники, бо майже в кожному селі розташовувалися застави. Але чи не найстрашнішим було те, що серед наших людей знаходилися зрадники, які пішли на службу ворогам, доносили ворожій агентурі на тих, які нам допомагали харчами або переховували поранених. Правда, таких запроданців було мало, але все-таки траплялися, і через них були кинуті до енкаведистських катівень, вивезені на каторгу в Сибір тисячі людей.

Зиму 1947-1948 років наша боївка зустрічала в рідному селі, біля витоку Дністра, в урочищі Завалина. Своїми силами та з допомогою селян, в умовах суворої дисципліни і секретності було побудовано криївку, зроблено запас харчів. Тут ми збиралися перезимувати, а ранньою весною за наказом Проводу переходити у район Підбужжя, де плянувалась широкомаштабна операція, секрет якої керівництво нам не розкривало. Але не довелося. На самий Святий вечір о шостій годині ранку постовий повідомив, що з усіх боків наближається велика група війська. Ворог-провокатор точно вказав місце криївки. Ми не встигли зорієнтуватися, як почули голоси. Визивали на псевда: «Муха, Чайка, Дир, Старий, Гордий, Сян, Степовий! Ви оточені, виходьте і здавайтесь, життя вам буде даровано». Переговори ми затягували, щоб дочекатися ночі. Але ворог уже почав посилати автоматні черги, розбив нашу продовольчу комірчину. Через димохід до криївки стали запускати отруйний газ, у нас почали боліти голови, пекти очі. І тут же у криївку ввіпхнули жителя нашого села Івана Музику, який повинен був нас вмовити здатися в полон. Він сказав, що ми оточені з усіх боків, що багато війська, собак-вівчарок. Ми зрозуміли, що становище безнадійне. Рішення було одностайним: живими у полон не здаватись. Дир запропонував вибігати з криївки і нав'язувати бій. Він так і зробив. Взяв автомат і вискочив з криївки, стріляючи на ходу, і тут же був скошений автоматною чергою. Тоді ми вирішили остаточно: саморозстріл. Першими приклали пістолети собі до голови і натиснули на спусковий курок Муха, Чайка та Сян. І раптом пролунав вибух. Каральники, почувши постріли в криївці, мабуть, здогадалися, що ми розстрілюємось, і вирішили підірвати її.

Я опам'ятався, коли вже лежав на снігу, а навколо мене стояли солдати з собаками. Контужений, я залишився живим. Солдати, накинувши мені мотуззя на шию і оточивши собаками, повели в

село. Там посадили на машину і того ж вечора повезли в Турку, а через декілька днів до Самбора. Тут після тортур і допитів пообіцяли, що розстріляють, але можуть і помилувати, якщо все розкажу. Я нікого не видав. У кінці березня 1948 року мене відвезли у Львів, де засудили до 25 років тюремного ув'язнення і 5 років позбавлення прав. Восени 1948 року відправили на Колиму, у концтабір «Холодний» на золотодобувні шахти. Умови праці і життя були страшні. Ніхто не мав надії, що виживе. В концтаборі я відбув сім жахливих років.

На початку серпня 1958 року повернувся в рідне село. Вдома застав зруйноване господарство. Жінка, діти, старі батько і мама пережили страшні муки і тортури, знущання, фізичну і моральну наругу. Більшість селян і сусідів радо зустріли, прийняли, як рідного. Але, на жаль, були і такі перестрашувальники-лакузи, які вже навчилися низько кланятися кровопивцям, догоджувати їм. Саме таким «керівником» показав себе Боцко, бригадир, а згодом заступник голови колгоспу. Влаштувався я спочатку працювати у кам'яному кар'єрі в Турці, через три роки перейшов у міжколгоспну будівельну організацію. Протягом майже 20 років у рідному селі перебував під «невсипущим оком» КГБ. Часто приїздили до хати, розмовляли, схиляли до того, щоб покався і це каяття виклав у районній газеті. Одного разу навіть кореспондента привезли з газети «Ленінський шлях». Але піти на таку зраду я не міг, жив надією, що настане час, коли ті ідеї, за які ми, учасники УПА, боролися, восторжествують. І дочекався.

Найщасливішим днем для мене було 22 січня 1990 року — День злуки. Я підняв над своєю хатою національний синьо-жовтий прапор. До речі, один-єдиний на все село, яке налічує понад 900 дворів. Вірю, що відтепер наші святі синьо-жовті знамена майоритимуть над Україною вічно.

с. Вовче Турківського району.

Ярослав ГОМЗА

«... ПИСАЛОСЯ ПРО БОЛЬШЕВИЦЬКЕ ПІДПІЛЛЯ...»

(Передруковуємо листа п. Ярослава Гомзи до періодика «Східний Часопис» з 5 червня, 1992, що появляється в До-нецьку, Україна).

У повоєнні роки багато говорилося, писалося, знімалося фільмів про большевицьке підпілля на окупованих гітлерівцями територіях. Про українське національне антигітлерівське підпілля не говорилося нічого. Немовбито його й не було.

Німецька окупація України почалася терором проти українського населення, передусім проти свідомої його частини. Уже 30 серпня 1941 року на брук Житомира впали смертельно поранені

сотник Омелян Сеник-Грибівський та полковник Микола Сціборський. Все ж, незважаючи на терор, у жовтні 1941 року в Києві українськими патріотами було створено Українську Національну Раду на чолі з проф. М. Величківським. З перших днів існування Ради її переслідували німецькі окупанти, і, отже, вона не змогла діяти як український уряд. Українські патріоти змушені були діяти в підпіллі. Великого удару ОУН зазнала 21 листопада 1941 року, коли було організовано свято вшанування пам'яті героїв Базару. Хоч маніфестація й не була антинімецькою, німці оточили тисячі народу і розстріляли 21 чоловіка. По містах і селах України почалися арешти і масові розстріли українських патріотів. Але ОУН все ж зуміла організувати в Києві спілку письменників, видати кілька чисел журналу «Літаври» (О. Теліга) та в жовтні-грудні 1941 року видавати щоденник «Українське слово» (І. Рогач). Уся ця культурна праця закінчилася поголовним ув'язненням діячів, які зорганізували все легальне українське життя. У лютому 1942 року поклали життя видатна поетка та одна з найвизначніших індивідуальностей Олена Теліга та її чоловік Михайло, Петро Олійник, Іван Рогач, Орест Чемеринський та багато інших.

У Миргороді на Полтавщині від німецької кулі падає Микола Лемик-Сенишин, заступник Крайового Провідника ОУН.

У Кременчузі кладе голову редактор Петро Щепанський, бойовий націоналіст-самостійник, відомий діяч на Київщині.

У Житомирі в тюрмі окупанти розстрілюють членів Обласного Проводу ОУН Василя Хому та Миколу Кравса, а на вулиці від кулі гине Обласний провідник Роман Марчак.

У Кривому Розі падає жінка-революціонер Ганна Максимець і віддає своє життя за Україну один з найвизначніших діячів-самостійників інж. Сергій Шерстюк, гестапо розстрілює Степана Кумина та Теодора Найдича.

У Києві розстріляли Василя Щирбу, Сандецького, на вулиці гине член Проводу ОУН Дмитро Мирон-Орлик.

У Запоріжжі гине Н. Вірлик (Михайло Бурій). Від побоїв у тюремній лікарні в Сталіно помирає Степан Держко.

Цей список можна продовжувати і продовжувати.

Попри все, українське підпілля на східних та центральних українських землях діє. Найсильнішим було воно у Південній Україні, в т. зв. Трансністрії під румунською окупацією.

Воно розвивалось і міцніло, незважаючи на одночасну боротьбу на два фронти: як з німецькими окупантами, так і з їх большевицькими допомагачами — та на поважні втрати. Підпілля схопило всі області Південної України і найсильніше процвітало в Одесі, Кривому Розі та на Донбасі. Підпільна мережа патріотичного руху мала обласні проводи в усіх областях і районах — майже в усіх районах. Організації поповнювалися не лише українцями, а й росіянами та греками (Маріюпіль). Підпільні осередки були сполучені зв'язковими лініями, були підпільні хати (явки), підпільні друкарні, які друкували літературу навіть для Західної України,

була власна підпільна преса («Вісті» — Дніпропетровськ, «Чорноморський вісник» — Одеса) і, звичайно, багато підпільників. Факт, що Південна Україна під німецькою окупацією, район степовий і промисловий, стала до боротьби проти окупантів під національними прапорами, вельми промовистий, і заслуговує на детальніше дослідження.

сmt. Очеретине Ясинуватського району

ВІДПОВІДЬ РЕДАКЦІЇ

Від редакції «Східного часопису». Ми згодні з п. Гомзою, що потрібне детальніше дослідження діяльності українських повстанців у роки війни, особливо у нашому регіоні. Тому звертаємося до наших читачів з проханням надсилати в редакцію матеріяли, спогади, свідчення очевидців про діяльність антигітлерівського українського національного підпілля на території Донбасу. Ми мусимо відтворити цей пласт нашої історії. В цьому числі «С.Ч.» ми вміщаємо першу частину розвідки краєзнавця Петра Лаврова про діяльність УПА в 40-х роках, а також деякі документи німецького райху, що стосуються антиокупаційної діяльності українських визвольних формувань.

«Коли Ви раз вступили на шлях боротьби зі сталінським режимом, то не на те, щоб перед ним капітулювати, бо з ворогом, що загрожує існуванню нації, треба боротися на життя і смерть. Я впевнений, що зброю, яку одержали Ви з рук нації, — не посоромите. Новими методами боротьби, пристосованими до нової обстановки, дайте відповідь ворогові на його наступ».

(Зі звернення Головного Командира УПА)

ГЕРОЯМ СЛАВА!

Виступ міністра культури України Лариси Хоролець
на урочистій академії до 50-річчя
Української Повстанської Армії

Сьогодні ми зуміли подолати ще один щабель до утвердження нашої державності. Відновлення Української Держави спонукає нас дивитися на нашу історію з нових позицій. І це розуміння — історичне чи, може, і геополітичне — нам украй необхідне. Схиляємося перед тими, кого під час страшного мороку покликала на свій захист Україна.

Кожен, хто почув цей поклик Духу рідної землі, робив крок, що наближав час утвердження нашої державності. На цій дорозі було розгромлено Мазепу і гайдамаків, на ній страждали Тарас і Шашкевич, вона полита кров'ю Січових Стрільців, Ваших сестер та братів, друзів і подруг, на ній калічилися Ваші долі, на ній загинули Симоненко і Стус...

Напередодні річниці проголошення Акту про Незалежність України в нашу офіційну історію вже офіційно визнаної всім людством держави нарешті повертається усе героїчне, що пов'язане з діяльністю Української Повстанської Армії.

Цілком закономірно, що тільки в умовах відродження демократії в Україні докорінно змінюється на державному рівні ставлення до самого факту участі УПА в Другій світовій війні.

Науковцям ще відкривати і світло, і тіні героїчного народного формування на основі документів як вітчизняних, так і зарубіжних архівів, аналізувати його діяльність. Вже сьогодні ми можемо висловити тверду впевненість, що спільними зусиллями істориків незалежної України і зарубіжжя ми будемо мати очищений од ідеологічних нашарувань, для початку бодай короткий нарис історії Української Повстанської Армії. Це буде зроблено заради історичної справедливості й водночас жодною мірою не применшуватиме героїчної боротьби тих українців, котрі боролися проти фашизму в лавах совєтської Армії.

Не нарікайте сьогодні на тих, хто й досі не визнає УПА. Ми всі народом довго були у темряві, а виїшовши на світло, не все можемо зрозуміти. Надто довго кликав нас дух чужий.

Та ми все впевненіше утверджуємо себе у своїй державі, і доказом цього є нинішнє Ваше свято, і починається воно — в серці України.

В Європі є давня традиція — усім загиблим на полях боїв ставити пам'ятники. В Іспанії прах франкістів та республіканців спочиває в одному пантеоні. А наша історія пішла манівцями. Народський досвід часів громадянської війни, коли комісарські за-

йди викопували з могил своїх мертвих супротивників, викидаючи їхній прах здичавілим собакам, — це большевицько-азіятське дикунство дехто хотів би «наслідувати» і в наш час, трансформуючи його на таке ж дикунське, «енкаведешне» за інерцією ставлення до історії УПА, до вцілілих героїв УПА.

В пантеоні України повинно бути місце всім героям, незалежно від того, на яких фронтах вони полягли.

Особливо трагічним для УПА виявився повоєнний час, коли повстанці залишилися на сам з наймогутнішою армією світу. Ця боротьба забрала багато життів як з одного боку, так і з другого. Сьогодні ми схиляємо голови перед жертвами братобивчої війни. В цій війні, — що трагічно, — в ідейному горінні український народ втратив найактивніший прошарок нашого суспільства. Ми переконані: настане час, коли герої цієї боротьби будуть увічнінені в пам'ятниках, в художніх творах так само, як історичні факти, події, процеси. Своє слово скажуть діячі культури і мистецтв, творчі спілки.

Наше завдання — назвати кожного борця за незалежну Україну *поіменно*. Мені як міністрові культури України хотілося б особливо наголосити, що в наше офіційне життя нарешті повертається цілий пласт української культури, усе те духове, що було створено піснями, художниками, різьбярями, поетами, публіцистами — воїнами Української Повстанської Армії. Без цієї спадщини наше духове життя було б невинуватим збіднілим.

Неможливо не згадати на цьому форумі теплим словом жінок, які віддали свої кращі роки визвольній боротьбі. Були це — переважно молоді дівчата, які свідомо пішли в ряди УПА. Працювали санітарками і навіть зі зброєю в руках боролися проти ворогів України. Боротьбі за незалежну державу вони поступилися коханням, теплим затишком родинного життя.

Дивись на Вас, сивочолих, похилених літами гордовитих синів України, вцілілих у вирі боїв і лихоліть вояків УПА... — незримо поміж нас у цій залі сидять Ваші неньки. Душею сьогодні з Вами, вже не видимі, бо відійшли до Господа нашого.

Матері героїв усієї України: і Східньої, і Центральної, і Західньої — ніяк не могли зупинити винайдену берлінськими та московськими фігурами пекельну машину ненависти. Машину, що живилася кров'ю нашого народу.

Вклонімося пам'яті матерів...

Божий Суд воздасть кожному по тому, що заслужив.

Ми ж, діти трагічного народу, маємо забути провини одне одного й по-християнськи простити тих, хто був обдурений, кого виховала нелюдська система зрадниками, простити тих, хто був злодійськи вкрадений у свого народу.

Змагання червоного і коричневого дияволів обернулося для Європи мільйонами жертв. По всій Україні протупотіли солдатські чоботи і червики. І ті, і інші величали себе визволителями. І ті, і

інші намагалися «визволити» українців. . . — від своєї батьківщини-матері, «врятувати» від України.

«Малоросійська губернія», «Радянська республіка», Райхскомісаріат». . . — нові назви, як нові налічки, чіпляли до нашої України. На всі імперські смаки.

Те, що українці опинилися навіть не по два, а по три боки фронту (бо ще були й карпатські, волинські, чернігівські ліси), — це трагічна ланка не тільки нашої, а й світової історії.

Усі загинули у цьому демонічному вирі — мученики. І я не знаю, хто має моральне право судити — хто і як потрапив по той чи інший бік фронту. Це моє глибоке переконання — як матері.

Несолодко склалася доля тих, кому поталанило вижити в цій боротьбі. Але багаторічне лихоліття не вбило вірності своєму народові, любови до рідного краю. Довго очікувана справедливість бере гору.

Це стало можливим завдяки завоюванню незалежності України і високій свідомості тих українських державників, які бажають злагоди і примирення у нашому суспільстві.

УРОЧИСТЕ СЛОВО СВЯТІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА І після посвячення пропам'ятної плити в крипті собору Св. Софії на прославу Головного Командира УПА генерал-хор. Романа Шухевича-Тараса Чупринки в присутності десяткох Владик.

Мої Дорогі!

Коли двадцять років тому Святіший Отець Іван XXIII вийшов стрічати мене по моїм виході на волю, він зустрів мене словами, які розважав перед тою хвилиною і записав їх у своїм щоденнику. Це були слова з «Наслідування Христа»: «Щаслива година, коли Ісус кличе нас від сліз до душевної радості».

Ці слова маю постійно на думці тепер, коли згадую, наче сон, вісімнадцять років неволі, коли станув я на вільну землю, коли опинився між моїм вільним народом, хоч і на чужині, коли ось згадуємо спільно з подякою перед Богом цю хвилину радості.

Для священика, пастиря властиво не існує в світі ні воля, ні неволя, вигода, ні невигода, смуток, ні радість, успіхи чи неуспіхи. Христовим свідком треба нам бути в усіх обставинах життя. Ці обставини життя дають різні нагоди для проповіді Христа і лише збільшують або зменшують у цім нашій обов'язку, але з труднощами чи без труднощів — ми несемо славу Божу перед світом і радісну вістку про Христове спасення і визволення.

Можу з великим Христовим апостолом Павлом сказати про цю хвилину визволення тому двадцять років його словами: «І це пев-

но знаю, що зостанусь і перебуватиму з вами на розвиток вам і радість у вірі, щоб через мене ваша хвала збільшувалась у Христі Ісусі, завдяки моему поворотові до вас» (Фил. 1, 25-26).

Прийшов я і остався з Вами, щоб розвинути працю, потрібну на хвалу Богові в нашому народі, щоб не тріумфував ворог, щоб не панував глум над Богом, але щоб ожила правда, воля, справедливість і слава нашого боголюбного народу.

Сьогодні старанням нашого вірного вояцтва з Англії ми поблагословили Пам'ятну Пливу на вічне між нами поминання генерала Тараса Чупринки. Це збільшує наше торжество, бо цим згадуємо того, що з молитвою на устах і навіть з вервицею в руках ставив сміливий спротив тим, що хотіли поневолювати землю батьків наших. І хоч у п'ятдесятих роках замовкла зброя Української Повстанської Армії, то її воїни не склали добровільно цієї зброї, але жертвою життя і своєю кров'ю вони освятили українську землю і стали її добримом та заповітом для майбутніх поколінь, як це мовив і свідченням свого життя утвердив вже сьогодні легендарний Головний Командир УПА — генерал-хор. Тарас Чупринка-Роман Шухевич.

Усім нашим Борцям нехай буде честь і пам'ять з вдячністю, що хотіли нас бачити вільними і за те дали своє життя.

Не забудьмо згадати всіх тих наших Братів і Сестер, що там, у царстві диявола, яке він успів собі зорганізувати на землі, далі борються, терплять Христа ради і потребують нашої помочі і єдності з ними.

Нехай ця хвилина буде піддержкою для них у першу чергу, щоб вони відчули теж силу тієї Христової потіхи, висловленої Томою Кемпійським: «Щаслива година, коли Ісус кличе нас від сліз до душевної радості».

Благословення Господне на Вас!

† Йосиф
Патріарх і Кардинал

Рим, собор Святої Софії, 6.2.1983.

ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Слава Ісусу Христу!

Вповажаний Пан Михайло Зеленчук,
Голова Всеукраїнського Братства УПА,
Україна.

Вповажаний і Дорогий Пане Голово,

Як український католицький душпастир в місті Волвергемптоні, Англія, звертаю до Вас цього принагідного листа у празничний День св. Рівноапостольного Князя нашого Володимира Великого, і передаю його нашим п. Володимиром Нагайлом, головою Відділу

СУБ і скарбником нашої Парафіяльної Ради. В цю неділю він разом з іншими вибирається у відвідини до Рідного Краю, щоб бути учасниками цих історичних подій, які будуть там відбуватися в місяці серпні.

Радіючи, що саме Вам, як одному з колишніх командирів Української Повстанської Армії, припала тепер важлива роля очолювати Всеукраїнське Братство УПА, і що дякуючи Вашим та цього ж Братства старанням будуть відбуватися по цілій нашій вільній і незалежній Україні особливоші відзначення 50-ліття УПА, я хочу молитовно побажати, рівнож від імені всіх наших Вірних цього ж Душпастирства, обильного Божого благословення та щедрих Дарів Св. Духа для Вас і для Вашого Організаційного Комітету для якнайуспішнішого сповнювання широкої програми ювілейного вшанування нашої героїчної УПА.

Хочеться вірити, що ці імпозантні відзначення важливої річниці в історії наших визвольних змагань особливо причиняться до ще більшого зрозуміння та належного визнання правди про ОУН-УПА не лише серед загалу нашого патріотичного суспільства, але також з боку Державних Властей.

Дуже тішимось, що це Ваше Світове Братство розвиває свою корисну діяльність рівнож відносно ще живучих воїнів УПА, які стали інвалідами та, може, безпритульними, які живуть серед дуже важких життєвих умовин.

Знаючи, що на таку шляхетну діяльність є потрібні значні фінансові засоби, я радо потверджую свої молитовні побажання ще особистою пожертвою ф.100.00 на цей Ваш допомоговий фонд, яким заведе відповідна Комісія Вашого Братства.

Разом з цим дозвольте одушевити Вас апелюючими словами двох великих мужів нашої Галицької Землі, яким так багато завдячує сучасне духовне відродження нашого Божого Люду. Наш героїчний Ісповідник св. Віри, Блаженніший Патріарх Йосиф Сліпий, якого тлінні останки будуть незабаром перевезені з Римської Св. Софії до Львівського Св. Юра, у своєму Зверненні з 1983 р., з нагоди 40-ліття постановя нашої Дивізії «Галичина», так писав:

«Був би нікчемний нарід, коли б не шанував своїх героїв, своїх вояків, що хотіли для нього волі, щастя і добра, і за це готові були віддати своє життя. . . Кожен нарід згадує з вдячністю тих, що дали себе в жертву за нього. Робім це постійно і ми, як робили досі. Хай згадка про них живе постійно з нами як велике свідоцтво наше перед народами, що ми прагнемо волі, державності і за це готові і на найбільші жертви, щоб правда, справедливість і мир були і на нашій землі, яку дарував нам Бог. Згадаймо щирими молитвами усіх погиблих за волю України і її Церкву. Працюймо так, щоб їхня жертва не була лише спомином для нас, але бажанням здобути те, за що вони погибли. Шануймо великі дні нашої історії, щоб від них учитись!»

А другий наш Галицький Відродитель — о. Маркіян Шашкевич,

культ якого щораз-то більше поширюється, на нашу велику радість, у нашій відновленій Державі, так нас усіх закликає:

Дайте руки, юні друзи,	Разом, разом, хто сил має,
Серце к серцю най припаде,	Гоніть з Русі мряки тьмаві;
Най зчезають тяжкі туги,	ЗАВИСТЬ най нас не спиняє, —
Ум охота най засяде!	РАЗОМ к світлу, друзи жваві!

Нехай, отже, наші українські Святі: Княгиня Ольга та Володимир Великий, яких пам'ять особливо відзначаємо в місяці липні, постійно просвічують нас в молитві: «БОЖЕ, НАМ ЄДНІСТЬ ПОДАЙ!»

о. митрат Микола Матичак
Волвергамптон

«Весь порив великих ідей українського націоналізму та вся сила динаміки української Революції знайде своє втілення в українській революційній армії, яка повстане в боротьбі цілого озброєного народу, дасть йому силу й перемогу та понесе ідеї Української Революції, — свободи народів, — поза межі Рідної землі».

(Із «Військових Постанов» II. Великого Збору ОУН,
квітень 1941 р.)

*Репортажні звідомлення про відзначення 50-ліття УПА***ВЕЛИЧАВЕ ВІДЗНАЧЕННЯ 50-ЛІТТЯ УПА В УКРАЇНІ***Початок святкувань*

8 серпня 1992 року в київському Палаці культури «Україна» розпочалися святкування 50-річчя УПА. Крім ветеранів, вояків УПА з України, на ньому були присутні гості з країн Заходу. На урочистостях з привітальним словом виступали: голова Всеукраїнського братства УПА Михайло Зеленчук, голова Світового братства УПА Лев Футала, міністер культури Лариса Хоролець. Святкову доповідь виголосив д-р Богдан Крук-Мелодія. Під час урочистого засідання виступили голови Братств УПА: Волині — Мелетій Семенюк, Австралії — Грицько Цяпка, Великої Британії — д-р Святомир М. Фостун, Канади — Віктор Новак. На урочистостях слово було надано Голові Проводу ОУН в часі творення УПА Миколі Лебедєві. Від Депутатського корпусу слово мав Степан Хмара, від Секретаріату Конференції Українських Націоналістів — Петро Дужий, і від Спілки репресованих — Євген Пронюк. Крім того, на урочистостях у Палаці «Україна» виголосили доповіді і привітання представники Проводу ОУН, Міністерства оборони України, УНР в екзилі, Українського державного Правління, Всесвітнього Конгресу Вільних Українців, Руху, Української Громади в Польщі і Спілки Офіцерів України.

Своїми враженнями перед присутніми поділилися голландські військовики, звільнені з німецького полону вояками УПА, начальник Психологічної служби МОУ полковник Володимир Мулява. Після урочистої частини відбувся святковий концерт за участю майстрів мистецтв і хорових колективів України. В залі було присутніх біля чотирьох тисяч осіб.

У ці дні, як відзначає більшість політичних оглядачів, українство переживає своє національне відродження і своє національне самоусвідомлення. 8 серпня в Палаці культури «Україна» відбулась Урочиста Академія на честь славного ювілею — 50-ліття Української Повстанської Армії, на славу тих, хто віддав своє життя в ім'я Соборної Самостійної України.

Учасники святкувань тривалими оплесками зустріли всіх, кого називав голова Оргкомітету Орест Дичковський. Серед них були і урядуючий голова Крайового Проводу ОУН в часі творення УПА п. Микола Лебедь, голова Світового Братства УПА п. Лев Футала, заступник Голови Проводу ОУН п. Володимир Мазур, онук Степана Бандери п. Степан Бандера та багато-багато інших. Кожне славне ім'я піднімало всю залю на ноги і все навкруги озивалося вибухами оплесків.

Після того, як Почесна Президія зайняла свої місця, до присутніх звернувся Голова Всеукраїнського Братства Вояків УПА п. Михайло Зеленчук. Він, зокрема, сказав: «Наші ювілейні урочистості на честь 50-річчя утворення УПА ми розпочинаємо в столиці незалежної Української держави, славному княжому місті Києві. Вітаємо наших дорогих побрати-



Львів 28 серпня 1992. Учасники святкування 50-річчя УПА прямують на мітинг до оперного театру. Ліворуч (другий) Юрій Зима — заст. представника Президента у Львові.

мів-упістів і гостей з Америки, Австралії, із Західної і Східної Європи. Вітаємо Вас усіх на рідних землях, кого закинула жорстока хвиля в далекі країни і відірвала на довгий час від батьків, від дітей, від родин і від рідного поля. Сердечно вітаємо наших побратимів-мучеників з неосяжних просторів гулагівської імперії».

Далі п. Зеленчук ознайомив учасників свята з етапами визвольних змагань УПА. Він розповів про ІІ НВЗ ОУН, який висунув нові демократичні принципи діяльності цієї Організації, розповів про Конференцію Поневолених Народів Східної Європи й Азії, в результаті якої був зорганізований Антибольшевицький Блок Народів, очолений п. Ярославом Стецьком.

Гордимися синами України назвала ветеранів Української Повстанської Армії міністр культури України Лариса Хоролець. Вона сказала: «Сьогодні ми зуміли подолати ще один щабель до утвердження нашої державности. Відновлення Української Держави спонукує нас дивитися на нашу історію з нових позицій. Схиляємося перед тими, кого під час страшного мороку покликала на свій захист Україна. Кожен, хто почув цей поклик духу рідної землі, робив крок, що наближав час утвердження нашої державности. На цій дорозі було розгромлено Мазепу і гайдамаків, на ній страждав і Тарас, і Шашкевич, вона полита кров'ю Січових Стрільців, ваших сестер та братів, друзів і подруг, на ній калічилися Ваші долі, на ній загинули Симоненко і Стус»...

Згодом процесія рушила до Аскольдової могили, де поховані київські студенти і гімназисти з куреня Січових Стрільців, які полягли 1918 року

під Крутами в бою з червоноармійцями, захищаючи Київ. Там відбулася урочиста Панахида по загиблих старшинах і вояках УПА. До дубового хреста, встановленого на честь 50-річного ювілею УПА, були покладені квіти. Увесь цей час процесію супроводжала військова оркестра Київського загальновійськового училища.

Після урочистої Панахиди група з декількасот волинян у строях, з коругами і прапорами рушила від Аскольдової могили до Хрещатика, центральної вулиці Києва, і пройшла по ній урочистим маршем.

Свято закінчилося у вечірніх годинах на майдані Незалежності святковим концертом, на якому виступали хорові та танцювальні колективи.

Наукова Конференція Братства УПА

Київ, 10 серпня. Повідомлення про джерела та ідейну основу Української Повстанської Армії, про діяльність ОУН-УПА, відновлення історичної справедливості щодо борців за державну і національну незалежність України — ці та інші питання стояли на порядку денному наукової конференції, присвяченої 50-річчю УПА, яка відбулась у Київському Будинку Офіцерів.

З доповідей і виступів на конференції можна було пізнати всю глибину діяльності Української Повстанської Армії, почути достовірну інформацію про підпільну боротьбу УПА. Впевнено кадровим офіцерам і молодим воїнам Української Армії, яких було багато у конференційній залі, розповідав начальник соціально-психологічного відділу Міністерства Оборони України полковник Володимир Мулява: «Коли я почав вивчати теоретичні і програмові матеріали ОУН-УПА, я дивувався, що після усіх цих страхіть ідеологи цього руху не втратили отих загальнолюдських принципів, тої загальнолюдської системи відраунку і внесли її в свою програму. І я дуже сьогодні радію, коли все більше відкриваю, що ті ідейно-програмові засади ОУН-УПА були не лише словом, а практикою їхнього життя і дії».

На конференції було доведено, що на Заході — у Великій Британії, Канаді, США та інших країнах — значно більше знають історію УПА і більше цінують внесок героїв УПА у боротьбу українського народу проти поневолення. Це зокрема підкреслив у своєму виступі-привітанні гість зі Сполучених Штатів Америки п. Володимир Мазур.

Із цікавою, пізнавальною доповіддю «Боротьба УПА у світлі найновіших краєзнавчих досліджень» виступив на конференції науковець зі Львова Григорій Дем'ян: «Дуже приємно сказати, що дедалі більше число вчителів, ветеранів УПА, просто не байдужих людей, навіть звичайних селян, робітників бере участь у роботі по дослідженню діяльності УПА під загальною назвою 'Меморіал нашої слави', і в цьому, скажу вам щиро, майбуття науки про наш повстанський рух».

Волинь відзначає 50-літній ювілей УПА

Луцьке, 12 серпня. На Волинь, де 50 років тому народилась Українська Повстанська Армія, прибувають учасники святкування цього ювілею. А

це гості не лише з України, а й понад тисяча представників української діаспори з Канади, Сполучених Штатів, Австралії, Англії, Німеччини та з країн Скандинавії. Сьогодні вони візьмуть участь у Панахиді по загиблих воїнах УПА, покладуть квіти на могилу розстріляних в'язнів Луцької тюрми і побувають на місцях боїв у Турійському, Локачинському, Горохівському районах. (УЦІС).

Марія БАЗЕЛЮК

ЛЮДИ З ЛИЦАРСЬКИМИ ДУШАМИ (Зі сторінок газети «За вільну Україну», Львів, 11.8.1992)

Святування 50-ліття Української Повстанської Армії розпочалося в Києві, де 8 серпня в палаці «Україна» відбулася святочна академія. До столиці прибули представницькі делегації учасників національно-визвольних змагань з країн Західної Європи, Америки, Австралії, а також колишніх республік Союзу. Не менше п'яти тисяч учасників сколихнули Київ величавістю свята, зродили спомини про жертвовність і подвиги УПА, засвідчили невмирущість ідеї та чину українських повстанців.

Академія розпочалася внесенням до залі знамен військових округ УПА-Північ, УПА-Захід, УПА-Південь, груп «Заграва», «Турів», «Лисоня», братств вояків УПА. Звучить апель полеглих, вшанування пам'яті тих, хто склав голови в боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу.

Свято відкрив голова Оргкомітету Орест Дичковський, вітальне слово виголосив голова Всеукраїнського братства вояків УПА Михайло Зеленчук. З доповідями про 50-ліття УПА виступили доктор Богдан Крук-Мелодія і Петро Дужий. В залі не стихали овації, адже на трибуну піднімалися ті, хто п'ятдесят років тому врятував честь української нації, створивши армію, що не мала аналогії у світовій історії.

У числі тих, хто репрезентував на святі лицарство українського народу сорокових років, промовляли голова Світового братства УПА, кавалер Бойового Хреста Заслуги поручник Лев Футала, перший заступник голови Проводу ОУН Володимир Мазур, представник Світового Українського Визвольного Фронту Ярослав Пришляк, голова Волинського братства вояків УПА Мелетій Семенюк, голова братства УПА в Австралії Грицько Цяпка, член Канадського братства УПА Віктор Новак, Степан Мудрик — від братства УПА в Німеччині, Святомир Фостун — від Об'єднання колишніх Вояків у Великобританії, Ковалик — від братства вояків УПА в США, Богдан Федорак — від Українського Державного Правління і багато інших. Звичайно, визначною подією свята була участь у ньому легендарної особистості, чие ім'я навечно вкарбоване в історію України, — Миколи Лебеда, в час творення УПА урядуючого голови Крайового Проводу ОУН. Незважаючи на похилий вік, Микола Лебедь звернувся до присутніх з промовою, котра вразила кількістю акцентів і ґрунтовним знанням сучасної ситуації в Україні.

Про високий гуманізм українських патріотів говорили присутні на святі троє голландських генералів, які, перебуваючи в німецькому полоні, в січні 1944 року втекли з-під Станіслава і потрапили до повстанців, котрі допомогли їм добратися з Чорного лісу до угорського кордону і далі на батьківщину. Генерали дякували за врятоване їм життя, воїстину — «раз добром нагріте серце — вік не прохолоне».

Стенограма святочної академії — це історія УПА в спогадах. Не забували про командира першого повстанського загону, який зформувався на Волині, Сергія Качинського-Остапа, про славної пам'яті полковника Дмитра Клячківського-Клима Савура, першого командувача УПА, віддали почесні провідникам нації: генералові Романові Шухевичу, Степанові Бандері, Ярославові Стецькові. Історикам і військовим стратегам належить з'ясувати унікальність армії, яка виникла в умовах бездержав'я, для боротьби проти окупаційних режимів у повній ізоляції від світу, армії, яка утверджувала волю українського народу до власного життя і свободи. «Це не був чин розпуки і сліпого спротиву ворогам, — сказав Володимир Мазур, — а могутній процес ставання нації до власнопідметного державного життя. На двохфронтову війну проти німецької та російської імперій не пішли легкодухи, пригодники, капітулянти чи опортуністи. Пішли люди з лицарськими прикметами душі і серця, готові на самопожертву для кращого майбутнього України. Оборона народу, змагання за справедливість, правду і волю були самозрозумілими принципами їх життя. Вони виховувались на заповіді полковника Євгена Коновальця: «Хочемо бути творцями історії, а не її жертвами», і на словах полковника Колодзінського: «Сильніший ворог може нас у бою перемогти, але поставити нас перед собою на колінах — ніколи!»

Від уряду на святочній академії виступила міністр культури Лариса Хоролець, від Міністерства Оборони — Володимир Мулява. Заступник представника Президента у Києві Віталій Дончик виголосив вітальну промову. Гідно була представлена на святі Спілка офіцерів України, яка вважає себе наступницею патріотичних традицій УПА. Від Руху виступив народний депутат України Микола Поровський.

У залі довго не стихали овації, коли на трибуну піднявся голова Української консервативної республіканської партії, народний депутат України Степан Хмара. «Сила УПА в тому, що вона захищала інтереси українського народу, — сказав він. — Свобода і незалежність України, честь нації — найвищі моральні цінності». І слова ці прозвучали якнайактуальніше в тій хвилі, коли, проголосивши незалежну Україну, її керівники якось не згадують про український народ як суб'єкт державотворення. Справедливим докором прозвучали слова голови УНС Юрія Шухевича про те, що нині маємо таку владу, котра «не хоче визнати, що ви, і тільки ви, були єдиною силою, яка боролася за самостійну Україну. При доброму уряді Президент держави мав би бути нині тут, у залі. ...»

На жаль, ні Президента, ні Голови Верховної Ради, ні Прем'єр-міністра в залі не було, як і вітальних телеграм від них. І якщо в такий великий для України час вони не відчули кровного зв'язку з її історією, то чи можуть збагнути вищу суть інтересів української нації?

У неділю свято продовжувалось на майдані Святої Софії, біля пам'ят-

ника Володимирі Великому і на Аскольдовій могилі, де поховані герої, що полягли під Крутами.

Вчора відбулася наукова конференція, приурочена до 50-річчя УПА, за участю Міністерства оборони та Співки офіцерів України.

Ярослав ТУЧАПСЬКИЙ

ВОСКРЕСІННЯ СЛАВИ УПА

(За «Вільне Слово» ч. 43 і «За вільну Україну» ч. 85)

Цілий місяць грізні, чорні хмари, озброєні гарматним «ударом» громи-виці, заливали землю дощем. Цілий місяць ми готувались до фестин «Воскресіння слави УПА», а в серці тривога: чи буде сонячний день 27 червня?

У неділю зранку чисте, вимите небо посміхалось до кожного яскравим промінням, а хмари, які щоденно грозили нам, попливли валунами аж на Крим і Чорне море.

— Все таки Господь милосердний почув наші молитви, — говорили між собою в неділю люди. — Бути сьогодні великому святові всенародньої шани славних, героїчних синів України.

І свято справді було величним й одухотвореним.

А почалося воно на майдані Незалежності біля районного Будинку культури. На відкриття прибули народні депутати України добродії Степан Хмара і Катерина Завадська.

Відкрив свято представник Президента України у нашому районі Петро Дрожджак. З короткою палкою промовою виступив ветеран УПА Володимир Райтер.

Оркестра грає стрілецький марш, і колона людей з коругвами, прапорами вирушає у напрямку села Криве.

...Кривенський лісе, чи колись сповнювались твої гори й доли тисячями людей, щоб з уст Правди почути вагоме слово, хто був дійсним оборонцем і патріотом України, а хто запеклим ворогом, приховуючись силою фальшивої, фарисейської пропаганди?

Навколо з любов'ю обладнаної могили, що потонула у морі квітів великої народньої шани, зупиняються Церковні братства із Кривого і Козови, ближніх сіл. Починається Панахида на місці загибелі повстанців. Із словами на очах слухають люди одухотворену поминальну промову священика Греко-Католицької Церкви о. Дмитра.

Про гідні подиви подвиги героїв УПА, про долю України, про те, як нам її будувати, з піднесенням говорили народній депутат України Степан Хмара, колишній Надрайоновий провідник ОУН Ілля Оберишин, голова Організації співки політв'язнів п. Друль, заступник представника Президента в районі Дмитро Федик, учасник УПА із села Криве Дмитро Фундига, голова Районної Ради Іван Сурмач.

Загальне обурення і осуд викликав виступ Ярослава Олійника, який закликав не до згуртування нації, а до загострення конфронтації.

Ось до Степана Хмари підходить у супроводі жінки старенький сліпий дідуся.

— Пане Хмаро, — звертається він до народного депатута України, — коли ж нарешті буде та Україна, за яку ми боролися в лавах УПА?

— Нас сьогодні багато на цих жалібних фестинах, — звертається до присутніх представників із діяспори пан Яків. — Є і такі, що брали безпосередню участь в її рядах. Ми щасливі, що дожили до цього прекрасного світлого дня, що в незалежній Україні можемо сказати про повстанців добре, братнє слово. Я приїхав із Едмонтону, де проживає брат Вашого славного земляка Петра Федорова — Ярослав.

І ось розпочинається театралізоване дійство, присвячене трьом повстанцям, оспіване в селі Криве у пісні «Ой, там у лісі при долині». Під час епізоду, коли повстанці накладають на себе руки, хтось із жінок не витримує і вмиває. Навколо болісні схлипування і плач.

Над лісом звучить проникливий голос диктора:

— Мамо-Україно, де ти?! Прийди до своїх синів, зігрій їх добротою і милосердям свого серця, промов до них святе слово: «Сину».

Звучить пісня «В зелен шумі дубів», а Мати-Україна, вся в чорному, обсіпає загиблих героїв білими польовими ромашками. І на озлоблений вигук ворога: «У нас будет только Советская Украина, а уничтоженных бандеровцев ждет вечное забытье», Мати-Україна відповідає:

— Неправда твоя, лютий, підступний враже! Ти мав силу вбити багатьох моїх синів і дочок, але мужности, їх великого патріотизму тобі ніколи не вбити. Чуєте, кати мого народу?! Він жевріє в душах нашого молодого покоління віками, і треба було тої святої іскри, щоб він з новою небувалою силою запалав у душах наших дітей!

Маленькі діти, із свічечками в руках, підходять до могили, а диктор зачитує, скільки із кожного села загинуло повстанців.

Дзвонять дзвони, оголошується хвилина мовчання.

*Встанемо всі ми і їх пом'янем,
Чашу гіркою напою осушим,
Встанемо всі ми, поки ще живем,
Поки вогонь ще горить в наших душах!*

Хор виконує пісню «Заквітчали дівчатовька», а всі присутні кладуть квіти до підніжжя могили.

Із лісу виходять із прапорами учасники УПА, а за ними на буланих конях козаки, співаючи пісню «Сіроманців».

Свято продовжувалося на лісових галявинах, де виступали художні колективи із всіх сіл району.

— Такі фестини для наших людей — наче ковток джерельної води, наче подих освіжаючого вітру в задуху трудного сьогодення, — сказав побілений сивиною чоловік. — Вони хвилюють нас у годину духового загрози, додають сили в будові нової молоді України.

У ПАНТЕОНІ ПАМ'ЯТІ НАРОДНОЇ

(Із сторінок «Літературної України» ч. 332, 13.8.1992)

Минулі вихідні дні в столиці незалежної України були воістину святковими. Два дні у маєві прапорів, квітів, у багатоголоссі масових заходів на майданах і біля пам'ятних місць Києва вирувало хвилююче дійство з нагоди 50-річчя утворення Української Повстанської Армії.

Святкування ювілейної дати розпочалося суботнього дня урочистими зборами в Палаці «Україна», які тривали зранку до вечора і завершилися святковим концертом. Спочатку присутні тепло вітали прапорonoсців, котрі увійшли до залу в супроводі вищих командирів і голів об'єднань УПА.

Чи не вперше не лише в цьому престижному палаці, а й за всю повоєнну історію, на всю Україну прозвучало відкрите повноголосе слово про УПА, її змагання, її мужніх і відданих батьківщині вояків. Це засвідчили виступи ветеранів УПА, які прибули з української діаспори в багатьох країнах, а також виступи представників урядових установ і громадських організацій України, що незабаром відзначатиме першу річницю своєї незалежності. А виступів було багато, вони могли б скласти цілий том цікавої, схвилюваної оповіді. Звучало слово провідників і представників Всеукраїнського та Світового Братства УПА, Проводу ОУН і Секретаріату Українських Націоналістів, Світового Визвольного Українського Фронту і Державного Центру УНР в екзилі, Світового Конгресу Вільних Українців, а також об'єднань вояків УПА у США, Канаді, Великобританії, Німеччині, Австралії. Цікаві сторінки історії УПА постали, зокрема, у виступах Урядуючого Голови Крайового Проводу ОУН у часі творення УПА п. Миколи Лебеда та голландських військових, що втекли з німецького полону і були переправлені до Англії воїнами УПА.

На святкуванні в Палаці «Україна» виступили міністр культури України Лариса Хоролець (виступ друкується в цьому номері «Л. У.»), а також начальник відділу Міністерства оборони України полковник В. Мулява, представник адміністрації м. Києва, Руху, депутатського корпусу, Спілки офіцерів України та Всеукраїнського товариства репресованих.

Присутні хвилиною мовчання вшанували пам'ять полеглих за визволення України вояків УПА.

У неділю святкування 50-річчя УПА продовжилось на майдані біля святої Софії та на пагорбах Дніпра біля пам'ятника Володимиру. Тут відбулися богослужіння, що їх провели представники різних конфесій. Того ж дня учасники урочистостей, серед яких і ветерани УПА з діаспори у військовій формі, відвідали Аскольдову могилу, де поховані полегли 1918 року під Крутами молоді патріоти й старшини. Закінчилося свято в столиці на майдані Незалежності.

В програмі ювілейних заходів наукова конференція, відвідини могили Тараса Шевченка в Каневі та місць базування воїнів УПА.

Володимир ЧІКАЛІН

ПОВЕРНЕННЯ

(Зі сторінок газети «Вечірній Київ»)

Вони бачили 50 років тому те, що ми сьогодні усвідомили. Вони 50 років чекали цього дня і дочекалися. Їх вітав Київ — столиця незалежної України, на олтар якої вони віддали все. І ось тепер, через півстоліття, їх вшановують і вручають квіти. Яку ж силу духу і переконаності треба було їм мати, щоб пронести крізь роки, вогонь війни, холод сибірських таборів і в'язниць цей девіз «За Україну, за волю, за народ!», який став головним смыслом їхнього життя. І ось вони повертаються в нову Україну. Повертаються їхні пісні і прапори, повертаються їхні імена і діяння, повертаються, щоб дати силу життя традиціям і новим звершенням.

1944 року в лавах Української Повстанської Армії було близько 100 тисяч бійців і командирів. На сьогодні їх залишилося близько 3 тисяч. Об'єднані у Всесвітнє братство вояків УПА, вони зібралися з усіх областей України, Америки, Австралії, країн Західної і Східної Європи на урочисті збори, якими відкрилися ювілейні заходи, присвячені 50-річчю УПА.

На сцену столичного Палацу «Україна» виносяться прапори і штандарти уславлених загонів УПА імені І. Богуна, «Заграда», «Помста Полісся» та багатьох інших. Зачитується текст присяги вояка УПА. Потім називаються імена відважних командирів і стрільців, якими пишається повстанська армія. І у відповідь лунає: загинув на полі бою. Хвилиною мовчання вшанували учасники зборів пам'ять усіх тих, хто поліг у бою за незалежність України, хто прийняв мученицьку смерть у сталінських таборах і тюрмах, і хто не дожив до сьогоднішнього дня втілення в життя ідей, за які вони всі віддали своє життя.

Урочисті збори ветеранів УПА відкрив Михайло Зеленчук. Він тепло і щиро привітав усіх, хто прибув до столиці України на ювілей. Промовці — кавалер Бойового Хреста Лев Футала, Володимир Мазур, Петро Дужий та інші ветерани — розповіли про історію створення УПА, основні етапи боротьби за незалежність України.

Міністр культури Лариса Хоролець наголосила, що треба згадати всіх бійців і командирів УПА поіменно, увічнити їх подвиг у книгах, піснях, творах мистецтва. Водночас вона закликала з розумінням ставитися до тих, хто сьогодні не визнає УПА.

Глава департаменту з гуманітарних питань держадміністрації Києва Віталій Дончик сказав, що у здобуття незалежності України зробили свій внесок усі учасники УПА.

В неділю на площі біля Софії відбулося також віче, святковий Молебень, урочистості продовжувалися біля пам'ятника Святому Володимирському, на Аскольдовій могилі відбулася панахида.

Леонід КОВАЛЬЧУК

МУСИМО ЗНАТИ — ТО БУЛИ ГЕРОЇ (Зі сторінок часопису «Нескорена Нація», ч. 14, 1992)

4 липня в Гребінках відбулася науково-краєзнавча конференція «Діяльність ОУН-УПА на Київщині».

Конференція проходила в кінотеатрі «Промінь», працівникам якого, а особіно — директорові, пані Галині Марцих, організатори складають щиру подяку.

На фасаді кінотеатру було встановлено два прапори — синьо-жовтий — державний, червоно-чорний — бойовий прапор УПА.

Велике оголошення сповіщало про конференцію та перегляд фільму. У фойє кінотеатру було розгорнуто виставку. Газети, журнали, книги, збірники документів, копії документів, листівки, світлина розповідали про історію створення ОУН, про життя і діяльність провідників та знаних діячів ОУН-УПА. Найбільше матеріялів, звичайно, розповідали про створення Української Повстанської Армії, про боротьбу українських повстанців проти німецьких, польських та советських окупантів в 1942-1954 роках, про рейд відділу УПА «Схід» по Київщині. Значне місце займали матеріяли про засновника ОУН Євгена Коновальця, провідника ОУН Степана Бандеру, Голову Державного Правління від 30 червня 1941 року Ярослава Стецька, Головного Командуючого УПА Романа Шухевича, закатовану гестапівцями поетесу Олену Телігу.

Широко були представлені сучасні матеріяли Проводу ОУН та Братства вояків УПА. Окремий стенд підготували СУМівці, виставивши на ньому видання своєї організації та матеріяли про український молодіжний націоналістичний рух 40-их років, зокрема матеріяли про те, що трактована комуністичною пропагандою «Молода гвардія» як комсомольськосоветська насправді була молодіжною організацією українських націоналістів. З доповіддю «Діяльність ОУН-УПА на Київщині» виступив п. Л. Ковальчук.

Заступник голови Київської крайової організації УРП п. Костянтин Дикань розповів про політичне значення героїчної боротьби ОУН-УПА для сьогочасних державотворчих процесів, про продовження кращих традицій національно-визвольних змагань.

Ще ряд учасників конференції виступили в обговоренні доповідей.

Автор статті — це голова Гребінківської районної організації УРП, голова Крайового оргкомітету по відзначенню 50-ліття УПА на Київщині.

ГОЛЛЯНДСЬКІ ГЕНЕРАЛИ З ВДЯЧНІСТЮ ВІДЗНАЧАЮТЬ 50-РІЧЧЯ УПА

Дня 6 серпня ц. р. з Голляндії відлетіли в Україну голляндські генерали Сінгор, Барон Бентінк і ван дер Пол на святкування 50-річчя УПА. Ці три генерали виїхали на запрошення Головної Булави Всеукраїнського Братства Вояків УПА.

В 1943 році названі старшини та сім їхніх товаришів втекли з німецького табору полонених коло Станіславова (Івано-Франківська) й потрапили на стежу УПА. Воїни УПА заопікувалися втікачем та пов'язали їх з командиром, полк. Гуцалом. По деякому часі переправлено їх усіх — 10 голляндських старшин через Карпати до Мадярщини, а звідтам на сторону альянтів. До закінчення війни ці голляндські старшини боролися на Західному фронті проти німців. Відтак всі вони зробили велику кар'єру в Голляндській Армії. Більшість з них досягнули ступені генералів, а інші стали полковниками. Тепер вони, в товаристві проф. Омеляна Кушпети, були в Києві, щоб подякувати УПА за врятування їх життя. По святкуваннях у Києві, вони повернули 11 серпня до Голляндії. (УЦІС).

Сергій КРИЧИЛЬСЬКИЙ

ВШАНУВАЛИ ГЕН. ДМИТРА КЛЯЧКІВСЬКОГО

Інформаційний Відділ Рівненського Крайового Народнього Руху України повідомляє, що 16.2.1992 р. на Рівненщині вперше була підготовлена і проведена Акція Пам'яті генерал-хорунжого УПА-Північ Дмитра Клячківського, відомого під псевдонімами «Клим Савур», «Охрім». Подаємо коротку історичну довідку.

Дмитро Клячківський («Клим Савур») — уродженець Волині, член ОУН, активний учасник національно-визвольного руху 30-40 рр., провідник ОУН на ПЗУЗ (Північно-Західні Українські Землі), організатор і перший командир створеної на Волині Української Повстанської Армії. Пізніше командує формацією УПА-Північ. Загинув 12 лютого 1945 р. у тяжкому бою, оточений переважаючими силами НКВД у своєму бункері в урочищі «Лісничівка», що в районі населених пунктів Клевань-Оржів на Рівненщині.

Акція пам'яті була проведена в неділю, 16.2.1992 р. в лісі на місці загибелі в урочищі «Лісничівка», недалеко від населеного пункту с. Суськ. Вшанування пам'яті на місці події привернуло велику увагу громадських організацій краю, політичних кіл, ветеранів УПА, а також молодіжних патріотичних організацій, таких як Пласт (Рівненська станиця). На запрошення РК НРУ прибули численні групи українських патріотів. Акція Пам'яті розпочалась урочистим мітингом, на якому виступили Володи-

мир Омельчук — відповідальний секретар РН НРУ, Мелетій Семенюк — голова Братства УПА, Волинь, Любов Левчук — Рух, м. Клевань, Василь Червоний — народний депутат України, голова РУ НРУ, Олександр Пашко — ветеран УПА, Борис Міклашевський — Товариство Політв'язнів, Віктор Шкуратюк — група «Державна Самостійність України», Олександр Бурденюк — підполковник запасу, Роман Омельчук — член Обласного виконавчого комітету, депутат Рівненської обласної Ради. Урочистий мітинг був завершений панахидою по всіх загиблих повстанцях, які 50 років тому піднялись зі зброєю в руках, обороняючи рідний край. Священиками УАПЦ було освячено символічний курган-могилу та березовий хрест з пам'ятною меморіальною дошкою. Акція Пам'яті знаменна ще тим, що тут, чи не вперше, в заходах такого характеру в урочистій обстановці склали військову присягу на вірність Україні кандидати до Національної Гвардії по Рівненській області, а також офіцери запасу. По закінченні складання присяги під виконання державного гімну «Ще не вмерла Україна» почесна варта, що складалась з воїнів Рівненського гарнізону, дала салют з автоматичної зброї на честь пам'яті організатора і першого командуючого УПА-Північ Дмитра Клячківського.

Слід відмітити, що акція, організована Рівненським Рухом, є початком серії урочистих заходів, що планується провести на протязі цього року в Україні на ознаменування 50-х роковин з часу створення УПА на Волині.

ІНТЕРВ'Ю ГОЛОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ СВЯТКУВАНЬ 50-ЛІТТЯ УПА ОРЕСТА ДИЧКОВСЬКОГО

(Скорочене «Кор.» у тексті означає Кореспондент,
а «О. Д.» — Орест Дичковський)

Кор.: Закінчився перший етап святкувань, який проходив у Києві, на Волині та Івано-Франківщині. Чи вдалися ці святкування?

О. Д.: Гадаю, що святкування нам вдалися. Вони мають величезне значення, бо несуть правду про наше минуле, про визвольну боротьбу. Вони показали, що нас була не групка, не кілька чоловік, що це були не куркулі, які повставали проти совєтської влади, — а що це були визвольні змагання за волю українського народу. Святкування показали, що це була не банда, що це була армія — інакше стільки літ ми не змогли б протриматися. Ми відчували тиск, перешкоди, але все це лишилося позаду. Святкування відбулися, сподобалося це комусь чи ні; відбулися вони в столиці України, в Києві. Нам дуже приємно, що, крім одиничних негативних проявів, було розуміння нас, були прояви симпатії. В спекотні дні, коли ми йшли, люди виносили нам випити води, люди вітали нас. Після Києва ми були в Каневі. Пізніше святкування перенесли на Волинь. Учасники святкувань пройшли через село Базар, де 1921 року бригада Котовського розстріляла 259 козаків, взятих у полон. Пройшли через Житомирщину, Рівненщину, Волинь, через Берестечко на Поділля і

Тернопіль. З Тернополя на Івано-Франківщину і в Карпати. Під час святкування був відкритий пам'ятник Степанові Бандері в його рідному селі. Святкування ми завершили в Карпатах, в селах Яремче і Микуличин. Зараз представники діаспори пороз'їздилися — хто по родинам, хто в Київ, але 24 серпня зберуться знову у Львові, де 25-26 відбудуться святкування. Пізніше ми братимемо участь у перепохованні тлінних останків Патріярха Йосифа Кардинала Сліпого, тлінні останки якого, згідно Його заповіту, перевезуть з Риму до катедри св. Юра у Львові. Цим закінчиться перший етап святкування у серпні. Але свято ще не кінчається, бо День УПА — це день св. Покрови 14 жовтня. Св. Покрова була покровителькою запорізьких козаків, і ми вважаємо, що цей день має бути не тільки днем Запорізьких Козаків, не тільки днем УПА, а що цей день, згідно наших національних і військових традицій, має стати днем Українських Збройних Сил.

Кор.: Існує думка, що ставлення до Руху Опору під час Другої світової війни і в перші роки після неї на Заході і Сході України відмінне. Чи відчували Ви це під час святкування?

О. Д.: Я б не сказав, що ставлення дещо відмінне. Справа в тім, що населення Східних земель не знає історії. Вони ж тільки недавно, буквально пару років тому, дізналися про голодомор 1933 року, в той час, коли Західня Україна знала про голодомор уже в 1933 році. Через це Західня Україна інакше ставиться до Визвольних змагань, ніж Східня. Під час зустрічей на Східній Україні з людьми я часто чув від тих, хто прочитав у газетах поодинокі правдиві статті про УПА, що вони мають бути надрукованими у всіх газетах. І тому у свідомості багатьох людей залишився стереотип бандерівця-бандита з автоматом і ножем, який знає тільки нищити людей.

Хочу сказати, що чуучи виступи державних мужів, стає боляче за них і за наш темний нарід. Наш Президент сказав, що потрібно заснувати комісію про визнання, бо, мовляв, є претенсії з боку поляків, євреїв, діаспори і подібне. Шановні, це смішно. Жоден народ не творить комісії, щоб визнати визвольні змагання як добру чи злу справу. Визвольні змагання за волю і самостійність є виключно позитивне явище. А якщо десь пролита кров, можливо навіть і невинна, то давайте відкинемо і Хмельницького, бо за нього гинули також і ті, що в ім'я тогочасного поневолювача України визискували її народ. Український народ повстав тоді не проти поляків і жидів, а проти своїх гнобителів. Якби на їхньому місці був українець, то тоді покарали б і його. Україна була деякий час під владою Литви, але в українців немає зненависті проти литовців, оскільки вони не гнобили нас. Ненависть до свого гнобителя — законне право кожного народу, і в кожного народу воно є і буде.

Кор.: Тобто, на Вашу думку, такого поняття, як *національне примирення і національна злагода*, в Україні покищо немає?

О. Д.: Навпаки. Святкування, які донесли до людей правду про визвольні змагання, — це і є злагода. Злагоди не може бути тоді, коли є ненависть. Ми не закликаємо ні до ненависті, ані до нічого такого. Наш клич був: «Свобода народам — свобода людині!» Ми розуміли, що повалити російську імперію можна тільки спільними силами. І, до речі, наша поведінка в таборах це доводить. Нас там було найбільше, і всі визнають, що

там була наша підпільна влада. Але ніхто не може сказати, що українці переслідували інші національності, навіть євреї. Якби ми були нацистами, то ми б це робили постійно. І ми говоримо про те, що зараз в Україні немає міжнаціональних конфліктів. А це ще раз доводить, що знову ж таки ми не ті, якими нас рисують. Бо нам розкрутити якусь веремію, маючи досвід підпільної та табірної боротьби, нічого не варто. Підбити народ на лихе — це не так вже й важко. А саме наша поведінка і наш авторитет сприяють тому, що все йде так, як повинно йти. І визнання наших змагань веде до злагоди.

Кор.: Чи вважаєте Ви, що святкування 50-річчя УПА допомогло донести правду про Рух Опору і що це покращало ставлення населення до ОУН-УПА?

О. Д.: Безперечно. Бо Опір був не тільки на Західноукраїнських, але і на Східноукраїнських землях. Під час святкувань до нас зголосилося багато людей, які брали участь у боротьбі того часу. Виявляються нові місця боїв з німцями і нові осередки опору. Нариклад, у Київській і Полтавській областях. Це все несе правду. Національно-визвольні змагання відкривають людям очі. Люди починають домагатися літератури, хочуть читати, хочуть знати, а це дасть можливість правдиво оцінити своє минуле і піднести національну свідомість.

Кор.: Як сприйняли колишні вояки УПА, які прибули на святкування з діаспори, своє повернення на Батьківщину, і чи не відчували Ви під час зустрічей з ними прикраси за те, що ці люди жили у вільному світі в той час, як Ви і багато інших з Вами, залишившись в Україні, зазнали стількох страждань?

О. Д.: Скажу лише за себе. Я мав можливість 1944 року виїхати зі своєю родиною на Захід. Але я свідомо залишився в Україні, свідомо пішов у підпілля, був у таборах, пізніше весь час був під наглядом. Але я ніколи за цим не жалую, аж дотепер. Коли я відвідав своїх рідних за кордоном, мене питали, чи не переїхав би я туди жити. Але я сказав, що ні — у мене є своя земля і я з неї ніколи і нікуди не піду. Мене навіть і гудять. Я був на Далекій Півночі, був прекрасно матеріально забезпечений, але завжди мріяв про Україну, і при першій же можливості, — а нас сюди не пускали, навіть платячи за це гроші, — я повернувся на Україну. І мені хочеться сказати людям інших національностей, яким не до вподо-би процеси, що відбуваються в Україні, що в них є своя батьківщина і вони завжди можуть туди повернутися. Коли мені було не до вподоби в Росії, то я повернувся в Україну. А той, хто збирається тут жити, має усвідомити, що Україна — держава, і живучи в цій державі, він має визнавати її закони.

Петро ДУЖИЙ

ЧИ БУЛА ОПОЗИЦІЯ В УПА?

В 1991 році у Тернополі вийшла з друку праця доцента кафедри історії та етнографії Львівського університету Юрія Анатолійовича Киричука — з плеяди вчених нової генерації (1956 р. н.) — «Історія УПА».

Не з вини автора в працю вкралися деякі неточності, які, треба сподіватися, згодом він сам перевірить і виправить. Ось деякі з них: Другий Великий Збір ОУН відбувся не в березні, а в *квітні 1941 року*. Відступаючи, не «червоні війська вчинили масу злочинів і насильства», а чекісти і підпорядковані їм т. зв. внутрішні війська. Голова уряду Західно-Української Народної Республіки звався не Калевиський, як надруковано в праці, а Кость Левицький (стор. 8); С. Бандеру і Я. Стецька «гестапівці схопили» не 15 вересня 1941 року, а значно раніше: Бандеру арештували 5, а Стецька — 9 липня 1941 року (стор. 8) і т. д.

На сторінці 34: «В УПА визріла політична опозиція. Восени 1944 року член УГВР, видатний діяч ОУН, надзвичайно авторитетний серед старшин і бійців УПА — Павленко (Ростислав Волошин), керівники великих відділів УПА — Босота (Матвій Токар) та Ломиніс (Андрій Трачук) оголосили, що вони розпускають ОУН і створюють Народно-визвольну революційну організацію (НВРО). НВРО заявила про свою готовність іти на компроміс з радянською владою. Головна команда УПА повела з опозиціонерами рішучу боротьбу. Козуб, Гамалія та ряд інших вождів НВРО були у листопаді 1944 року страчені за наказом командуючого 'УПА — Північ' Кліма Савура. Розгром опозиції дозволив сконсолідувати всі сили УПА».

В УПА ніколи не «визрівала» політична опозиція. Це була ворожа вигадка.

Ростислав Волошин (Павленко) загинув у бою з більшовиками не восени, а в *серпні 1944 року*. Про нього був надрукований в журналі ОУН «Ідея і Чин» некролог на першій сторінці. Загинувши у серпні (і то не на Волині — місці виникнення НВРО, а в Дрогобицькій області), він не міг «бути творцем НВРО»: на той час його вже не було серед живих.

Досліджуючи час і місце появи НВРО, можна встановити, що ця назва з'явилась не восени, а в квітні-травні 1944 року на терені Рівенської області. Отже, в той час, коли Ростислав Волошин був ще живий. Але тоді він проживав у Галичині, і між нею та Волинню пролягла лінія т. зв. Бродівського фронту. Саме Волошин-Павленко був одним з організаторів, а згодом і головою Президії Великого Збору Української Головної Визвольної Ради (УГВР), що відбувся в липні 1944 року на Дрогобищині. З того виходить, що Волошин не міг бути «творцем НВРО». І ним не був.

Крім цього, на Третньому (Надзвичайному) Великому Зборі ОУН, що відбувся у серпні 1943 року, саме Волошин був обраний до колегіального керівництва ОУН — Бюра Проводу. Великий Збір скасував одноосібне

керівництво, замінивши його «тріумвіратом» (Бюро Проводу) у складі Романа Шухевича, Дмитра Маївського і Ростислава Волошина. Як міг Волошин змагати до «розпуску ОУН», «іти на компроміс з радянською владою», коли у липні 1944 року він був обраний керманічем Секретаріату внутрішніх справ Української Головної Визвольної Ради?

Трактуючи бажане як дійсне, імперіялістично-комуністична верхівка силкувалась довести, що нібито в керівних органах української національно-визвольної боротьби була «опозиція». Мовляв, нехай громадськість знає, що в тих колах діяли «прихильники», які були готові йти на компроміс з советською владою.

Якби така «опозиція» справді існувала, вона хоч певною мірою була б зафіксована такими авторами, як Микола Лебідь, доктор Петро Мірчук, професор Лев Шанковський. Досі вийшли з друку понад 20 томів капітальної праці «Літопис УПА» під редакцією копітного дослідника Євгена Штендери, і там нема й згадки про «політичну опозицію в УПА».

Історія виникнення НВРО така: 21-22 листопада 1943 року на Рівненщині відбулася Конференція Поневолених Народів Сходу Європи і Азії, в якій автор цих рядків брав участь. На конференції були представники грузинів, осетинів, вірмен, казахів, черкесів, кабардинців, азербайджанців, татар, чувашів, башкирів, білорусів, узбеків, українців. Головна ціль конференції: розпочати національно-визвольну боротьбу проти російсько-більшевицької імперії — на зразок тієї, яку вела Україна. В опублікованому матеріалі конференції зазначено: «Визначено конкретні завдання делегатів. Присутні на конференції делегати створюють організаційні групи серед своїх земляків. . . » Йшлося про те, щоб розширити «географію національно-визвольної боротьби», започаткувати її на Кавказі, в інших республіках.

З цією метою стараннями видатних українських націоналістичних діячів — Д. Клячківського (Клима Савура), Я. Бусла (Дніпрового), М. Степаняка (Лекса), П. Олійника (Енея) і ще двох-трьох осіб була опрацьована політична програма по окремих територіях Східної Європи й Азії. Тоді й виникла назва *НВРО* (*Народно-визвольна революційна організація*), і під тією назвою мала проходити боротьба у Східній Європі та в Азії. *НВРО* не була ні альтернативною, ані опозиційною структурою щодо ОУН і УПА.

Торкаючись назви НВРО, годилося б згадати й те, що приблизно в 1943 році пропонувалося змінити назву ОУН. Мабуть, з такою думкою погоджувався видатний націоналіст, довголітній член УВО-ОУН Іван Мітрінга (1909-1943). Але далі обміну міркуваннями щодо цього справа не пішла. Націоналістичні діячі Осередніх і Східних українських земель (серед них Й. Позичанюк, П. Сак та інші) категорично запротестували: *вважали, що головна справа не в назві організації, а в її місці, в її діяльності, у боротьбі. Вони твердили: ОУН здобула популярність на всіх землях України і поза її межами, тому міняти назву нема сенсу.*

Істина полягає в тому, що НВРО не була політичною опозицією до ОУН і УПА, тож і Климові Савурові не судилося «її розгромлювати», щоб «сконсолідувати всі сили УПА», як про це зазначено в праці Ю. Киричука.

Маємо погляд, що вельмишановний автор надалі у своїх працях, відкидаючи джерела сумнівної вартості, порадує читачів ще не одним цінним дослідженням.

(З газети «За Вільну Україну»)

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

Київ, 20 серпня. Завершилася робота дводенної всеукраїнської наукової конференції «УПА і національно-визвольна боротьба в Україні в 1940-50 рр.». У роботі конференції, організованої Головною Булавою Всеукраїнського братства вояків УПА, взяли участь науковці з України та діаспори, ветерани національно-визвольних змагань, депутати Верховної Ради та визначні політичні і громадські діячі.

Особливо великий відгук викликали виступи: голови Української Республіканської Партії п. Михайла Гориня на тему «Слово про УПА — історія і сучасність», слово урядуючого Голови Проводу ОУН на початках творення УПА п. Миколи Лебеда, і доповіді: «Німці про ОУН-УПА» — професора Сорбонського університету п. Володимира Косика, «Гуманістична суть програмових засад в національно-визвольних змаганнях ОУН-УПА» — кандидата філософських наук, начальника Управління соціально-психологічної служби МОУ генерал-майора Володимира Муляви, «Визвольна боротьба УПА і проблеми жертв» — голови Проводу ОУН(з) Анатолія Камінського, «Світло і тіні українського збройного спротиву в Другій світовій війні» — директора Української Бібліотеки в Парижі Василя Михальчука, «Бандерівське підпілля на території Третього Райху» — доктора історичних наук, професора, завідувача відділу історії України періоду Другої світової війни п. Михайла Ковала. Присутнім також запам'ятався виступ професора Нью-Йоркського університету, викладача Львівського університету п. Романа Зварича.

Учасники конференції доклали чимало зусиль для висвітлення дійсної ролі ОУН-УПА в подіях Другої світової війни як сили, що стояла на сторожі українських національних інтересів у боротьбі проти фашистських та большевицьких окупантів. Справжнім змістом боротьби ОУН-УПА були національно-визвольні змагання.

Як відзначили представники Оргкомітету, наукова конференція в цілому вдалася. Вона виявилася ще одним заходом поширення правди про події півстолітньої давнини.

«Ліпше умерти в боротьбі, ніж умирати як покірний раб, не боронячись, цілуючи ноги того, хто визискує, хто глузує й погорджує, хто катує тебе!»

(Микола Міхновський)

Поезія

Дмитро ГРИНЬКІВ

ПОВСТАНСЬКИЙ ЦИКЛ «ПЕРЕМОГА БЕЗ НАДІЇ»

1. МОЗАІКА БОЮ

Вечір прихнюпився
Над лісом
Криваві зорі
Блукають небом
А ніч вже розпинає
Галицькі дуби
Місяць кричить
Аж блідо охрип
Люто сиплять
Самостріли у ніч
Пекуче плюється
Німа смерть
На березі завісився
Чорний крик
Собаці собача смерть
Стогнуть підбиті ворогом
Вкраїнські хати
Зморщена відступала ніч
Вже світанок
На горло ступив
І потроїв
Ворожі ряди
Чорним воронням
Стовпили дими
І смердів до очаддя
Страх ворогів
Очамрілі хрести
В німій скорботі
Обступили
Українську хату

*Кучіно, Пермська обл.
В ув'язненні на зоні 389/36
1977 рік*

2. СМЕРТЬ ХАТИ

На веретелі бою
Смажили хату
Червоними крилами
Лопотіла ватра
На стрісі
З сіней бухкав крик
В плечі німої ночі
Червоні коні
Урвались на подвір'я
Вишкір вогню
Мерзлякувато кутався
В чорну верету
Куцого диму
В саду кричали
Печені яблука
Над згарищем
Зажурився вітер
Крізь сльози світанку
Він читав
Обвуглені сторінки
«Кобзаря»

Кучіно, 1977

3. ПОМСТА

Над повстанцем
Схилився кріс
Тіпався без сліз
Над другом
Голосив про втрату
Теплих рук
І на другове плече
Прощально лягла кольба
Скільки раз горнулася
Віддачею до тіла
Скільки раз
Служила за подушку

Враз ворожі пальці
Вп'ялись в цівку
Кріс гадюкою
Скрутився
Кріс устав на рівні ноги
І в обличчя чужинця
Плюнув кріс
Всю злість сталеву
І упав на груди
Друга

Кучіно, 1977

4. ЗНАМЕНО

Кричало на вітрові
Стрімко нагострювало
Легіон повстанців
Вишколювало
Ворожий страх
Як сотні не стало
Його топтали
І в синє стріляли
І в жовте стріляли
Як синє упало
То в небі кричало
Те жовте
А крила криваві
Півнеба заслали
І криком витало
Ніколи не вбите
Кров'ю полите
Знамено вкраїнське
Синь-жовтим
Правічним
Духом налите

Кучіно, 1977

5. СТРІЛЕЦЬ

В купальську ніч
Виступала з концертом
Війна
В буковині розцвів
Гомін стрільби
По камені
Головою
Поник стрілець
Ще раз зів'ялим оком
Ворога вцілив
І сміялося серце у ніч
Він цвіт папороті
Нині уздрів
А на груди лягли
Кетяги
Червоних ягід
Ліс перед героєм
Вкляк
І в потоках зомліла
Жива вода

Тюрма Лефортово, 1978

6. ТРИЗУБ

У піхвах воля поржавіла
У скринях посивів жупан
А по музеях
Москви
І Ленінграду
Злісно скрегочуть
Гетьманські булави
Над Україною
Славутича шум
Десь Перун
Над тризубом витає
Вартуй
Триедино
Мене

Україна
Князь Володимир
Хрещений небом
Люд вітає
Триzubом волі досягає
Україні неба
І пшениці
Поетам талану
І чистої водиці

*Москва, тюрма Лефортово
Літо 1978 р.*

7. ПЛАЧ КРИЇВКИ

*«Ой там три друзі по-геройськи
Життя за волю віддали. . .»*

З народної пісні.

Залопотіло сполохано
Чорне крило ночі
В передсмерті
Закричав світанок
Впав грудьми
На теплу землю
Душили криївку
Закривавлену
Волоком
На московським зашморзі
В село провадили
Плакало сонце
На кривавих дзьобах
Круків
В білій скорботі
Заклякли берези
Маму привели
Сивим оком
Здавила біль
Чекали круки сліз
Плакало небо
Сонце ридало
Плакали верби
І дуби стогнали

Тільки старенька
Мати мовчала
Страх зашехотів
Ворогами
Вітер норовисто
Бив копитами
Сиве горе
Вклякло
Сивою молитвою
Наче китайкою
Героїв вітало
Тут нині
Україні руки
Рубали
Щоб потім
За трьох
Сотні повстали

Тюрма Лефортово, 1978

8. ПОЛОТНО НІЧНОГО БОЮ

Автоматні черги
Колупали пітьму ночі
На селі верещало
Світло заграє
Чорними кулаками
Потрясали дими
Згарищ
Вулицями цідився
Густий жах
Гвалтовані запаски
Кричали на плотах
Ніч задихалась
Від гарячих потічків
Кірвавої води
Тільки світанок
Похапцем згорнув
Жакливе полотнище ночі

Лефортово, 1978.

9. НА ЛОВАХ

Облавники ідуть
Кірзаками чавчать
Карпатську землю
Нагострили міць
Наюдили душі
Без намордників
Нишпорять криївку
Мотуззя криваве
На бантах висить
Трясуть село
Падають важко стріли
Капають сльози
Зі стріх
Лови ідуть
Отрута пече село
Приголомшені хати
Зціпили зуби
Тільки псів
Розстріляний крик
Ще довго
Над селом
Розпірстерть висів

Тюрма Лефортovo, 1978.

Петро ДУЖИЙ

ЛИСТ ОЛЬГИ КОВАЛЬЧУК ДО ЦК КОМПАРТІЇ

I

Я — Ольга Ковальчук, сімнадцять років,
Засуджена й живцем зарита в час,
Коли барвінок славсь блакитноокий. . .
Уперш до вас пишу й останній раз.

Рядки мої — прості та незугарні —
Ви згудите, як буйство навісне,
За звичкою, коли із буцегарні
По вас оскал прокляттями метне.

Та лист оцей не єсть лайливий лепет,
Ані в бездум'ї очайдушний жест.
Вас кине правда слів моїх у трепет,
Це ж вам обвинувачення й протест.

II

Я у батьків росла одна-єдина
На втіху в горю — мрія золота.
Аж тут війна: в пожежах Україна,
А я — дівчатко — кругла сирота.

Коли тевтони батька й неньку вбили,
Самі ж по трупах рвались під зеніт
Возводити свої хижацькі сили, —
Я закінчила лиш дванадцять літ.

Мені б цвісти, стрічати б співом весни,
Та зір прийшлося топити у землі,
Верстаючи сирітську стежку хресну
Ще до пори в згорілому селі.

III

Аж захлинався кривавий герць драконів
Під гуркотом набридлих громовиць, —
Нестямно й люто навіжені коні
Орали твердь громаддям колісниць.

А я . . . в сльозах по бороздах з-під танків
Щодень на цвинтар в стужу й за тепла
До родичів — до тлінних їх останків —
На дні душі тягар скорбот несла.

В думках відчай дзижчав гвинтом сердитим:
Солодша смерть від гіркости терпінь, —
А зов могил волав: ти мусиш жити
В ім'я життя грядущих поколінь.

IV

Скотивсь у прірву веремій розбою,
Зазолотивсь в блакиті рідний стяг,
І меч повстанський у визвольнім бою
Трощив хребти напасницьких ватаг.

Здавалось — сум всміхався безталанню,
Хоч років п'ять в батрацтві прожила.
Аж раз «стрибки», засівши спозарання,
Взяли в штики мене покрай села.

Пекельних мук зазнати довелося,
Коли лічили ребра чобітьми.
Було ж чого сріблитися волоссяю
Між чорних стін червоної тюрми.

V

«Ти — зв'язкова, — кати шипіли шалом, —
Чупринки лист відносила у ліс», —
А на протест сікли та виривали
Всі рештки пасм понівечених кіс.

Вожак катюг із вициром звірюки
Плюгавив скверно матінку мою,
Велів кувати у залізя руки
Й сичав: «До карцеру тягніть змію!»

За мить одну мене, із ніг ізбиту,
Мов скаженюку, на п'ятнадцять діб
Табун кляттам таврованих бандитів
Волік по сходах в зледенілий гріб.

VI

Під тиском ґрат лячні стогнали ночі,
Вершили нелюди нікчемний труд.
Слізьми стікали й кров'ю дні дівочі,
Поки мене покликали на суд.

Не встигла я ще толком розказати
Про варварську в'язничну благодать,
Як тут суддя став миттю біснுவатий
І, мов укушений, скипів: «Малчать!»

Ця підла дівка вимагає вперто,
Щоб суд довів, у чім вина її, —
Ні! Ти до злочину признайся відверто,
Невинности я не знайду в змії!»

VII

Хіба ж у ваших суддів є сумління,
Чи залишок людського відчуття,
Щоби безвинній — лиш за підозрінням —
Скалічити людині все життя?

Це ж двадцять п'ять сибірських чорних років,
Не місяців, не тижнів і не днів,
Із болем ран, пекучих і глибоких,
Поневірятись в стійбищах рабів!

Це ж двадцять п'ять жіночих літ заклятих
Перенести як двадцять п'ять смертей,
Це ж віку чверть щоденно помирати
На могилках омріяних дітей. . .

VIII

На плід шаленства я протест послала,
Надіючись, в наївності своїй,
Що суд верховний — орган досконалий
І основний законности носій —

Розкриє грубий штиб фальсифікату,
Чи пак брехні без злочину приміт,
Та суд прорік: «Ця справедлива плата
Обжалованію не подлежит!»

Чи не скотилось в грязь — признайте щиро —
Хвалебне царство тьми і дивних див,
Де судді правлять суд над рабським миром
Стосовно до партійних директив?

IX

Ви привалили валунами смутку
Роздолля тихих вод і ясних зір,
Зважаючи своїм значним здобутком
Брутальний згін з України на Сибір.

Ви вкрали у приречених Вітчизну,
Ще й нарекли гуманністю погром.
Це ж ви в штиках погнали на панщизну
Мільйонів стан із зрадницьким клеймом.

Все йде з партійного благословення
Та згідно з духом ваших вказівок, —
По трупах мас багряне сьогодення
Прямує свій в примарність блудну крок.

X

Мій шлях — ходіння по нестерпних муках —
Знеміг мене, та духу не зламав,
Не одоліла нехіть, ні розпука,
Жадоби волі не затис удав.

Я в думках вітром мчу на Україну,
Де кріпить велич мовчазних могил,
Де племінь битв за вільну Батьківщину
Кує мечі у безлічі горнил.

Для вас же всіх — вершителів незваних —
Що жадність білым своїх встромили в світ,
За всі злочинства судний день настане,
Пора за зло готовити одвіт!

До питань державного будівництва

ПЕРША РІЧНИЦЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Засідання Президії Верховної Ради України

Київ, 21 серпня. Відбулось засідання Президії Верховної Ради України, присвячене першій річниці проголошення незалежності України. Вирішено, що 24 серпня підрозділи Національної гвардії пройдуть парадом по Хрещатику. Президія прийняла заяву з приводу останніх подій в Сараєві, де в результаті злочинних дій, спрямованих проти миротворчих зусиль ООН, постраждали військовослужбовці контингенту Сил ООН.

Розглянуті інші питання державного життя республіки. Засідання Президії проводив Голова Верховної Ради України Іван Плющ*.

Урочисте засідання Верховної Ради України

22 серпня 1992 року відбулося в Києві урочисте засідання Верховної Ради України, присвячене першій річниці проголошення Державної незалежності України. В урочистому засіданні, крім депутатів, взяли участь також учасники Всесвітнього форуму Українців. У почесній Президії Зборів зайняли місця члени Президії ВРУ, Президент, члени Кабінету міністрів, лідерів політичних партій і українських організацій діаспори.

Засідання відкрилось виконанням державного гімну «Ще не вмерла Україна». Відтак, з майже годинною доповіддю, виступив Президент України Леонід Кравчук. У своїй промові Президент схарактеризував багатовікову історію боротьби України за незалежність як славу і героїчну. Були згадані «видатні заслуги і трагічні помилки Богдана Хмельницького... відчайдушний порив до волі Івана Мазепи, голодомор 1933 року... і 70 років перебування в тоталітарній імперії». Стосовно нинішньої ситуації Кравчук торкнувся теми загальнонаціональної консолідації. Єдиним критерієм, перед яким все інше має відступити, є відповідність чи невідповідність дій в побудові Української Держави. Президент провів паралелю з 1917 роком і відзначив, що третя нагода досягнення незалежності може стати нездійсненною у випадку відсутності єдності.

Леонід Кравчук зазначив, що для росіян, євреїв та інших представників національних меншин, що живуть на нашій землі,

* Всі матеріали в цьому розділі, крім статті Миколи Шатилова, одержані по через УІС-УІС.

Україна повинна стати рідною. Не існує зараз і не буде існувати проблеми російськомовного населення, яке має всі реальні можливості для власного національного розвитку. «Ми сподіваємось, — сказав Президент, — що так само будуть гарантовані національні права українців у Росії».

Особливою темою стали стосунки з Росією. За словами Леоніда Кравчука, обидві країни волею історії стали сусідами, їх економіки обопільно доповнюють одна одну, що може стати добрим підмурком для піднесення добробуту обох народів. Основою російсько-українських стосунків є рівність, і від їх стану залежатиме мир та спокій у величезному регіоні.

Леонід Кравчук визнав, що населення проживає зараз у скрутні часи і що його зубожіння є наслідком перетворень, які відбуваються в державі. «Але де й коли, — риторично запитав Президент, — реформи проходили без жертв?»

Плян перетворень Президента, що має привести Україну в сім'ю вільних європейських народів, складається з чотирьох пунктів: поступові цивілізовані ринкові і демократичні реформи; створення власної банківської системи; введення власної валюти і грошова реформа, а також приватизація і демонополізація виробництва.

«Один рік — мить для історії, але величезне досягнення нашого багатостраждального народу», — такими словами завершив Президент свій виступ.

Микола Плав'юк, президент еміграційного уряду УНР, привітав Україну та її народ з досягненням довгоочікуваної державності й оголосив про складення своїх повноважень як голови уряду. Історичні реліквії УНР п. Плав'юк урочисто передав всенародно обраному Президентові.

Іван Драч, співголова Руху, від імені всіх політичних партій та об'єднань України і діаспори зачитав «Маніфест», в якому ці організації задекларували намір спрямувати всі свої сили на завершення розбудови незалежної демократичної держави. На цьому урочисте засідання Верховної Ради завершило свою роботу.

Вітання з нагоди Дня Незалежності

З нагоди Дня Незалежності на ім'я Президента України надійшли поздоровлення від: Президента Казахстану Назарбаєва, Генерального Секретаря ООН Бутроса Галі, Президента Союзнаї Республіки Югославії Чосича, Королеви Великобританії Єлисавети II, Президента Туреччини Тургута Озал, Президента Румунії Іона Ілієску, Генерал-губернатора Австралії Біла Гейдена, Президента Польщі Леха Валенси, Президента Литви та інших.

Прийом Президентом України делегації СКВУ

Київ, 22 серпня. Президент України Леонід Кравчук прийняв делегацію Світового Конгресу Вільних Українців. Президент

СКВУ Юрій Шимко відзначив, що для українців західньої діаспори зустріч із всенародно обраним Президентом України має велике значення. Він вручив Леонідові Кравчукові меморандум від членів цієї організації, в якому містяться рекомендації людей українського походження щодо прискорення розбудови незалежної України. Леонід Кравчук назвав цей документ результатом найсердечнішого вболівання за долю України.

Наказ міністра оборони України

22 серпня. З нагоди перших роковин державної незалежності України міністр оборони Костянтин Морозов видав наказ. У ньому привітання та поздоровлення особовому складу Збройних Сил України, інженерам, робітникам і службовцям оборонної промисловости, ветеранам війни і праці і всім громадянам України.

В ознаменування перших роковин незалежності України міністр наказав провести 24 серпня о 22 годині святковий салют у столиці України, Києві, тридцятьма артилерійськими сальвами.

Авіаційний показ

22 серпня. З нагоди річниці Незалежності України в Гостомелі, що поблизу Києва, на летовищі Авіаційного науково-технічного комплексу ім. Антонова відбувся авіаційний показ, на якому був присутній Президент України Леонід Кравчук. Під час показу представлено виступи спортивних літаків, парашутистів та транспортних літаків виробництва АНТК ім. Антонова. На демонстраційних польотах було показано фігури високого пілотажу, виконані на низькій висоті транспортними літаками. Найбільшу увагу привернув демонстраційний політ АН-225 «Мрія», пілотованого екіпажем під командуванням Олександра Галуненка.

Столиця святкує День Незалежності України

24 серпня Україна відзначила першу річницю проголошення державної незалежності. Центром святкувань стала столиця. Урочистості розпочалися покладанням квітів до пам'ятника великому українському поетові Тарасові Шевченку. У церемонії взяли участь члени уряду, депутати Верховної Ради, делегати і гості Всесвітнього форуму українців.

У святій Софії Київській патріарх всієї України Мстислав з митрополитами Філаретом і Антонієм відправили Урочисте Богослужіння з нагоди національного свята. Президент України Леонід Кравчук був присутній на Молебні у знаменитому храмі.

До Дня Незалежності було приурочено відкриття після більше як 200-річної перерви відомої свого часу в усій Європі Києво-

Могиллянської Академії. Перших спудеїв Академії привітали ректор Вячеслав Брюховецький та почесний проректор Леонід Кравчук.

У Національному історичному музеї в цей день відкрилася нова експозиція, присвячена визвольним змаганням українського народу. Нові експонати висвітлюють дійсну роль в історії України таких видатних особистостей, як гетьман Іван Мазепа, діячі Центральної Ради в добу Української Народньої Республіки та діячі Української Повстанської Армії під час боротьби проти фашистських та большевицьких окупантів.

Уже традиційно центром усіх київських святкувань є згаданий ще у «Слові о полку Ігореві» Андріївський узвіз. От і цього дня тут відкрили свої імпровізовані виставки-продажі численні художники, скульптори та інші мистці, і збиралася провести вільний час велика кількість киян та гостей міста.

Увечері на головній магістралі столиці — Хрещатику — відбулося грандіозне народне гуляння. Десятки тисяч людей віщерть заповнили довгу і широку вулицю. Над Майданом Незалежності завис дирижабль, прикрашений величезним державним знаменом. Урочистим маршем у супроводі військової оркестри Хрещатиком пройшов батальйон Національної гвардії у нових одностроях. А на самому майдані впродовж усіх святкувань виступали хорові та фолклорні колективи. Спеціально для молоді відомі українські виконавці просто неба провели концерт рок-музики.

Заключним акордом святкувань стало всенародне віче на Софіївській площі. Перед людьми, які повністю заповнили майдан, виступили політичні і державні діячі, лідери політичних партій та організацій, представники українських громад діаспори. Голова Проводу Організації Українських Націоналістів пані Слава Стецько у своїй промові піддала критиці повільні темпи політичних і економічних реформ і висловила за відставку Кабінету міністрів Вітольда Фокіна. Голова Всеукраїнського Братства вояків УПА Михайло Зеленчук закликав визнати на державному рівні дійсну роль УПА у визвольних змаганнях українського народу як сили, що боролась проти іноземного поневолення, та оголосити 14 жовтня — День Святої Покрови — святом утворення Української Армії.

Володимир Філенко — голова впливового Об'єднання «Нова Україна» — наочно продемонстрував рівень популярності уряду, запропонувавши його прибічникам підняти руки на ознаку підтримки. Жодна рука не здійнялась.

Патріарх Київський і всієї України Мстислав урочисто передав військовий прапор армії Української Народньої Республіки, під яким свого часу воював Симон Петлюра, полковникові Національної гвардії України.

Слава СТЕЦЬКО

«МИ, УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛІСТИ. . .»
(Виступ Голови Проводу ОУН на Вічу в Києві
24.8.1992 року)

Достойний Пане Президенте,
Ваша Святосте Патріярше,

Дорогі Кияни, Українці з широкої України і цілого Світу!
Вітаю Вас від УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ — Бандерівців!

ОУН поставила ясну мету — «Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї» і шукала сили у власному народові, відкидаючи будь-яку орієнтацію на чужі сили. ОУН під проводом Степана Бандери проголосила 30 червня 1941 року у Львові відновлення Української Держави і поставила на її захист Українську Повстанську Армію — УПА.

ОУН-УПА в 1943 році започаткували створення Антибольшевицького Блоку Народів для досягнення спільної мети — розвалу російської імперії і відновлення самостійних держав.

У 1944 році для керування УПА за ініціативою ОУН створюється Українська Головна Визвольна Рада — УГВР. Мимо безлічі жертв у боротьбі проти нацистів і большевиків, дальша життєздатність української нації була запевнена.

Ідея справедливої боротьби українського народу під кличем «Свобода народам! Свобода людині!» — була рознесена по цілому світі. Ми вдячні Всевишньому за те, що дозволив нам дожити хвилини відродження Української Держави. Але рівночасно зростає тривога за її майбутнє. Досвід минулих століть, перестороги Тараса Шевченка та виступи московських не лише реакціонерів, а й т. зв. демократів — Руцького, Собчака, Попова, переконують нас, що Україна чимшвидше мусить вийти з цієї т. зв. співдружності — з СНД, поки Росія не перетворила нас поновно у свою колонію.

Ми є затривожені підписаними угодами в Дагомисі і Ялті, які можуть перетворити суверенні українські землі у пляцдарм для російського імперіялізму.

Україні потрібно негайно вийти із зони рубля, почати нарешті необхідні економічні реформи, демонополізацію і приватизацію, запровадити свою банкову систему, передати землю селянам, а фабрики робітникам і пірвати із спільним економічним простором та перейти на соціальну ринкову систему. Враховуючи не лише загрозу російського імперіялізму, але вже пряму диверсію в Криму і в Придністрів'ї, Україні пора значно серйозніше приступити до творення справді української армії, свідомої своєї великої відповідальності за мир і безпеку Української Держави.

Чи є у нас сила, щоб ми дійсно врешті мали свою справжню

українську владу, щоб ми почали чимскоріше проводити реформи і творити нашу українську армію? Цю силу може із себе вилонити і забезпечити наш український народ. Ми, українські націоналісти, беремо на себе завдання відродити в українському народові віру в себе і своє майбутнє, допомогти йому відчутти вагомість історично вирішального і переломового часу, в якому знаходимося, відродити в народові гордість за славне минуле, яке має стати джерелом нової творчої сили; привернути любов до землі, піднести раба до людини вільної, відповідальної за владу на нашій кров'ю героїв зрошеній землі. Ми будемо далі боротися за народовладдя в Українській Державі, основане на принципах демократичного плюралізму, а рівнож на наших відвічних національних, політичних та духових традиціях.

Беремо на себе обов'язок виховати свідому своїх прав і обов'язків людину, якій не буде байдуже, чи прийняті закони застерігаються, чи за злочини проти прав людини і народу винуватці поставлені перед справедливим судом.

Ми, українські націоналісти, докладемо всіх зусиль, щоб Москва не розгравала і не ділила народ т. зв. конфесійними непорозуміннями. Великі наші митрополити Петро Могила, Василь Липківський, Андрій Шептицький і Патріарх Сліпий бачили у сильній вірі в Бога і в сильній любові до народу наше велике майбутнє. Будуймо нашу Українську Державу з державною українською мовою, гарантуючи права усім меншинам, усім громадянам України, де господарем врешті стане український народ.

Слава Українському Народові! Слава Україні!

М. ЗЕЛЕНЧУК

Голова Всеукраїнського Братства УПА

СЛОВО, ВИГОЛОШЕНЕ НА ВІЧУ НА СОФІЇВСЬКОМУ МАЙДАНІ 24 СЕРПНЯ 1992 р.

Шановний Пане Президенте,
Шановний Голово Верховної Ради,
Святіший Патріарше,
Високопреосвященніші Владики і Священники обох Церков,
Шановні Гості, дорогий Наш Народо!

Сьогодні мені випала велика честь вітати Вас від імени Всеукраїнського Братства Вояків УПА. Вітати Вас з нагоди Першої річниці Незалежності України і 50-річчя Української Повстанської Армії.

Важкий та довгий шлях був до незалежності. Впродовж століть падали на полі бою крапці сини і дочки України, гинули в муках, розп'яті на хрестах, застромлені на палях, гинули в царських, польських, НКВДистських і гестапівських в'язницях; наших Героїв, борців за волю четвертовано, живцем палено, їх живцем за-

мурували по камерах та живцем закопували в землю. І все це за волю України. Тому гріх нині говорити, що незалежність прийшла без жертв, без пролиття крові.

Одною із славних сторінок національно-визвольної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу була героїчна боротьба Української Повстанської Армії. Цю боротьбу підтримав і забезпечив увесь український народ, який від малого до великого повстав проти окупантів різних мастей із святим кличем: «Воля або смерть!»

Більше десяти років точилась тяжка і вперта боротьба на всьому терені дій ОУН-УПА від Карпат до Криму з гітлерівськими і московсько-комуністичними окупантами України!

І ось імперія впала — Україна стала Незалежною Державою, і здавалось — Правда і Справедливість восторжествують.

Однак Верховна Рада, яка лишилась нам у спадок від старої тоталітарно-комуністичної системи, не спромоглась усвідомити сама собі, що розбудовувати Незалежну Українську Державу неможливо без визнання визвольної боротьби 40-их і 50-их років.

Ми повинні пам'ятати, що на цьому майдані проголошено Незалежність України Четвертим Універсалом в січні 1918 року і Соборність Українських Земель в 1919 році. Ми повинні знати, що й наше мале Закарпаття проголосило свою Незалежність у березні 1939 року. 30 червня 1941 року у Львові проголошено Акт Відновлення Української Держави.

Все це є тими цеглинами, з яких зведена будівля теперішньої нашої Держави. Ми повинні використати віковий досвід, врахувати помилки минулого, зрозуміти ту просту істину, що без минулого немає майбутнього. Що, відкидаючи період Визвольних Змагань, які вела ОУН-УПА, розбиваємо і так не дуже тривку будівлю сьогоденної Державности, відлучаємо від державотворчої праці відому і значну частину українського суспільства, а замість єдності, яку всюди декларуємо, сіємо нове непорозуміння.

Ми святкуємо ювілей 50-ліття УПА без державного визнання, усвідомлюючи, що нас давно визнав український народ, що нас визнали Обласні Ради і державна влада Західного регіону.

Своє святкування ми почали в Києві, куди зібралися делегати з усієї України та всієї діаспори: і Східної, і Західної. Ми мали тут великий успіх — Київ уперше побачив живих воїнів Української Повстанської Армії.

З тріумфом пройшли наші святкування у Волинському краю, на Тернопільщині, на Івано-Франківщині і тепер проходять на Львівщині. Повсюдно нас зустрічали хлібом-сіллю тисячі народу і десятки художніх колективів. **НАРОД З НАМИ!**

Наближається свято Покровительки Українського Війська, Української Повстанської Армії, свято УПА — Покрови. З цієї нагоди Братство УПА ще раз звертається до всіх Депутатів Верховної Ради України і до Президента України зробити великий історичний крок в ім'я побудови Незалежної Української Держави:

ВИЗНАТИ боротьбу ОУН-УПА як справедливу національно-визвольну боротьбу українського народу за свою Незалежну Державу, а день 14 жовтня визнати Державним Святом Збройних Сил України.

На закінчення коротке слово до всіх політичних і громадських партій, об'єднань і товариств.

На Світовому Форумі Українців схвалено Маніфест, який закликає до єдності, до консолідації, до державотворчої праці. У своїх виступах багато з Вас наголошували про забуту сторінку нашої недавньої історії 40-их і 50-их років.

Тож звертаємося і до Вас усіх: підтримати наші вимоги *визнання*, бо тільки тоді українське суспільство буде єдине і згуртоване до Великого Чину побудови Української Самостійної Соборної Держави.

ХАЙ ДОПОМОЖЕ НАМ БОГ!

СЛАВА УКРАЇНІ!

ЗАКЛИК

до Українського Народу
в справі дочергових виборів до Верховної Ради України

Минув рік від часу проголошення Акту незалежності 24 серпня 1991 року. Україну вже визнали понад сто двадцять країн світу. Однак, процеси укріплення та розбудови відновленої Української Держави досі розвивалися надто повільно, особливо в галузі необхідних економічних реформ. У деяких випадках ці процеси буквально гальмуються урядовими чинниками із законодавчих та виконавчих органів влади, колишніми функціонерами Комуністичної партії України.

Більшість із депутатів теперішньої Верховної Ради України були «обрані» лише завдяки прямому партійному втручання у виборчі процеси, а то й навіть шляхом відкритого шантажу та маніпуляції голосами з боку тодішніх колоніальних вислужників. Мусимо ствердити: Верховна Рада в більшості складається із відпоручників, висланих туди позазаконним сьогодні партійним апаратом, який колись насильно тримав монополію над всією політичною діяльністю в поневоленій Україні. Саме тому більшість депутатів Верховної Ради, колишніх апологетів колоніального поневолення України, бльокувалися, щоби не допустити до прийняття постанов та законів, які необхідні для проведення реформ по лінії укріплення та розбудови Української Держави.

Отже, Україна на перехресті. Економічна криза зростає. Після проголошення Акту незалежності наш народ терпеливо надіявся на проведення якісних змін. Однак, досі цих змін не видно.

Зараз обговорюється проект Конституції України. Цей Основний Закон новопроголошеної держави повинен визначити права

та обов'язки цілого українського народу і кожного громадянина. Конституція України повинна бути прийнята вільно обраними представниками народу.

Тому Провід ОУН уважає, що ця відчужена від народу Верховна Рада повинна піти у відставку та бути замінена шляхом дочергових виборів таким складом, який насправді віддзеркалював би волю та інтереси українського народу. Провід ОУН закликає український народ поновно заманіфестувати свою політичну та державну зрілість і застосовувати всі *передбачені законами України* методи та засоби для того, щоб прискорити відставку Верховної Ради та скликати дочергові вибори. Провід рівночасно перестерігає перед уживанням таких безвідповідальних форм дії, які могли б підірвати ще нетривкі основи держави.

Українська Держава проголошена. Її потрібно укріпити. Це відповідальність не лише урядових чинників. Це священний обов'язок кожного, кому не байдужа доля України!

Слава Україні!

Героям Слава!

Провід
Організації Українських Націоналістів

Київ, 28 серпня 1992 року

Микола ШАТИЛОВ

ЗАХВАТАНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

*Злі нотатки з приводу кількох
серпневих днів*

«Прокинувся. І перо виводить ядом спраги: «Народе без пуття, без чести, без поваги». Євген Маланюк не зовсім точно процитував Пантелеймона Куліша. Однаке проти істини не погіршив, бо залишив слово *честь* під наголосом.

Як і в самого Панька Куліша. А до нього — у київських літописців. Перегодом же — у Дмитра Донцова.

Завжди — під наголосом!

Людська особистість Євгена Маланюка складна аж до неможливості її повного витлумачення. Аби відірвати геніяльного митця від українського націоналізму, складність цю переносять на його поетичну творчість.

Свідоме шахраїство.

Бо на оунівські підвалини маланюкова поезія спиралася до самісінького кінця.

Прикладів, коли індивідуально поетичні тези письменника збігалися

із узагальнено політичними постулятами Організації Українських Націоналістів, чимало. Згадані рядки — один із таких прикладів.

Для Євгена Маланюка — поета, а не конкретної особи — людина могла почуватися незалежною лише тоді, коли обдарована була честю.

Для українських націоналістів поняття незалежної держави на-мертво пов'язувалося із честю її громадян. Про це свідчать десятки програмних документів ОУН, де чи не вперше в історії абстракцію, здавалось б, — честь! — піднесено на рівень державницьких змагань.

А втім, звичайно ж, ніяку не абстракцію, в чому переконують події страхотливо спекотних серпневих днів, коли палають ліси чорнобильської зони, коли поза зоною бучно відзначають першу річницю української незалежності.

Навмисно вживаю маленькі літери. Навіть дитині, яка зі свічечкою у заляканих пальцях тягла «живий ланцюг», відомо, що Українську Незалежність проголошено 22 січня 1918 року.

Принаймні не дванадцять місяців тому.

А ще ж було Перше листопада 1918 року. . . А ще ж — 14 березня року 1939-го. . . А ще ж — 30 червня підступного сорок першого. . . Поставали: Західньо-Українська Народна Республіка, Карпатська Україна. Відновлювалася Українська Державність.

І все це забути, не пам'ятати, не згадувати?!

Ні, чому ж. . . Святкуйте. Влаштовуйте «живі ланцюги». Але не поновлюйте логічно-емоційний ланцюг народної пам'яті, з якого більшовики з м'ясом вирвали ланку чести. Ланку, що без неї народ ніколи не усвідомить себе незалежним.

Він і не є незалежним. Проте, як і вся Україна.

А щоб жоден не збагнув простісінької істини, побавитись дозволено всім. До того ж чужою іграшкою. Лялькою в українській, але мережаній соціалістичним хрестиком вишиванці, що її випустив колись із рук Михайло Грушевський.

Леонід Кравчук її підібрав.

Тридцятого червня сорок першого року Ярослав Стецько, звертаючись до Національних Зборів, казав, що «волею Українського Народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави».

Він мав напихати історичні аргументи, які дозволяли йому претендувати на першість.

Хоча б тому, що і Ярослав Стецько, і його Друзі пропонували українському народові державний лад докорінно відмінний від грушевсько-винниченківських витівок. Зрештою — комуністичних.

Здавалось б, можна і не підкреслювати, що йдеться про відновлення. Але ж ні — підкреслювали, нагадували, пояснювали: *відновлення*.

Бо здавна, з часів затишних подебрадських гутірок, в яких ви-кристалізовувалася націоналістична ідея, не прагнули влади для себе.

Бо честь була не лексичною приналежністю націоналістичних документів, а — духом націоналістичного існування.

Тому Ярослав Стецько і був Президентом.

З великої літери.

Певен, що він — екзильний Президент — передав би владу президентові етнічному за однієї умови. За умови його всенародного обрання, що було б запорукою президентської честі.

Однак історія жартує, коли їй заманеться. Зовсім інша особа поступилася екзильними повноваженнями зовсім не народному обранцеві.

Леоніду Кравчуку.

Хоча провідники всіх партій, всіх рухів, усіх об'єднань, усіх спілок, попри все своє невдоволення президентом, із маніякальною однастайністю погоджуються, що його висунув український народ.

Що поробиш, прогресуючою амнезією характеризуються всі трагічно переламні епохи.

Зі свідомости зітерлося, що недавній большевицький вождь був практично єдиним кандидатом, а чорноволи, лук'яненки, яворівські — статистами.

Хіба не так?

Хто мав необмежені державні кошти на проведення президентської кампанії? Він. Хто мав власні літаки? Він. Хто щодень з'являвся на екранах державного телебачення (і це — найвирішальніше!)? Він.

Леонід Кравчук — президент «з ящика». А звідусіль лине: народний, народний, народний. . .

Він слухає.

Він загадково усміхається.

А честь, пане президенте? Адже ви грали крапленою колодою.

Так, інших не тримали у партійних сейфах. У сейфах, що нагло прочинилися після московсько-большевицького заколоту. І скільки ж брудного, ганебного, кривавого з них повивалювалося! Скільки номенклятурних чиновників пішло б з життя (принаймні фігурально), якби таке трапилося не в антиутопічній країні «світлого майбутнього»! Пішло б не зі страху, а рятуючи те, що не має світової ціни, — честь.

Леонід Кравчук залишився в житті. Політичному теж.

Нічий поради йому не допоможуть. Навіть вигаданого ним інституту державних радників, який нині працює на те, щоб пам'ять людського загалу перетворити на спалах магнію.

Є наслідки.

За конгресами, форумами, з'їздами, вічами, Службами Божими непомітношають підозри, блякнуть звинувачення.

Скликання Всесвітнього форуму українців продумано збіглося в часі зі святкуванням кравчуківської незалежності. Перша акція, акція, в котрій потужно задіяна українська діаспора, повинна

своїм визнанням авторитетом ствердити законність другої. Акції прокомуністичної.

Ствердила. За поодинокими винятками.

Та сама діаспора, яку державний радник Микола Жулинський, він же організатор фейерверкового форуму, закликав переорієнтуватися «на ті історичні й політичні реалії, які склалися».

У чому ж, на думку молодого члена-кореспондента й свіжого шевченківського лавреата, полягають реалії? А в тому, що «нам сьогодні нема чого ділити, що сьогодні не треба вивіряти, хто більше зробив, щоб вибороти незалежність України».

Справді, ділити нема чого, бо з діаспори звикли вже (хутко ж як!) брати. Призвичаїлися настільки, що один з форумних промовців ввічливо натякнув: соромно за державу.

Людям високої душі і незаплямованої чести, які присвятили десятиліття власного життя боротьбі за українську самостійність, сьогодні так само соромно за людей, що пропонують їм — та ще й від імени новітньої влади! — моральну зрівнялівку.

Тим більше, що пропонують індивіди, які ніколи й нічого не виборювали. Зрозуміло, крім своїх партійно-наукових кар'єр. Кажу «індивіди», бо президентське оточення — це слизотна маса слимаків, з якої вряди-годи і випадає котрийсь. Так випав Микола Жулинський. Відомий літературознавець.

Відомий відсутністю чести.

У благословенні для нього сімдесяті він був слухняним учнем академіка Миколи Шамоти, апаратного академіка, невсипущого україножера, імпотентного науковця, директора наукового закладу, де в коридорах і на зборах чобітьми гамселили Василя Стуса.

Зі слухняними було по-іншому.

Микола Жулинський захищався, друкувався, видавався. Кілька його вельми пересічних книжок непересічно позначено синівською відданістю партії большевиків. Кандидатська дисертація. Докторська. А далі? Він виявився вповні гідним свого огидливого шефа, бо лише йому вдалося зібрати такий компромат, що все-сильний академік позбувся директорського крісла. Можливо, допомогли органи, які завше дослухалися консультацій доктора Жулинського, і напевне — колеги, які тепер геть усі подалися в демократи.

Призабулося, що багато хто з колег нинішнього президентського радника був серед фундаторів Руху. Призабулося, що НРУ виповз із пелюшок, прощеплених інвентарною печаткою ЦК КПУ.

Ні, вони таки перетворюють пам'ять на спалах магнію!

Звично їм, вигідно, зручно. Ніхто ж бо не встигає роздивитися, що чести в них — ані на ламаний шеляг.

А може, як мовиться, забагато чести. . . Адже жулинських — хоч греблю гати, по всіх усядах. . . Певна річ. Але з волі хазяїна і завдяки іронічній історії саме він опинився немов посередником між двома величними, як плянувалося, подіями — Всесвітнім форумом українців та Днем Незалежності.

Не було величі ні там, ні там.

Відкриваючи форум, пан Жулинський забув запросити до президії Голову Проводу ОУН. Доречно чиновницько-хамська забудькуватість. З лакейською передбачливістю він забув закликати присутніх до спільної молитви, але з нахабством всездозволеності не забув образити Патріярха Мстислава, який необережно сів на президентський стілець. Патріярха люб'язно пересадили.

Без чести починався Всесвітній. . .

Продовжувався — теж, бо пан президент примудрився викликати обурення залі своїми промосковськими симпатіями.

Слухаючи виступи, присвячені першій річниці української незалежності, можна було зловити себе на дивовижному відчутті. Здавалося, що вони виголошуються неначе з різних приводів.

Але ж ішлося про одне — про Самостійну Україну.

Одначе важко було позбутися думки, що кожен говорить винятково про своє.

Усе справляло враження фантазмагоричної дійсності.

Поки не з'ясувалося, що учасники дійства гостро й чітко поділяються на дві категорії.

Перші, які зі зброєю в руках змагалися за українську свободу, які войовничо стверджували її в свідомості чужинських світів, шляхетно уникали конкретики.

Другі, які навипередки вихваляються тим, що вибороли волю *без крові*, які з випадкової ласки долі почувають себе хазяями української свободи, були, навпаки, нестерпно конкретними.

Зіткнення безпрецедентної чести і претенсійного безчестя породжувало той неозоновий заряд, який просочував атмосферу свята ірреальністю.

Україна прагне об'єктивних реалій. Вони не виясняться, поки стрижнем української державної політики не стане честь. Честь нації.

«Або-або» — моторошно проникливо назвав своє останнє дослідження Роман Зварич.

Або-або — знак, що ним затаврована сучасна українська історія.

Київ — Прага.

Церковно-релігійні питання

ВАЖЛИВІ ПЕРЕМІНИ В ЛОНІ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

ПОСТАНОВА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО СОВОРУ 25-26 ЧЕРВНЯ 1992 РОКУ

З волі Божої скликаний в Києві Всеукраїнський Православний Собор, керуючись прагненням народу України, що здобув і утверджує свою самостійну державу, здійснюючи устремління вірних до відновлення незалежності Українського Православ'я, в цей складний і відповідальний момент в історії України постановив:

1. Об'єднати Українську Православну Церкву та Українську Автокефальну Православну Церкву в єдину Українську Православну Церкву — Київський Патріархат.

2. Українська Православна Церква — Київський Патріархат є правонаступницею УПЦ та УАПЦ, всіх договорів та угод, укладених ними до нинішнього дня, та всіх її коштів, майна, рухомого та нерухомого, включаючи храми, монастирі, навчальні заклади та інше. Всі банківські рахунки УПЦ та УАПЦ стають рахунками Української Православної Церкви — Київського Патріархату.

3. До прийняття нового статуту Українській Православній Церкві — Київському Патріархату керуватися статутом УАПЦ. Використовувати печатку та штамп Української Православної Церкви та Української Автокефальної Православної Церкви.

4. Собор заявляє, що главою УПЦ — Київського Патріархату вважає Патріарха Мстислава.

5. У зв'язку з нагальною необхідністю зміцнення керівництва Української Православної Церкви — Київського Патріархату, враховуючи перебування Патріарха Мстислава за межами України, а також його вік (94 роки), що ускладнює керівництво Церквою, ввести посаду заступника Патріарха Київського Патріаршого Престолу.

6. Затвердити заступником Патріарха Блаженнішого Філарета, Митрополита Київського і всієї України.

7. Затвердити керуючим справами Київської Патріархії Митрополита Переяславського Антонія.

8. Утворити Священний Синод Української Православної Церкви в складі: Митрополита Філарета, Митрополита Антонія, Архієпископа Романа, Єпископа Якова, Єпископа Петра.

9. Утворити Вищу Церковну Раду в складі членів Священного Синоду та протопресвітера Володимира Яреми, протоєрея Бориса Табачека, протоєрея Олександра Швеця, протоєрея Володимира Черпака, народного де-

путата України Василя Червонія, народного депутата України Олеса Шевченка, народного депутата України Миколи Поровського.

Від Української Православної Церкви:
Філарет, Митрополит Київський і всієї України
Від Української Автокефальної Православної Церкви:
Антоній, Митрополит Переяславський і Січеславський

ЗВЕРНЕННЯ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО СОБОРУ

Ми, єпископи, клірики та миряни Української Православної Церкви та Української Автокефальної Православної Церкви, зібралися нині у древній славній столиці України — Києві, щоб виконати волю Господню і прагнення вірних: об'єднати дві наші Православні Церкви.

Сьогодні ми одностайно й урочисто заявляємо, що в інтересах молодой Української Держави, яка утверджується в надто складних умовах, таке об'єднання українських Церков здійснене! Усіх нас з'єднала спільна мета — здобуття справжньої незалежності Української Православної Церкви, і досягли цієї мети ми у братньому єднанні.

Однак, не можна не відзначити активізацію противників єдності і незалежності українського народу, особливо з-поза меж України, які намагаються сіяти розбрат в Українській Православній Церкві.

Звертаємося до Верховної Ради України з проханням підтримати наші зусилля і захистити, заради спокою і миру в нашому суспільстві, об'єднану Українську Православну Церкву — Київський Патріархат від будь-якого посягання на її права і втручання в її внутрішнє життя.

ПОСЛАННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО СОБОРУ ДО ПРАВОСЛАВНИХ ВІРУЮЧИХ УКРАЇНИ

Брати й сестри!

Здійснилася відвічна мрія народу України — наша держава стала незалежною, а українське православ'я одержало унікальний шанс — отримати повну канонічну незалежність.

Згідно з 34 Апостольським правилом кожний народ має право мати свою самостійну Церкву, яка перебувала б у духовній єдності з усією сім'єю інших Помісних Православних Церков.

Ми, делегати Всеукраїнського Православного Собору, які з волі Божої та благословення Святого Духа зібралися у древньому Софійському Соборі в Києві, з радістю повідомляємо, що одностайно прийняли рішення припинити релігійний розбрат, який існував між православними в Украї-

ні. Віднині бути в нашій Вітчизні єдиний незалежний Українській Православній Церкві, яка твердо тримається канонів Апостольської Церкви!

Виконуючи заповідь Божу про християнську єдність в любові й вірі, Собор осуджує будь-які спроби розколу і ворожнечі на релігійному ґрунті, від кого б вони не походили, а також закликає українців, росіян, білорусів та всіх православних в Україні об'єднатися в єдину незалежну Українську Православну Церкву.

Всеукраїнський Православний Собор проголошує, що мовами Богослужіння в нашій Церкві будуть церковно-слов'янська та українська.

Ми закликаємо православних усіх національностей, які проживають в Україні, передусім українців та росіян, любити одне одного, як і Христос полюбив усіх нас, і вважати незалежну Українську Православну Церкву Христовою, яка спасає всяку людину, котра приходить до Бога.

Собор закликає пастирів нашої Церкви благоговійно відправляти Богослужіння та старанно проповідувати Слово Боже.

Віруючим необхідно тісніше єднатися навколо своїх священиків, допомагати їм у пастирських трудах, пильно оберігаючи свій розум та серце від будь-яких посягань з боку сторонніх осіб та іновірців.

Собор заявляє, що Українська Православна Церква є прямою правонаступницею Церкви святого Андрія Первозванного, святого рівноапостольного князя Володимира і правонаступницею древньої Православної Митрополії в Україні.

Українська Православна Церква продовжує традиції, закладені православними за часів Святої Русі-України.

Наш Священний Собор благословляє незалежну Україну і закликає усіх людей доброї волі бути вірними чадками незалежної Української Православної Церкви та добрими громадянами нашої держави — України.

Нехай благодать Господа нашого Ісуса Христа і любов Бога й Отця і причастя Святого Духа буде з нами. Амінь.

м. Київ, 25-26 червня 1992 р.

ЗВЕРНЕННЯ ПАТРІЯРХА КИЇВСЬКОГО І ВСІЄЇ УКРАЇНИ МСТИСЛАВА ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ТА ВСІХ ЛЮДЕЙ ДОБРОЇ ВОЛІ, ЯКИМ ДАЛА ПРИТУЛОК НАША УКРАЇНСЬКА ЗЕМЛЯ

Дорогі й улюблені брати й сестри у Христі!

Рівно рік тому здійснились віковічні мрії нашого народу — Україна стала соборною, вільною і ні від кого незалежною самостійною державою.

Здійснились і віковічні мрії православних християн-українців, які вірили, що Господь не забуде тих, хто віддавали життя своє за віру Христову та за українську християнську державу.

Ніякі тортури, ніяке насилля не змогли вирвати цієї віри з їхніх душ і

сердець. Вони і в останню тяжку хвилину не відцурались Господа і Його заклик: «БУДЬТЕ ВІДВАЖНІ — Я ПЕРЕМІГ СВІТ» (Іоан, 16/35).

І зглянувся Господь, і дав українському народові місце серед вільних народів світу. Відродилася з волі Божого Промислу і Українська Автокефальна Православна Церква.

Вітаємо з цим Великим Святим першого вільнообраного нашого Президента, Вельмидостойного Леоніда Кравчука. Нехай Боже благословення буде постійно з ним та допомагає йому в його великому і нелегкому труді.

Кличемо благословення Боже і на тих, хто, не будучи українцем, вирішив розділити свою долю з долею нашого народу, щоб разом з ним готуватись увійти в ХХІ століття озброєним взаємною любов'ю і пошаною.

Нашому народові нічого легко не давалось. Його сусіди не раз намагалися перетворити його у вічного раба. А він не здався! Від нього забрали все: історію, мову, національно свідому еліту, Церкву, землю... а він не здався!

Тож з нагоди цього великого свята я і очолена мною Церква — ієрархи, духовенство і вірні — не тільки призиваємо Боже благословення на український народ і його провідників, але запевняємо Вас, дорогі Брати і Сестри, що ми будемо з усіма Вами розділяти всі труднощі в будівництві нового життя та разом з Вами радітимемо успіхам і досягненням в усіх галузях нашого існування.

Наші батьки, діди і прадіди заплатили своїм життям за гідність і велич свого народу та за свою землю — Батьківщину. З пам'яттю про них і з любов'ю один до одного і до ближнього свого, крокуймо спільно до Богом до благословенної мети, до щастя й добробуту на нашій Святій Землі. Нехай народи всього світу відчують нашу християнську любов до них.

Зичу мудрости, сили й витривалости Тобі, український народе, і твоїм провідникам!

Нехай же на віки вічні буде благословенним День 24 серпня 1991 року Божого! Амінь!

С. Бавнд Брук
7.8.1992 Р. Б.

† Мстислав
Патріярх Київський і всієї України

ДІЇ В ЛОНІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

ЗАПРОШЕННЯ

Його Святості МСТИСЛАВУ,
Патріярхові Київському і всієї України
Української Автокефальної Православної Церкви.

Ваша Святосте!

7-го вересня 1984 року упокоївся в Возі в Римі Патріярх Української Греко-Католицької Церкви Йосиф Кардинал Сліпий.

У своєму Заповіті покійний Кардинал Йосиф Сліпий висловив останнє бажання: «... Поховайте мене в Римі, а як воплотиться наше видіння і возстане на волі наша Свята Церква і наш Український Нарід, занесіть мою домовину, в якій спочину, на рідну Українську Землю і покладіть її у храмі Святого Юра у Львові, біля гробниці Слуги Божого Андрея».

Дочекавшись щасливої хвилини проголошення незалежності України і йдучи назустріч Волі світлої пам'яті Патріярха Йосифа Сліпого, Українська Греко-Католицька Церква вирішила перенести його тлінні останки до Львова на Святоюрську гору у днях 27-30 серпня 1992 р.

Торжества перенесення тлінних останків світлої пам'яті Патріярха Йосифа Сліпого відбудуться у присутності владик, представників влади, дипломатичного корпусу, акредитованого у Києві, священників і вірних з України і Української діаспори.

Від імени Української Греко-Католицької Церкви запрошуюю Вашу Святість прибути на ці торжества.

Дякую заздалегідь за Вашу ласкаву згоду взяти участь у цих торжествах.

Повідомлення про свій приїзд і потреби в готелі прохаю вислати до 15 серпня 1992 р. на адресу Представника Президента по Львівській Області — Пана Степана Давимуки, 290001 Львів, вул. Винниченка 18 — тел. 728844 або 728644, і на адресу Канцелярії Української Греко-Католицької Церкви, 290000 Львів, площа св. Юра 5 — тел. 798687.

Відданий Вам у Христі Господі,
Львів, 20 липня 1992 р.

† Мирослав Іван Кардинал Любачівський
Глава Української Греко-Католицької Церкви

ВІДПОВІДЬ

Його Блаженству
Мирославу Івану Кардиналові Любачівському,
Голові Української Греко-Католицької Церкви.

Ваше Блаженство!

Підтверджую одержання Вашого вельмицінного листа про рішення перенести тлінні остатки Бл. П. Патріярха Йосифа Сліпого для поховання їх у столярному місті Львові.

Водночас складаю сердечну подяку за запрошення мене взяти участь у цій зворушливій своїм змістом події, яка дає нам нагоду виявити нашу любов у Христі та глибоку пошану до особи Покійного — Страдника за Христа Спасителя та великого патріота України.

Вважаю за велику честь бути учасником поховання Покійного Архипастиря в рідній землі.

Спішу повідомити Вас, що супроводжатимуть мене у цих жалобних торжествах два священники, протодиякон та іподиякон.

З щирою любов'ю, відданий Вам у Христі,

† Мстислав

Патріярх Київський і всієї України

31 липня 1992 р. Б.
Савт Бавнд Брук,
Нью Джерзі, США

Слава СТЕЦЬКО

ПАТРІЯРХ ЙОСИФ І —
СИМВОЛ НЕЗНИЩЕННОСТІ НАШОЇ ЦЕРКВИ І НАЦІЇ
(Доповідь Голови Проводу ОУН на святочному зібранні
в Мюнхені)

Блаженніший Патріярше, Преосвященні Владики, Всечесніші Отці, Високопреподобні Сестри, Генеральний Консуле, Пане Ректоре, Пане Голово НТШ, Дорогі Гості з України й Діти з Чорнобиля, Достойні Представники громадських, політичних, наукових і молодечих організацій.
Високоповажані Пані й Панове!

Через кілька тижнів будемо супроводжати тлінні останки Патріярха Йосифа І в Україну до княжого міста Львова. Таке було бажання нашого Мойсея. Він не дожив ні Тисячоліття, ні відновлення самостійності Української Держави. Немає сьогодні в ставанню української нації до державного життя між нами живого Патріярха. Але як же відчутна присутність його і велич його духу, його віри, незламності, відваги і понад усе — любови до нашого народу. Він боровся і жив для Христа і свого Народу і залишив йому тестамент — свої поучення, як Мономах своїм

Дітям. Приїхав звільнений каторжник на Захід до Риму, без земних дібр, навіть палиця його залишилася в Сибірі, але перед ним клякали Отці Ватиканського Собору. Падали на коліна і просили благословення члени британського парламенту, коли Патріарх відвідував своє стадо у Британії, британський уряд та парламент.

До нас на Захід доходили з Сибіру скупі відомості, в більшості від іноземних журналістів, про найстрашніші випробування нашого велетня і його надзвичайно гідну поставу. Доходили й знімки, на яких Патріарх обпертий на дуже оригінальну палицю. У часі нашого побуту в Детройті, до Ярослава звернувся один чоловік з України з проханням забрати палицю Патріарха і вручити її йому особисто. Ця палиця була передана в'язнями із Сибіру. Ми з Ярославом вернулися до Європи, й у вересні 1979 року Ярослав у Римі передав Патріархові палицю, з якою Патріарх вже ніколи не розлучався. Усе, що належало Патріархові, його оточення трактувало з великою набожністю. А що вже й казати про саму особу Патріарха! Він виростав понад голови усіх, мов старий сильний дуб, під віттями якого знаходили захист усі, що мусіли також зводити боротьбу з доквіллям.

Коли Патріарх появився на Ватиканському Соборі, Преосвященний Коповілля сказав: «З ним прийшла до нас Церква свідчення — а не слів, Церква історії, а не хроніки, яка скоро зникає». Він відразу став за відбудову руїни попередніх століть і Другої світової війни, за права нашого народу серед вілних народів світу, за духовість, за обряд, навіть за матеріяльне добро нашого народу. «Патріарх боровся з вірою — за віру і для віри» (слова о. І. Хоми). Свое ув'язнення і терпіння за віру Христову Патріарх завжди ідентифікував з терпінням свого народу за віру, за Церкву, за правду, за волю і справедливість.

Народ вбачав у ньому вицвіт свого масового героїзму й мучеництва, свого страждання й незламності, в боротьбі за відвічні ідеали Нації й Церкви. Патріарх ішов з народом на його Голгофу, але одночасно з вірою у Воскресіння. Він навчав нарід визволятися від страху за особисте життя, а ради перемоги ідеї й вічної правди Христа і України мужньо поступати. Його тортурували, він не раз сам заглядав смерті у вічі, коли його ставили під розстріл з метою застрашити, зламати в ньому Божественне. Але Божественне перемало. Большевицький антихрист, у виді московської безбожницької влади разом із загорською псевдоцерквою, заманював Блаженнішого російським патріяршим престолом ціною зради України і справжнього християнства, але він твердо відповідав: «Ні!» Патріарх у своїй особі об'єднав в нерозривну цілість українську патріотичну ідею з християнською ідеєю.

У продовженню діла великого попередника Слуги Божого Андрея Патріарх був сподвижником екуменізму катакомбних Церков, він захищав мученицьке, героїчне християнство, а відкидав коляборацію з його переслідувачами, ворогами української нації та її змагань до державности.

Ярослав Стецько писав про Патріарха:

«Святіший Патріарх підносить нас усе вгору і вгору. Його критерії були критеріями Велета, героя, титана... створене ним діло безсмертне. Герої завжди творять захоплення в душах людей і поривають їх, бо це вічні душі. Герої творять націю. Сила Церкви завжди була у мучеництві її вір-

них і священнослужителів. Ідею Патріярхату, що її підняв Патріярх, уже не подолає ніяка сила. За ту ідею стоять мученики».

В 1963 році перед Отцями Собору Патріярх вніс пропозицію піднести Києво-Галицьку Митрополію до патріархальної гідності. Вперше на Вселенському Соборі було поставлене це питання, а ідею про український Патріярхат він привіз із собою з морозної Полярії.

8 вересня 1984 року, виходячи від померлого Патріярха, Папа Павло II сказав: «Кардинал Сліпий боровся за справедливу справу», маючи на увазі Патріярхат, «але під цю пору не можемо дати». Патріярх не вагався для справи Патріярхату твердо настоювати перед Папою Павлом VI і 1975 р. прийняти титул Патріярха, незважаючи на заборону з боку Апостольського Престолу. Він сказав: «Якщо не проголосите Ви, Святосте, це зробить Ваш наслідник, бо поки живемо ми і наша Українська Церква — не зречемося Патріярхату».

Своїм героїзмом і мучеництвом Патріярх навчав нас практикувати віру в Христа, з'єднаною з вірою в Україну. Він був учителем і вихователем народу. Він був співтворцем Державности, проголошеної в червні 1941 року, а 40-річчя цього Акту вшанував історичним Посланням, і одночасно, з цієї нагоди поблагословив Українську Повстанську Армію, що за цю державність боролася проти тоталітаристів — нацистської Німеччини і большевицької Росії. Він ішов проти течії і тому не завагався, як Патріярх, вшанувати героя нації, який упав на полі слави за Україну і за Христа, — сл. пам. генерала Романа Шухевича-Тараса Чупринку, Головного Командира УПА і Голову Проводу ОУН, вшановуючи в ньому всіх героїв ОУН-УПА (слово Патріярха з нагоди вмурування пропам'ятної плити на пошану сл. пам. ген. Романа Шухевича-Тараса Чупринки у Соборі святої Софії в Римі).

Як апостол Павло, він їздив навколо світу і ніс серед українських емігрантських поселень подих воюючої України, рідної землі, протидіяв процесові асиміляції, а передусім, підніс в українців національну гідність, гордість та віру у великий український нарід та його майбутнє. Він безупинно закликав українців: «Будьте собою!» Патріярх, на авдієнціях у голів держав різних країн, і в цілому вільному світі взагалі, поширював ім'я і значення України, інформував про її визвольну боротьбу та про існування незалежної «катакомбної» Церкви. Світ заговорив про Україну завдяки мучеництву і героїзмові Патріярха, нашої Церкви і нашого народу. Патріярх дуже часто телефонував, щоби поділитися своїми спостереженнями або розповісти про ставлення різних урядових чинників вільних країн світу до нашої Церкви й української справи, а бувало, що не вичікуючи повороту до Риму, повертаючись з Далекого Сходу через Канаду, викликав Голову Українського Державного Правління до Вінніпегу.

Нема сили оцінити багатогранну національну, церковно-релігійну культурну діяльність Патріярха. Він, у своїй творчості, універсальна постать нашої нації. Завдяки Патріярхові в Римі стоїть Собор святої Софії, Український Католицький Університет та музей. Він врятував для нашої Церкви цінні будівлі, як, наприклад, храм свв. Сергія і Вакха, придбав великий монастир у Кастель Гандольфо, будинок для УВУ в Мюнхені, допоміг Рідній Школі придбати власний будинок, організував шість філій УКУ в різних країнах діаспори, започаткував переклади літературних

творів на українську мову. Йому завдячують своє існування різні наукові й культурні інституції. Але головна увага Патріярха була зосереджена на підтримку і розбудову катаккомбної УКЦ в поневоленій Україні.

Патріярх про себе:

«Любов до Христа, любов до святої Церкви, що є Його таїнственным тілом, любов до рідної Української Церкви, що є повноцінною частиною вселенської Христової Родини, любов до рідного українського народу, з його духовними і матеріальними скарбами вселюдського значення, визначували мій життєвий трудололюбивий шлях, моє думання і мою працю, на волі і в неволі».

Патріярха не наділено нагородою Нобеля, бо він боровся за справжній мир на землі, за мир справедливості й волі, за мир, який приніс Христос, а не за сумнівний мир детанту з большевиками чи за мир статус кво рабства.

7 вересня 1984 року на 93 році життя, Всевишній покликав Святішого Патріярха України — Йосифа І. Український нарід сприйняв цю вістку у глибокому смутку. Всі відчували, що українська нація втратила найсвітлішу постать сучасного періоду нашої історії — Патріярха, Мученика, Ісповідника Віри, Главу Української Католицької Церкви, Світоча усього Християнства, великого патріота України, повного самопосвяти борця за волю і державну самостійність України, оборонця правди і справедливості, довгорічного каторжника московських тюрем і концтаборів, незламного і непохитного, що поклав величезні жертви на вівтар української Церкви і Нації.

«Великий Покійник ішов шляхом святих усіх віків», — говорив про нього о. Верефрід ван Стратен. Він називав Патріярха «апостолом нашого часу», «Мучеником-Героем», «геніальним теологом».

Президент США Рональд Реган, складаючи українцям у всьому світі співчуття, між іншим писав:

«Коли згадуємо про 18-річне перебування Кардинала Сліпого в советських таборах ув'язнення, коли роздумуємо про те, що він був присуджений до ГУЛагу, бо відмовився зрадити свою Церкву, бачимо виразно міць і силу людського духу. Навіть після звільнення з цього довгого ув'язнення, дух і енергія Кардинала Сліпого не послабли. Між його звільненням у 1963 р. і смертю на 93 році життя, він відвідував у світі українців-католиків та відвідав тут, у Білому Домі, президента Форда.

Присягата Кардинала Сліпого Богові і свободі людства була непохитна, незважаючи на покарання і заслання за його переконання. Через своє надхнене життя, він давно став символом сили Божого і людського духу. Він залишиться таким не тільки в пам'яті українців, але й чоловіків і жінок доброї волі в усіх націях».

У висловах співчуття прем'єра Канади Браєна Малруні читаємо: «У світі, розхитаному конфліктами і незгодою, ми шукаємо в таких постатях, сповнених вірою і благочестям, сили і пригадки про те, що деякі істини є справді вічними. Хоч його голос замовк, ми можемо хіба знайти розраду у нашій свідомості, що світ став кращим через його перебування на землі».

«Отець нашої Церкви і Нації, Патріярх Йосиф І не залишив нас без керми і вітрил. Він залишив нам свій заповіт. Його заповіт — це книга істин релігійних, національних напрямних поступувань у різних відно-

шеннях української людини, члена Христової Церкви й рідної нації, що єднається у вченні Патріярха в одну гармонійну цілість, у єдність національно-патріотичного з релігійним у важкій боротьбі за найвищі ідеали людини як богоподібної істоти, а нації як думки Бога», — писав свого часу Ярослав Стецько.

У кожній окремій думці Завіщення знаходимо пов'язання вчення Патріярха з його життям. «Я вірив, що з руїн возстане наша Церква і наш нарід» — читаємо в Завіщенні Патріярха. І, будучи на волі, він старався відбудувати ті руїни.

«Пам'ятайте, що цей Собор оставлю Вам, як знак і символ знищених і збезчещених храмів Божих, між ними свідків нашого прадідного християнства св. Софії у Києві і св. Юра у Львові. Благаю Бога, щоб він охоронив Собор Душ прийдешніх поколінь», — слова із Завіщення.

І далі: «Про наші кривди, права і змагання найкраще можемо сказати ми самі і лише спільним, згуртованим словом».

«Нема більшої благородности, як вірність своєму народові, і того вимагає від нас усіх сам Бог. В такому Христовому дусі і праця Ваша буде благословенна».

«Будьте свідками Христа в Україні і на землях вашого вільного і не-вільного поселення. Не посороміть землі української, землі ваших предків, не посороміть свого власного українського імені».

Патріярх Йосиф І — символ незнищенности нашої Церкви і Нації. Велич його стає перед очима, коли глянемо з перспективи, коли бачимо як одну цілість, що від початку до кінця — повна великої сили духу, великих і особистих плодів діл його, але наповнених гіркими терпіннями.

Навіть тоді, коли Патріярх прийшов на Захід, як єдиний живий свідок замученого українського єпископату, щоб дати свідчення нашої Правди, Правди Христа, перед цілим світом, Патріярх скоро став в'язнем західньої політики коєкзистенції, бо виявлення в цілій ширині правди про страшний переслідування стояло тоді на перешкоді пануючому на Заході бажанню співпраці з безбожною Москвою за всяку ціну.

Брак єдності в справах Патріярхату глибоко вражав Патріярха, але з великою мужністю сприймав удари своїх і чужих. «Я дякую Всевишньому за те, що мене били в тюрмах і били на волі. Дякую Йому за те, що мене били, а не величали раби»...

Бажанням Патріярха було, щоб його поховали у св. Софії, а коли засяє сонце волі — перевезли до храму св. Юра у Львові. Прожив 93 роки життя — це благословенний Божою благодаттю вік, патріярший вік, позначений важкою працею і ділами, гідністю і великими заслугами.

Під Патріярха духовим оофором, з живучою легендою Безсмертного Українця в усьому християнському світі, на якому спочило знам'я його великого духа і мучеництва за Христа й Батьківщину, український нарід крокує у своє світле, переможне майбутнє, маючи великого заступника перед Господнім Престолом — Святого України, якого легенда жива, навіть на Заполляр'ю, серед українців — борців за славу Христа й України.

Ми віримо, що наш Патріярх з висот благословить нашу українську націю, як колись Апостол Андрій із горбів Києва благословив наш рідний край.



*Перепоховання тлінних останків Патріярха Йосифа Сліпого
27 серпня 1992 року. Траурний кортеж йде вулицями Львова*

ПЕРЕНЕСЕННЯ ПРАХУ ПАТРІЯРХА ЙОСИФА СЛІПОГО

27 серпня 1992 року літаком Міністерства оборони України перевезено тлінні останки Патріярха Йосифа Сліпого в Україну. Перезахоронення мученика Української Греко-Католицької Церкви називають подією XX століття. Згідно останньої волі Патріярха, Він уже є похований у Львові: «Поховайте мене в нашому патріяршому соборі Святої Софії в Римі. А коли втілиться наше видіння і возстане на волі наша Свята Церква і наш Український Народ, перенесіть мою домовину, в якій спочину, на рідну українську землю і покладіть її в храмі Святого Юра у Львові. . .»

І ось сьогодні Патріярх повернувся додому, до своїх братів і сестер, яких він ніколи не забував.

Детально спляновано програму урочистостей і маршрут перенесення останків Мудрого Теолога з аеродрому до Святоюрської гори. Спочатку процесія заповненими вщерть вулицями львів'ян пішла в напрямку Преображенської церкви, де була відслужена Панахида за упокій душі Ієрарха. Далі — зупинилась перед в'язницею, куди після першого арешту запроторили Його енкаведисти. Завершився кортеж в серці греко-католицької святині — Святоюрському соборі. Храм був відкритий деякий час для того, щоб миряни могли попрощатися з прахом Патріярха.

Протягом всього шляху кортежу збудовано тимчасові сцени, де виступали церковні хори, релігійні і громадські діячі.

На урочистість прибув Президент України Леонід Кравчук, Голова ВР Іван Плющ, міністр закордонних справ Анатолій Зленко, письменник Олесь Гончар, радник Президента Микола Жулинський, інші державні та культурні діячі країни, закордонні дипломати і посли, в тому числі Папський нунцій Антоній Франко. З Італії прибув український Посол Анатолій Орел, а також науковці, урядові представники. Моменти врочистостей транслиювалися в прямому етері.

«Покидаючи цей світ, я молюсь за весь український народ, сином якого я був і якому я намагався весь вік чесно служити. . .», — писав в останні роки свого життя Патріарх і Кардинал Йосиф Кардинал Сліпий. Нарешті Він повернувся додому. . .

Президент України Леонід Кравчук був присутнім на Заупокійній Архиерейській Службі Божій та Панахиді. Опісля він мав зустрічі з церковними діячами, представниками обласної державної адміністрації, обласної та міської Рад народніх депутатів, і поклав вінок живих квітів біля пам'ятника Тарасові Шевченкові. Він також провів прес-конференцію та виступив на Урочистій Академії у Львівському театрі опери та балету. (УЦІС).



Львів 29 серпня 1992 року. Панахида у соборі св. Юра

Спогади

Марта ГАЙ

ДОРОГА

Уривок з другого розділу першої книги*

Ліс шумів... Останній, передсмертний притулок синів України... Зелені віти нависали над потайними стежками і погладжували плечі повстанців, які йшли вервечкою один за одним. Нічна роса обмивала стомлені обличчя і пасми волосся, що вибивалося з-під мазепинок. Тишина... Кроки воїнів її не порушували: вони були беззвучні й сторожкі. Тільки чути було, як соловейки доспівували свою пісню про рідне гніздечко, про кохання. Пізній місяць, погасаючи, клав ефемерні візерунки на землю, просвічуючи через мереживо гілляк. Пахло зіпрілим листям і травами.

Повстанці, хоч втомлені, йшли швидко та впевнено. Це ж був їхній ліс, їхня земля. Провожатому, станичному з недалекого села, були знайомі всі стежини, кожен кущик, кожна ялина. Ще не розвиднювалося, як він привів групу в густо зарослий яр, на узбіччі якого була споруджена криївка. В місці, тільки йому одному відомому, заросле насадженою дерниною вічко легко подалося.

Хлопці і Ганна по одному зсунулися в темний отвір, під землю. В криївці черкнули сірником, засвітили лампу. На причах лежало свіже сіно, на полиці — книжки і своя, підпільна преса. Втомлені нічною дорогою, розстелювали зарослені плащпалатки.

— Довго тут? — запитала Ганна.

— Поки не прийде Вітер. Треба підготувати текст листівки, Вітер забере в друкарню.

— Що ж, годинки три поспимо, відпочинемо, а там — за роботу.

Над входом схилився станичний:

— Під вечір, як все буде спокійно, відчиніть, вийдіть на свіже повітря і, якщо все гаразд, свисніть трічі. Тоді прийде Миколка. Він харчі принесе, свіжі газети.

— Хто прийде? — перепитав Остап.

— Та ж Миколка, пастишок. Він тут корову пасе давно, зумисне виганяє, щоб люди звикли, ніби так і треба.

— Гаразд.

* Перша частина діалогії Марти Гай «Дорога» готується до виходу в Українській Видавничій Спілці (Лондон).

Вічко глухо стукнуло. Наверху ще чути було шарудіння землі: це станичний замасковував вхід. Потім залягла тиша — глуха, мов у гробі, для Ганни ще незвична. Хлопці, потомлені, незабаром лягли. Ганна примостилася скраю і зразу ж заснула, вкрита їхніми турботливими руками.

З полудня об'явився Вітер. Він прийшов не вночі, як очікували, а вдень. У лісі було спокійно. Ганна навчилася вловлювати кожен стукіт нагорі, кожен шорох і, коли зашаруділо над вічком криївки, в одну хвилину схопилася з постелі і замерла. «Свої? Ворог?» Як же не хотілося так зразу, ще нічого корисного не зробивши, загинути, на самому початку підпілля! Торкнула холодну ручку пістолета. Заряджений. . .

Але це були свої. Остап припідняв вічко і вискочив з криївки. Привітався з Вітром. Піднялася нагору і Ганна. В лісі було спокійно. В лице дихнуло гарячтю сонце, війнуло ароматом розморожених трав, вологим запахом моху і торішнього листя. Вона сіла неподалік криївки і взялася розчісувати коси. Довгі, пишні, вони вкрили її плечі, гралися з вітром. Хлопці ласкаво поглядали на неї.

— Я піду пошукаю Миколку, друже провідник, — сказав Чорний.

— Ідіть, — погодилася Ганна. Вона прийшла з обласного проводу, хлопці були з районного, тож й по чину величали.

Невдовзі зашелестіли кущі. Вічко криївки було знову замасковане: хай дитина зайвого не бачить. Поруч із Чорним, у підкочених полотняних штанцях, простоволосий, в подертій сорочечці стояв хлопчина. Його жваві очі з цікавістю споглядали то Ганну, то підпільників.

— Ось, він газети приніс, — Чорний подав Ганні згорток.

— Натє груші, сам натряс, — Миколка простягнув Ганні полотняну торбину. — Такі солодкі, що ну!

— Дякую, хлопчику, дякую.

— Зараз Миколка побіжить на край лісу, там сестра винесе полуденок, він і сюди доставить.

— Ага! — підтвердив хлопчик. Постояв ще хвилюку і шмигонував у кущі, щасливий своїм відповідальним завданням.

— Тільки дивись, обережно! — крикнув йому навздогін Остап.

— Я то не знаю, чи що?

Підпільники переглянулися і усміхнулися. Славний хлопчина!

Виставили дозір і, не спускаючись під землю, почали готувати текст листівки. Вночі треба було доставити її в підпільну друкарню, яка знаходилася в лісах другого району.

Ганна слухала, як вони перекидалися заввагами. . .

«... Не за Україну,

А за її ката довелось проліть

*Кров добру, не чорну. Довелося запить
З московської чаші московську отруту!»*

Готували листівку до українського населення із закликом не йти в советську армію. Саме набирали новобранців, щоб кинути їх на фронті. Підпілля знало, як безглуздо советське командування винищувало своїх солдатів у боях, без потреби кидало їх тисячами на смерть. . . Гинути доводилося нашим чоловікам не за долю та волю свого народу, а за панування його катів. І під фашистами загибель, і під большевиками. Німці вже відступають, вони явно приречені, а москалі вростуть тепер в силу і зітруть усе, що українське, вигублять народ до кінця. І в ім'я того ще нам свою кров проливати? Ні! Москалі гірше татар, гірше фашистів! Це підтверджував досвід історії.

Ганна витягнула з похідної торби свої папери. Час було зайнятися своєю справою. Ввечері зустріч із сотнею, їй треба провести лекцію про першу допомогу пораненим.

Обережно розсунулися кущі, і забіліла Миколчина сорочка. Остап допомагав нести полуденок.

— У сусіднє село тої ночі москалі наїхали, людей вивозили.

— Ай, вивозили, — додав Миколка. — Кажуть, сонних хапали по хатах і городах. Хто втік. . .

— Це правда, — підтвердив Вітер, — вивезли двадцять шість родин. Все пограбували: худобу, зерно, одяг, голих і босих кидали на машини.

— Ось вам і московський ясир, — вставив Чорний. — Колись у давнину на полудне наших людей гнали, тепер на північ.

— Ай, — кивав головою Миколка, хоч і всього як слід не розумів.

Ганна відчула, як до горла клубком підкочується жаль. «Грабують! Скільки вже століть грабують і вбивають? Бо хіба такий 'вивіз' — не вбивство? Так було там, на Придніпрянщині. Але тут? Ні! Поки ми ще живі, поки боремося, будемо кожну людину захищати».

— Може, й у нас будуть тої ночі, — спохмурнів хлопчик.

— Треба ще нині зв'язатися з обласним проводом, довідатися, які будуть вказівки, — сказав Вітер.

Остап спохмурнів, відклав ложку, їсти відхотілося. Потягнувся до папіроски, але тут же відсмикнув руку. На постою, та ще й біля кріівки курити заборонено, адже запах диму розповзався далеко.

Передвечірнє сонце золотило верхів'я дерев, десь недалеко заревіла Миколчина корова. . . На гілку проти Ганни сіло маленьке пташа, але зараз же пурхнуло в сторону, злякавшись людей. Притих ліс. Він чекав великих боїв і великих кривавих дощів, що мали зросити землю, рідну землю тих, що зараз сиділи під захистом його старезних дерев, думаючи свою нелегку думу. Далеко на

горизонті спалахнула блискавка. Заповідалось на бурю, і прокотився над дібровою перший грім. . .

* * *

Біда насувалася і на село Миколки. Списки приречених були готові. Багато людей поїде під дулами автоматів у холодний непроглядний Сибір. Хто складав ці списки? Хто дав у руки найлютішого ворога імена сусідів, брата, ім'я коханої дівчини? Історія Юди тягнулася протягом майже двох тисячоліть і тут, на Україні, підходила до свого граничного дня. Вона повторювалася рік у рік, століття в століття по всіх просторах нашої землі, а тепер спалахнула особливо зловіщим полум'ям, що горітиме ще довго, і спопеліють від нього кістки крапчих дітей народу. . .

Хтось подав, хтось виготовив. . .

І заваливали в ніч одну собаки.

— Люди, рятуйтеся, втікайте! Облава-а-а!

Тиху ніч сколихнув гуркіт машин. Від перших пострілів полохалися сонні птахи, зривалися заспані мешканці, матері тулили до грудей переляканих дітей, нашвидкоруч одягаючи їх у що попало.

Прокинувся і Миколка.

— Мамо, — припав він до неньки, — не світить світла, москалі прийдуть.

Він судорожно смикав материну спідницю і тягнув матір із хати в ніч, у невідоме. У сусідів ревля худоба. Це грабіжники виводили зі стайні корову та телицю. Десь, начебто недалеко, завищала різана свиня, заскавулів передсмертною скаргою пристрелений вірний собака.

— Мамо, втікаймо, мамо! — настирливо твердив своє хлопчина.

Розплетена чорна коса розсипалася по спині жінки, по вишитій полотняній сорочці. Мати кидалася з кута в кут, не тямлячи, що робить. Дочка втиснулася за піч і дивилася на своїх широко розкритими від жаху очима. На ліжку стогнав недужий чоловік. П'ять днів тому його забрали до сільради і там приїжджі з району били до безтями, щоб сказав, де переховуються «бандерівці». Мабуть, відбили нирки або зрушили хребет, бо не вставав. Не його одного тоді так скатували. «Де бандити?!» — село мовчало, мовчали люди. . . А він кинув ім у лице: «Та вже гірших бандитів, як ви, — не знаю. Он де, бачу їх перед собою!» Накинулися тоді на нього з люттю і топтали, доки не знепритомнів. Напівживого віддали жінці: «Бери, і так подохне!» Куди ж тепер матері втікати з дітьми, а чоловіка залишати?

— Мамо!

Вона схопила Миколку за плечі, струснула:

— Схаменися, синочку, не май страху. Най тебе Матір Божа береже! — вона перехрестила дитину. — Біжи, біжи в сад, а там кукурудза. . .

— Без вас?

— Біжи, ми за тобою з батьком і сестрою. Чекай під лісом!

Миколка скочив у двері, але вона шарпнула його назад, відчинила вікно і випхнула силоміць на задній двір. За плотом уже лементувала сусідка Маланка. Кінець. Хай буде, що буде. Загинуть їй разом з чоловіком, як разом жили. . . «Дитино, Миколко, зозулько моя. . . Де ти зараз? Чи вже в кукурудзі?»

У двері вдарили прикладом — і в хату ввалилися військові з головою сільради попереду. . .

* * *

Вже з полудня, коли всіх половлених закрили у великій stodolі «куркуля» Ілька, енкаведисти пішли прочісувати ліс. Вони знали, що дехто встиг у темряві втекти і тепер переховується недалеко села: серце ж тривожиться за рідних і близьких, що залишилися внизу, де білою низкою вишикувалися хатки по обох боках дороги.

І Миколка не втівав далеко, хоч у другому селі мав вуйну. Він припиняв у кущах ліщини і чутким вухом намагався вловити звуки, що долинали зі села. Вже сонце викотилося на полудне, нестерпно парило. Миколка хотів їсти, а ще більше пити, але він не подався в яругу, де струмував потічок. Він усе чекав і чекав, що зашелестять кущі і прийдуть мама, з'являться, як світло, як надія, в своїй білій, вишитій дрібно по рукавах сорочці. . . «Синку, ось де я, не бійся, не бійся нічого». . . Чи то сон? Чи наяву? Біля мами так добре, безпечно. Нерви дитини, напружені стільки годин, і безсонна ніч брали своє. На поблідле чоло виступили краплини поту. Голова Миколки сама впала на м'який мох, склепилися повіки. . .

Група спецзагону з лейтенантом Скоріним на чолі вже годину шастала лісом. Бійці йшли врозсіп і зірко споглядали по сторонах. Раптом один з них скрикнув — він ледве не наступив на дитину.

— Лейтенант! — покликав. — Здесь мальчик.

Миколка прокинувся — і заляк від переляку. Він був оточений ворожими солдатами: гімнастюрки, над чолом ненависні червоні зірки. Втікати не було можливості, це він збагнув в одну мить. Передчуття кінця здавило серце, і страх клубком застряв у горлі.

— Ты кто? Как фамилия?

Миколка не в силі був вимовити й слова.

— Что молчишь, волченок?! — солдат замахнувся на дитину прикладом.

Миколка мовчав. Майнула думка про маму і ще про підпільників, які, може, десь тут, недалеко. Миколка здогадувався, що їхня криївка в яру біля молодих ялинок. «Якби вони знали! Якби з'явилися тепер — вони б вирятували. . .»

Але така розв'язка не судилася долею. На крик підійшла ще одна група чекістів, ті вже були таки з їхнього району. Попереду йшов високий худорлявий москаль, який гострими пронизливими очима вп'явся в хлопчину.

— Подожди, подожди, я его где-то видел. . .

Усі насторожилися.

— Ну да! Это тот самый, что скот пасет в лесу. Мне его показывали. Он должен знать, где бандиты.

— Кто такой, а? — потрясли хлопчиною.

— Бандёрам кушать носит, знает, где бункер.

У цю хвилину вирішилася доля Миколки. Йому скрутили руки і поволокли в ліс. . .

Ніхто не чув зойків дитини. Може, і клапан устромили в уста, а може, серед тривоги і лементу того страшного дня загубився, погас крик о помочі. Тільки люди зрозуміли, і підпільники також: Миколка не зрадив своїх, не показав, де криївка. Відвів ворога далі від яру і там залишився — увесь поколотий чимось гострим, ножем чи штиком, тільки пальчики заклакли, судорожно вчепившись у землю. Його знайшли пастухи на другий день. Задеревіле, посиніле тільце було вкрите холодною росою. І за домовиною дитини під час потаємного похорону навіть мати не йшла. Правда, її не вивезли на Сибір. Її в першу ж ніч разом з іншими, приреченими на вивіз, звільнили загони повстанців. Та, повернувшись у село і побачивши трупик Миколки, жінка впала додолу, мов нежива. А коли прийшла до тяти, то не було вже з ким говорити. . . Так і похоронено її розум разом із синочком у маленькій могилці. . . Вона ходила від хати до хати, від села до села зі скуйовдженими розпатланими косами, немита, в порваній одежі і співала безнастанно весільні пісні. А потім щезла. Може, большевики забрали і добили, а може, сама провалилася в небуття. . . Тільки її вже ніхто більше на бачив.

* * *

У цей час Ганна з Вітром та іншими хлопцями безшумно продиралися крізь хащі, відступали в інші ліси. Тут, після наскоку сотні на ексекторів, що везли приречених селян, було небезпечно. Треба було чекати масових облав. Сонно шаруділи над головами стривожені птахи, і дурманила голови виросла десь поруч на невидимій поляні нічна фіялка — квітка кохання. «Де зараз Мирон?

Чи живий?» — подумала Ганна. Чи почує ще вона колись про нього? Кому скоріше судилося вмерти: їй чи йому? Як швидко, непомітно швидко промайнуло їхнє спільне життя, наче сон, наче спалах блискавки. . . І залишилася тільки незагоєна рана в душі: мертве дитя, ненароджене зерно, що ледь встигло набубнявіти, а не зійшло. Не судилося йому вирости, розквітнути талантами і красою. Невольа. . .

Ганна йшла всередині, її як жінку охороняли і спереду, і ззаду. Вона бачила перед собою широку надійну спину Вітра. Там, де були круті схили чи повалений стовбур, Вітер простягав їй руку. Ніч була темна, збиралося на дощ. Іти було важко, а ще важче не знати, що попереду. В підпіллі не було лінії фронту. З усіх сторін підстерігала небезпека, несподіваний напад. Ганна думала про те, як вдалася акція рятування вивезених, чи не загинув хто з повстанців.

Раптом їхня валка зупинилася і Вітер, перестерігаючи, схопив Ганну за лікоть. Крізь гілля видно було, що внизу зміїлася сіра смуга дороги. Це була асфальтівка, шлях зі Львова, — дорога небезпечна. Ці, що йшли першими, обережно підсунулися вперед. Вони довго прислухувалися і напружено вдивлялися в протилежну смугу лісу. Наче нічого, все в порядку. Двоє бойовиків тінню метнулися до шляху, проскочили його і залягли з другого боку. Тепер слід було переходити Ганні й Вітрові. І тут, коли вони опинилися на дорозі, тишину рванула автоматна черга. Ганна почувала, як навколо неї засвітили кулі. Вітер ступив ще крок уперед і, похитнувшись, впав лицем до землі. Ганна скочила в рів, залягла і витягнула пістолет. На диво, постріли посипалися ще з другого боку — і завихрилася ніч, захлинулася перестрілкою, коротким, але лютим боєм. . .

Усе почалося і все скінчилося дуже швидко. Розірвалася граната, спалах осліпив Ганну. З того боку дороги вискочили підпільники, яких Ганна в темряві не могла пізнати. До неї підповз Чорний.

— Друже провідник, це боївка Сірого. Щастя, що вони проходили недалеко, а то були б нас москалі порішили: напоролися ми на засідку.

З підпільників був убитий тільки Вітер, а у ворога було два трупи. Забрали документи, посвітили ліхтариком: лейтенант і дільничний.

— Добрий катюга був лейтенант, — сказав Сірій. — На його совісті немало селян.

Ганна нахилилася над мертвим Вітром. Провела долонею по ясному чубі хлопця, і пальці її стали липкими від крові.

Треба було чимшвидше відступати. Невідомо, які ще несподіванки могли їх чекати біля шляху. Підняли тіло друга і, обережно

ступаючи, заглибилися в ліс. Тепер Ганна йшла першою, вибирала, де рівніша дорога, наче мертвий ще міг страждати від струсів і хилитань.

Світало. Ліс прокидався, і то тут, то там відзивалися птиці.

*Там під лісом, темним гаєм,
Там повстанці ідуть,
І на руках своїх могутих
Товариша несуть. . .*

У голові Ганни настирливо крутився мотив їхньої партизанської пісні. Далеко на сході уже починало розвиднюватися, але там, де повинно було показатися сонце, вирисувалася чорна смуга хмар.

*І знову небо почорніло,
А в лісі впав туман.
Скажи, скажи, чого задумавсь,
Скажи, наш отаман. . .*

Серце нило і нило, скимліло болем, але брови були стягнені суворо і гнівно. Ганна знала, о, вона знала це добре, що та перша смерть друга на її новому шляху — це тільки початок.

* * *

Ніч огорнула Чорний ліс своїми ласкавими крилами, і підпільна група провідника Арсенича, втомлена та зголодніла, стала на постій, розпалила вогнище. Заварили чай і тихо гомоніли, розсівшись навколо ватри. Давно, в минулому, мабуть заходив сюди і Довбуш зі своєю ватагою, і сиділи легіні так само притихлі, гуторячи і споглядаючи, як палахкотить полум'я.

Мирон витягнув з кобури пістолет і заходився чистити. Раз-у-раз він перевіряв справність механізму і знову тер та тер до блиску. . .

— Друже, завтра задержимось з невеликою боївкою у Супруна. Треба буде ще раз перевірити і доповнити інструктаж обласним проводам.

— Я також так думаю, — погодився Мирон.

Але він думав у цю хвилину про Ганну, ні про що більше, тільки про неї. Він завзято тер метал зброї, а в думках був із нею. «Де вона зараз? Якими дорогами, чи точніше бездоріжжям іде серед ночі? З ким іде і по якому завданню?» Дивно, тепер, у цій напруженій бойовій обстановці він не згадував її як дружину. Кохання кануло в минуле і щезло з поверхні життя. Мабуть, тепер, якщо б судилося їм зустрітися, він поцілував би її в чоло, в руку, тільки не в уста. Але тим дужче, тим сильніше думав він про Ганну, цю маленьку жінку, як про бойового друга, найближчого, найдорожчого серед усіх інших бойових друзів. «Як же це, коли це вона

виросла з неспілого запального дівчати на досвідчену підпільницю? Це сталося якось непомітно, день за днем у небезпечні роки фашистської окупації. І зараз ми розлучені, у неї свої завдання, у мене — свої. Де вона тепер?» Мирон витягнув знімок Ганни. Полум'я освітило знайомі дорогі риси, і вони, здавалося, ожили.

— Хто це, друже провідник? — нахилився над ним один із хлопців.

— Дружина.

— Красуня, прямо як у кіно.

Арсенич підсів до Мирона і довго дивився на фотографію.

— Ще нічого не знаєш про неї? Треба би довідатися по зв'язку.

— Вона, наче чудо, з'явилася в моєму житті, не спам'ятався навіть коли і як. . .

— Вона ж твоя далека родичка?

— Так.

— А про батьків уже знаєш?

— Вивезли.

— Що ж, така наша доля, — Арсенич не знайшов кращих слів, щоб потішити друга: надто суворі часи настали.

Мирон знову заховав знімок на серці. Йому видалося, що так вона ближче до нього. До болю за Ганну долучилася ще тривога за матір і батька — нагадав Арсен. Він наче бачив їх двох, старих та немічних, висаджених з товарняка на далекому Сибіру і кинених без помічі серед холодної тайги. «Сибір, Сибір! Скільки ти поглинув за московського панування наших людей! Коли ж ми зачинимо наглухо дорогу до тебе своєю власною границею?» Сухе гілляччя потріскувало в вогні і знімало вгору полум'я. На мить освітилися верхівки дерев, а потім вогонь знову прищух, придушений чиеюсь обережною рукою. Так треба було придушити і власний біль у серці.

З півночі, змінивши дозори, підпільники поснули твердим сном. Мирон вмовився на постелі з поламаних гіллячок ялини та ліщини, вкрився з головою плащпалаткою. Нічний туман покрив сріблястими краплинами чорний чуб, що висунувся з-під покриття. Голова лежала на твердій похідній торбі, як на подушці. Що снилося йому в цю ніч? Чи рідний хутір на далеких подільських полях, де біля зруйнованої садиби сполоснули дощі останні сліди хворих від вистоювання під тюремними брамами ніг матері? Чи спалахи пострілів у темряві лісів і потаємні стежки поміж хлібами? Колосся. . . Колосся. . . Що ж, орачу, закінчуй труд свій, полуднувати час. . . Он, почалося. . .

Що це: окрик чи постріли?

— Вставай швидко, ми оточені!

Мов пружина, метнулося зі сну витренуване Миронове тіло. Він торкнув сховану на грудях фотографію дружини. Чому? Сам не знав.

А в таборі піднімалася моторошна, хоч тиха метушня. Здавалося, не люди, а тіні на німому екрані поспіхом згортають палатки, закидають за плечі військові пляншети і по наказу залягають за деревами.

Клацала зброя, з якої знімали охоронники. З вогнища ще повз несміло, злякано маленький язичок диму...

До Мирона підповз Арсенич.

— Оточені ми з усіх сторін. Це явно — зрада.

Хто зрадив? Як і коли? Тепер було не до того. Арсен поглянув на свою групу. «Друзі мої! Ось і почнеться зараз. Хто з вас уціліє, а хто залишиться лежати мертвим тут, де ще звечора ви так весело гомоніли?»

Зрада йшла по їхніх слідах, загортала молоді життя в чорну кирею... Чи тільки тепер? Тисячі літ, відколи існує людство, плететься вона слідом за героями, як невідступна, нав'язлива псиця. Неминучість того явища показав нам ще Ісус своїми словами на Оливній горі: «Приятелю, поцілунком видаєш Сина Чоловічого?» А чей же Він міг усе, Він міг до того не допустити. Він міг зробити так, щоби віддати себе в жертву без участі Юди. Але він вчинив саме так, щоб у час гіркий, коли товариш, з яким ти ділив останній шматок хліба, продає тебе за 30 срібняків, щоб у цей час на протязі великого і трудного Майбутнього бути Йому з нами. Щоб ми не зневірювалися, пам'ятаючи, що без Юд немає ні одної боротьби за правду... Нема...

Передранкову тишу порвала на шмаття кулеметна черга...

— Вперед! На прорив!

За покликом Арсенича, хлопці врозсипну кинулися на ворога, перескакуючи від дерева до дерева. Загудів, застогнав старий Чорний ліс. Крикнула злякано сойка...

Мирон заляг з автоматом за грубим стовбуром смереки. Він бачив, як перед ним пробивається Арсенич, оточений своєю боївкою. «Арсенича зберегти! Зберегти за всяку ціну! Він більше всіх потрібний зараз Організації». Мирон уже не думав про себе. Чув інстинктивно, що позаду ворог, і, повертаючись, стріляв та стріляв, відкидаючи обойми, щоби затримати, за всяку ціну затримати цю очманілу від ненависти зграю.

— Бандера, здавайсь!

— Бий бандітов!

Арсенич затримався. «Де ж Мирон?» Хтось крикнув йому, що попереду. В цей момент, скошений кулею, впав бойовик справа, за ним другий, і ще один випустив з пораненої руки зброю.

— Друже провідник, не можна задержуватися, відступаємо!

«Не можна. Але де ж Мирон? Він таки, мабуть, попереду. Може, вже пробився за лінію ворога». Арсенич не бачив Мирона від початку бою, і непевність та тривога сповільнювали його відступ. Рівночасно він слідкував за тим, щоб відступали його хлопці, щоб якомога менше їх загинуло. Він за них відповідав, але ще більше вони відповідали за нього і, не жаліючи себе, прикривали власним тілом. Серед свисту куль і гранатних зривів ніхто не почув самотнього пістолетного пострілу в глибині лісу. Це Мирон, поранений у ногу, підніс пістолет до скроні.

Він лежав з відкиненою вбік рукою, з усе ще затисненою в ній зброєю. По збілілому лицю стікала тонка цівка ще теплої крові. Один із чекістів підскочив і для певності всадив ще два постріли в голову. Тепер кров текла, скапувала на груди, на землю і просякала через знімок Ганни, захищений на його серці.

Саме сходило сонце. Сполохані боем пташата тепер, коли постріли вмовкли, осмілилися і обережно то тут, то там подавали голос. Був час молитви, час ранньої зорі, і весь світ звертався до свого Творця... Квітка, притолочена вояцькими чобітьми на стоптаній поляні, випрямилася, повернула білу голівку до сонця і тихо плакала росою, простягаючи золоте серце в небо. Защета-ла синиця, її підтримав шпак, примостившись на дубі. І ожив стривожений, збезчещений лихими людьми ліс, усі живі сотворіння подали радісні голоси. Це співало, знімалося ввись буйним гімном життя. Земля Господня творила ранню молитву...

Тіло Мирона поволі задубіло.

Вороги не залишили труп. Із всього, що вони побачили, оглядаючи тіло, вони виснули думку, що цього вбитого не залишать друзі, вони повернуться за ним — живим чи мертвим. І чекісти залишили своїх бійців у засідці.

Три дні і три ночі підсувалися підпільники до місця, де зав'язався бій. Там лежало одинадцять убитих. Своїх убитих чекісти забрали. На четвертий день засідку зняли, і вночі друзі підійшли на побойовище. Арсен мовчки нахилився над тілом Мирона. Мухи роз'їли рани. Лице, як і весь він, набухло. Арсен витягнув з нагрудної кишені знімок Ганни. Наполовину залиті кров'ю усміхалися до нього повні губи небуденно красивої жінки. Погляд Арсена сковзнув по руці вбитого. Обручка! Не придивилися вороги, а то б зняли. Арсен попробував стягнути її — скромну срібну шлюбну обручку, ту саму, що ще в Холмі священник надягнув Миронові на руку. Належало б передати її Ганні. Але пальці Мирона так розпухли, що зняти було неможливо.

Хлопці викопали братську могилу.

— Прощай, друже! — прошепотів Арсенич.

— Слава Україні! — відсалютували підпільники над зложеними в ряд тілами вбитих.

— Героям слава!

Арсенич стояв із заціпленими зубами, похмурий і грізний. Чи не за нього загинули ці юні красені-хлопці, захищаючи його, провідника? І, мабуть, Мирон вирішив так само. Ця думка була нестерпною. Зараз Арсенич віддав би своє життя за кожного з них. Одинадцять разів повторив би смерть! Але йому призначено було ще жити і — діяти.

Зарівняли могилу, прикрили дерном, тільки на сосні зарубили знак. Замаскували, щоби ворог не викопав і не наглумився.

А Ганна десь далеко ходила ночами зі своїми бойовиками по своїх невідкладних справах. Вона навіть серцем не почула втрати і нічого не бачила уві сні. Надто великого напруження нервів вимагав кожний крок і кожна дія. І тільки через місяць настигла Ганну чорна вістка з Чорного лісу.

Не стало Мирона. . . Темною ніччю йшла вона з боївкою по бездоріжжю. Зорані поля прихопила паморозь. Над ними розгорнулося зоряне небо з темною глибиною, без місячного сяєва, тільки густо поцятковане мигаючими бліками далеких світів. Чи знали ці зорі, що творилося тут, на землі, на клаптику окривавленої Західної України? Чи знали вони, холодні й недосяжні, що творилося в цю мить у Ганниному серці? Чомусь згадалася знана з дитинства пісня польських легіонерів:

*На стос жуцілісьми,
Свуй жиця льос на стос, на стос. . .*

У цю хвилину, в цю ніч, мабуть, також і там, у далекій Польщі, клали її сини свої голови за честь нації, за право бути вільними. Тільки Ганна про це не думала. Вона думала про Мирона. Хвилину їй здавалося, що він іде поруч з нею. Не він, а його душа, що вона чує його біля себе, і ніжність та дивне хвилювання заливало груди. «Боже, — молилася вона, — подаруй мені один день, тільки один день з ним, мужем моїм, щоб я йшла поруч з ним полями, і я віддам Тобі за ці хвилини все своє життя. . .»

Але небо мовчало, і мовчав Всевишній, і плакало серце Ганни, що стало в цю ніч сиротою.

Петро ДЕМ'ЯНЮК
м. Коломия

РОЗПОВІДЬ ПРО СОТНИКА МОРОЗА

«Героїчна боротьба УПА й визвольно-революційного підпілля — це найбільш героїчна доба в історії України. Знайте, що такої героїчної доби взагалі не знає історія людства. У тінь пішли прославлені герої Тернопілів. На героїзмі УПА й визвольно-революційного підпілля будуть виховуватись нові українські покоління. Боець УПА, український революціонер заступить місце мужнього спартанця в історії людства».

Генерал Роман Шухевич (Тарас Чупринка).

Після важких, запеклих і довготривалих боїв сотня Мороза приходить на свій терен, у села, звідки походять стрільці. У партизанів піднятий настрій, адже тільки-но вийшли переможцями з бою в селі Рушір-Космач, де ворога вщент розбито. Партизани виснажені, але співають бойових пісень:

*Швидко чайкою літаєм,
Із лісу в степ широкий ми ідем.
Ми свято вірим в нашу перемогу,
Що Україні волю принесем.*

Зморених стрільців зустрічають селяни, співчують їх важкій бойовій справі, просять на постій до хати, вітають їх як героїв дівчата, молодь. Але серце партизана знає, що попереду ще багато боїв, що нема коли спочивати, що знову може напасти на село ворог і...

*Задарма ти надією палаєш,
Щоби мене до серця притягать,
Але ти сама добре знаєш,
Що партизанам тільки воювать.*

Веде сотню молодий командир, сотник Мороз. Знає, що люблять його стрільці й командир, поважають люди, відчуває, що ждуть від нього ще більшого і ждуть того часу, коли на Українській землі не буде жодного окупанта. Мріє і сам сотник про це, але знає, що важко буде здобути Україні волю. Поклявся давно, що боротиметься за неї всією силою і волею. Згадав, як починався його та інших вояків УПА шлях до боротьби.

Дослужився до чину підофіцера в польському війську. Постійно бачив, яке було ставлення поляків до українців. Українцями не називали, а лише русинами. Чому це так?

У 1939 прийшли інші «визволителі». Ці хоч звали нас українцями, а лютували ще більше. 1940 року почались арешти інтелігенції, членів різних українських партій, вивозили на Сибір національно свідомих селян, робітників. Почали створювати колгоспи. І все робилося грубо, незрозуміло для жителів Західної України. «Як це так: споконвічно рідну землю усупільнюють, забирають від тебе силою і кажуть, що це тобі на благо?» В душах людей виникав опір і роїлася думка про організацію боротьби за волю. В містах і селах починають діяти осередки національно-визвольного підпілля. Включається в цю боротьбу і майбутній сотник Мороз. У цей час створюються осередки напіввійськових формувань, що ставлять собі за мету боротися з ворогом, ряди бійців швидко зростають. Чим більше арештів з боку НКВД, тим більше стає підпільників. Створюється в Березовах бойова група, що пізніше буде зватися СКВ (Самооборонні Кущові Відділи). Групи ждуть сигналу до збройної боротьби. Пам'ятають ще недавню — в 1938-39 рр. — боротьбу Карпатської Січі за Карпатську Україну. В цьому змаганні брало участь немало березівців.

Приходить 1941 рік, починається війна. Червона Армія відступає швидкими темпами. Бойові групи активізують свою роботу, починають боротьбу з ворогом, щоб швидше вигнати його з рідної землі, а також захопити зброю, якої так не вистачало. В околицях Коломийського повіту створюється загін із 300 бійців, до нього входить і група Мороза.

На початку липня 1941 року, коли Коломию вже залишили війська, загін, що дислюкувався в районі ріки Прут, дізнався від розвідки, що дорогою із Ланчина на Коломию рухається велика колона війська. Нібито відступаючі частини червоних. Насправді, як з'ясувалося пізніше, це були мадярські війська. В районі вулиці Карпатської, біля цвинтаря, зав'язується бій з мадярами. Передові загони мадяр розсіялись, не знають, хто їм чинить опір. Партизани атакують. Є поранені і вбиті з обох сторін. Мадяри піднімають білий прапор. Загинули в бою один мадярський солдат та стрілець з Верхнього Березова Негрич, якого поховали в цьому селі. В результаті коротких переговорів у місто входять мадярські частини та загін українців. Але, по приході німців, загін розігнали, а німці стали теж арештовувати свідомих українців-провідників. Це було незрозуміло. Адже ждали, що новіші «визволителі» все ж таки дозволять народові мати свою державу. Не сталося! В 1942 році починається вивіз молоді до Німеччини, формування робочих команд «бавдінсту». В першу чергу беруть молодих хлопців і дівчат. Провід ОУН приймає рішення зберегти національні кадри. Дано завдання станицям йти в підпілля, йти в ліси, організуватись і чекати. Є й пісня про це: «... а прийде час, покличуть нас, а ми уже готові...»

Крайові військові штаби (КВШ) починають у 1941 році формувати в Карпатах підпільний військовий вишкіл. У сільських ставницях та містах створюються відділи УНС (Українська Народна Самооборона), що пізніше входять до УПА.

У лісовому масиві, на полонині Тарниця, що в районі сіл Верхній Березів та Поліниці, організовано військовий табір для вишколу молодого поповнення. Табір добре законспірований і недоступний для ворога. Було там 500 чоловік добровольців-партизанів. З цього табору в 1943 році відділ УНСи на чолі з сотником Морозом нападає на німецьку залогу в містечку Яблунові. Мета — роззброїти загін німців в кількості до 30 чоловік, забрати зброю, набої, харчі, обмундирування. Напад був раптовим. Німців захопили зненацька, але окрема група німців, що була поза казармою, вчинила опір партизанам. Від розриву гранати двоє партизанів поранено. Але основна мета була досягнута. Тим часом німці сильно занепокоїлися повстанням і діями УНСи в Галичині й почали плянувати її ліквідацію. Вони вирішили зробити збройний напад на вишкільний табір УНСи, що влаштувався в горах на полонині Тарниця.

У половині жовтня 1943 року фашисти почали силами військ СС нову акцію проти українських партизанів. Заатакували одночасно з Березова й Космача вишкільний табір на горі Тарниця. Кількогодинний бій приніс обом сторонам важкі втрати, але табору німці не здобули. На початку листопада вони повторили свою акцію, вживши до бою важку піхоту і артилерію. Перед натиском переважаючих сил відділ залишив табір і, розділившись на дві частини, відійшов у Чорногору та в Чорний ліс. Не обійшлося тут і без зрадників. Запідозрювався в зраді сотник Липей. Борцям за незалежність Батьківщини в цьому бою народ склав «Піснюпанахиду в честь полеглих стрільців-добровольців із сотні Липея на урочищі Поліниці»:

*... Невисокий хрест з берези
Стоїть над могилов,
А в могилі молод-стрілець,
Що за волю згинув.
Схилилися дві черемхи,
Наліво й направо,
А по вітях вітер грає
Про стрілецьку славу.*

Готуючи нові акції проти УНСи, німці взяли застосовувати широкий терор супроти українського населення. В жовтні проголошено в Галичині «винятковий стан» і введено в дію так звані «наглі суди поліції безпеки». З цього дня (10 жовтня) почалася кривава серія прилюдних розстрілів українського населення, яка

тривала до остаточного відступу німців з Галичини. За час від 10 жовтня 1943 року до кінця червня 1944 року з вироку цих судів розстріляно прилюдно 15771 українця. Тривожні оголошення з прізвищами розстріляних і причинами розстрілу зберігаються в архівах та в окремих громадян.

Після бою на горі Тарниця німці в селі Поліниці розстріляли до 100 мешканців, а також греко-католицького священика, що заступився за невинно вбитих людей. Закатовані жителі й стрільці поховані в братській могилі біля с. Поліниці. Це цілком зрозуміло, що, готуючи велику акцію проти відділів УНСи в Станіславщині, німці саме в цій області повели особливий терор проти українського населення. Цим масовим терором ворог старався залякати українське населення та створити прірву між ним і відділами УНСи. По масових облавах, по масовій депортації до концтаборів і на важкі роботи до Німеччини, наступила серія кривавих розстрілів у Станіславові, Ямниці, Коломиї, Калуші. В Коломиї розстріляли 15 юнаків з «бавдінсту». Після цих розстрілів поступила велика акція німецьких збройних сил у Карпатах, щоб напередодні зими завдати вирішального удару відділам УНСи. Наказом ГВШ від 27 січня 1944 року Українську Народну Самооборону (УНС) включено до Української Повстанської Армії (УПА) й створено з неї армійську групу УПА-Захід.

З наближенням фронту в Карпати сотня Мороза стає грізною силою. Вона твердо виступила на захист цивільного населення від німців, мадярів, а пізніше і від НКВД. Сотню знають як одну з найбоєздатніших військових одиниць. Добре вишколені стрільці-добровольці, сміливі й відважні в боях. Тут панує дух ненависти до ворога та любов до рідного краю. В прифронтовій зоні окупанти починають знущати над місцевим населенням. З мадярами ведеться нещадна боротьба. Мадярска армія деморалізується, займається мародерством. Повстанці карають грабіжників. Послідовна політична робота УПА серед союзників Німеччини довела до того, що німці стали не довіряти мадярським відділам і відкидати їх з фронту. В Карпатах в 1944 році командування 6-ї мадярської армії уклало з УПА договір про перемир'я й нейтралітет, що був затверджений Головною командою мадярської армії. Місцевий відділ УПА, в який входила сотня Мороза, весною-літом 1944 р. в с. Текуча уклав подібну угоду зі штабом мадярської армії. Вів переговори курінний Скуба. Партизани перестали вбивати солдатів, а мадяри зобов'язалися віддати партизанам частину зброї, амуніції. При відступі провідники із сотні показали шлях у горах і вивели їх на Закарпаття.

Німецько-мадярський відступ у березні-квітні 1944 року використали відділи УПА-Захід для здобуття зброї, амуніції і боепри-

пасів. У цьому відношенні вони мали значні успіхи. Характерним є такий приклад, про який мені розказував Антон Фіцич, що числився запасним стрільцем, підпільником сотні Мороза, а пізніше був засуджений на 25 років. Вуйко його «Королук» був чотовим у цій сотні. У селі Нижній Березів біля церкви є цвинтар, обсаджений деревами та кущами. Церква є при дорозі. Дорогою відступала рота мадярів. Троє партизанів поставили кулемет на цвинтарі, націлили його на дорогу, тобто на мадярів, і запропонували їм скласти зброю. Командир підрозділу погодився на це, солдати склали всю зброю і були відпущені. Дізнався про це сотник Мороз і велів суворо покарати цих сміливців, адже мадяри могли повернутись і спалити все село. Такі випадки були непоодинокі. Самоуправство каралося командиром суворо.

Відійшли німці, втекли мадяри, але за ними в Березів прийшла Советська Армія. Появився свіжий противник, воювати з яким треба було зовсім по-іншому. І хоч регулярна армія не чинила людям зла, а в більшості своїй співчувала мешканцям, та загони «Рубахи», «Червоні мітли», енкаведисти та прикордонники знущалися над народом. Почався незнаний досі терор. Використовували підступні методи боротьби з підпіллям та УПА. Лихий підступності не було меж, адже до неї залучались і місцеві зрадники, з якими треба було якось боротися. Хоч у більшості населення підтримувало партизанів.

Залишатися на своїй базі сотня Мороза не могла, і разом з іншими загонами пішла в рейд на Буковину, Підгір'я, Поділля. В цей час входили в склад куреня Лісового. Відділ Лісового рейдував уздовж р. Черемош і спеціалізувався в боротьбі проти батальйонів «істребітелів». Йому допомагав спецвідділ «Авангард» командира Палія. Стрілець сотні Мороза Дмитро Лазарович згадує: «Осінь, уже холодно, надворі мряка, туман. Ми з сотнею рейдуємо по Черемошу. За одну ніч чотири рази переходили ріку. Нічого не видно, не знаємо де противник. Змішались партизани, прикордонники, енкаведисти, «стрибки». Лиш по голосах впізнаємось. Вести бій неможливо. Різні групи шукають своїх. Є невеликі наскоки то на нас, то ми на ворога, взято в полон «стрибків» декілька солдатів. Кілька наших теж потрапили в полон. Треба якось вибратися з цього пекла, але нема зв'язку зі штабом. У нас є поранений стрілець на псевдо «Ковпак». Мороз заставляє його мовчати, терпіти, бо всі загинемо. В с. Розтоки перейшли Черемош і направилися в гори в с. Брустури. Пам'ятаю, в січні 1945 року разом з куренями «Гайдамаки» й «Гуцульський», впродовж 6 годин відбивали наступ на село Космач і відступили тоді, коли всі шпиталі з пораненими й підпільники евакуювалися в гори. Потім захворів і був відпущений додому».

Противник постійно турбує повстанців на базі в селі Космач, кидає в бій все нові й нові сили. Партизани обороняють свою надійну базу. Сутички з противником виникають то там, то тут. Противник не може вибити партизанів з Космача. Йому надходить підмога. Розвідка донесла, що з Коломиї через Яблунів на Лючу-Рушір рухається 18 автомашин з солдатами, бронетранспортер. Сотник Мороз, порадившись із командиром куреня, вирішив дати бій на підступах до Космача.

Стрільці сотні займають вигідні позиції на схилах гірських вершин, відпрацьовано подачу сигналу до бою, поставлено дорожні завали, підрізано опори в мостах. Сотню підтримують підрозділи іншого куреня, що теж розташувалися в урочищах Камінь, Карматура, Кітлина, Рунок. Ворожа колона наближається. Раптом на неї налітає злива вогню, б'ють без перестанку повстанські кулемети. З легкової машини впав брезент кабіни, вона горить, прошита кулеметним вогнем, з бронетранспортера відкрились дверці — і тут же впав убитий командир цієї групи (кажуть, полковник). Стрілець «Лисок» разом з чотовим «Королуком» ведуть вогонь по автомашинах з протитанкової рушниці. Автомашини горять, солдати в паніці, опору майже не чинять. За 30 хвилин бою все скінчилося. Перемога на боці сотні. Це був клясичний бій, що увійшов в історію і показав, як може боротись і воювати партизанська армія. Він підняв бойовий дух повстанців. Вони повірили в свою силу, в своїх командирів. Втрати в сотні — двоє поранених.

Здавалося б, що за успішні дії командира треба якось відзначити. Та вийшло інакше. Окружний керівник Служби Безпеки (СБ) за кличкою «Дик» наказав розстріляти сотника Мороза за бій в Рушорі. Потім виявилось, що «Дик» був агентом НКВД, походив із східних областей, був викритий, як зрадник. Постій його групи завжди був в околицях села Космач, звідки він передавав розвіддані.

Ще багато боїв вела сотня. Ще довго йшла про неї слава Карпатськими горами, мужнів у боротьбі і її командир Негрич Дмитро Миколайович (1909 року народження, українець, освіта початкова, уродженець села Верхній Березів, одружений, мав дочку).

Дмитро Негрич посвятив себе національно-революційній боротьбі, яку трагічно завершив 19 вересня 1945 року в селі Баня-Березів. Ось як про це пише в газеті «На переломі» №7 (9) 30 травня 1991 р. Володимир Близнюк: «Погожого вересневого дня 1945 року сотня Мороза, після цілорічних жорстоких боїв, повертаючись до рідних Космацьких зворів, зупинилась постоем на полонині Мала Рокита (біля с. Баня Березів). Скориставшись з нагоди, сотник Мороз відпросився відвідати сім'ю. Передавши командування сотнею Кривоносу (Симчич Мирослав), подався з кількома охоронцями до села, де переховувалась його сім'я. Там зустрівся з

родичами і пробув з ними до світанку. Раптом зайшов стійковий стрілець і доповів, що по крайніх хатах присілку метушня, сильний гавкіт псів. Треба відходити. . . Мати заплакала прощаючись, ніби відчула, що це останнє побачення. «Ми продані», — запевняла. Повстанці поволі відходили до лісу, та було пізно, їх оточено. Карателі оточили хату. Обшук, викрики «Где бандіти?», арешти рідних сотника. З лісу донеслися часті постріли, вибухи гранат. Потім тиша. У село вбігли оскажені червонопагонники, стягли мертвих до возів. Роздягли, викинули на віз, накрили палаткою і повезли до Яблунова. Це відбулося на світанку о 5-й годині 19 вересня 1945 року в день свята Чудо Архангела Михаїла, на присілку «Мерешір» біля с. Баня Березів. Тоді полягли смертю героїв: сотник УПА Негрич Дмитро Миколайович (Мороз); стрілець Філійович Василь Антонович (Сивенький), 1916 року народження, з Верхнього Березова; ординарець сотника Васкул Степан (Марко), 1924 року народження, з с. Баня Березів. Так полягли вірні сини України, яких зрадив яничар з чорною душею. Чи мучить сумління цю людину сьогодні?»

Світлу пам'ять про героїв навічно збережуть у своїх серцях нащадки. На місці загибелі 25 листопада 1990 року поставлено хрест на могилі і відправлено панахиду по убієнних. Слава про сотника Мороза живе й нині. Народ створив в його пам'ять «Пісню про сотника Мороза»:

*«З України через Київ
битий шлях біліє,
Як згадаю, товаришу, то аж
серце мліє. (2 р.)
Зруйнували Україну
прокляті чекісти,
Знущуються над народом
ляхи й комуністи. (2 р.)
З церков наших поробили
театральні салі.
Ой не даймоєь над собою
знущатись так далі. (2 р.)
Бо знає каждый лицар
славний з козацького роду,
Ми поляжем за Вкраїну,
за честь, за свободу. (2 р.)
Ой писали ми, писали,
щоб нас не гнобили,
А вони нам повідають:
«Ми вас визволили». (2 р.)
Ми за таке визволення*

невдячні нікому,
Як би самі визволялись,
не дали б нікому. (2 р.)
Пригорни нас, Україно,
з крісами, мечами,
Хай виженем з свої хати
катів з кайданами. (2 р.)
Ой пригорни, рідна мати,
всіх синів до себе,
Най поляжем тисячами,
Вкраїно, за тебе. (2 р.)
Вже почалось на Вкраїні
велике змагання,
Дмитро Мороз від Проводу
дістає навчання, (2 р.)
Щоби сотню зформував,
вишколив до бою,
Бо вороги знов вертають,
йдуть на нас ордою. (2 р.)
Як вишколив Мороз хлопців,
дав в руки їм зброю,
Каже Мороз та й до хлопців:
«Підете зі мною». (2 р.)
Ой підемо, милі браття,
по горах гуляти,
Будем свою Галичину
та й обороняти,
Хоч не дамо в Галичині
колгоспи в'язати. (2 р.)

Мешкає в с. Верхній Березів Косівського району родина й дочка славного сотника. В селі її так і називають «дочка Мороза». Важка її доля. Народилась Негрич Г. Д. в 1936 році, мала всього 9 років, як загинув батько. Постійно з матір'ю мусили переховуватися в добрих людей по селах. Вийшла заміж за односельця Малковича Петра Васильовича, 1934 року народження. Живуть дружною сім'єю, часто згадують батька. Народили троє дітей: Марію (1958 р.), Дмитра (1959 р.), Любу (1961 р.). Мають уже п'ятеро внучат: Олега, Христину, Андрія, Марію, Павла. Дали дітям вищу освіту. Живе сім'я в селі буденними турботами, господарює у власному господарстві, чоловік працював у колгоспі, але не вгодив керівництву і його звільнили. Живуть, як кажуть, на своєму хлібі, обробляючи землю і тримаючи худобу. Про батька сказала так: «Живу постійною гадкою про нього, горджуся, що він був у мене такий гарний і славний, пишаюсь його боротьбою за незалежну самостійну Україну. І жалію, що не дожив до цих днів, коли 24

серпня 1991 року проголошено незалежність України, за яку він так боровся і загинув. Виховую дітей і внуків у любові до своєї Батьківщини, боротьбі за її кращу долю. Хай вічно буде мир на світі, хай буде спокій в нашому краї, щоб не лилася більше людська кров. За це треба тепер боротись і вчити цьому людей. Вірю, що Україна буде вільною і щасливою, люди відвоюють свою національну гідність і визнання іншими народами. Боротьба наших батьків, братів, сестер повинна дати плоди національної незалежності».

Хотілось би закінчити цю розповідь словами сотникових односельців Дмитра Лазаровича та Марії Лазарович (Папівникової), яка відбула 10 років у сталінських таборах. Вони сказали: «Мороз часто говорив, що хоч би ми лишилися живі, то з нас уже нічого не візьмеш, бо ми такі пережиті, ми знищені війною й боротьбою. Був він острий, стрункий, розсудливий і добрий. Він посвятив себе боротьбі. Знав, що загине. Живим у руки ворога не думав здаватися. Не вірив, що його можуть зрадити свої люди. Переконливо доводив, що нас не буде, Україна буде».

Збуваються мрії славного сотника Мороза. Україна встає з колін.

(«Агро», 14.ІІ.1991)

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ДЕШЕВИЙ, АЛЕ КОРИСНИЙ ПОДАРУНОК ДЛЯ ВАШИХ РІДНИХ І БЛИЗЬКИХ З НАГОДИ ЇХ ІМЕНИН, УРОДИН ЧИ ІНШИХ ПОДІЙ. ВИСИЛАЙТЕ ЗРАЗКОВІ ЧИСЛА «В. Ш.» СВОЇМ ЗНАЙОМИМ І ЗАОХОЧУЙТЕ ЇХ СТАТИ ПЕРЕДПЛАТНИКАМИ. ПОДАВАЙТЕ НАМ АДРЕСИ ВАШИХ ДРУЗІВ, ЩОБ ВИСЛАТИ ЇМ ЗРАЗКОВЕ ЧИСЛО ЖУРНАЛУ.

Огляди, рецензії

Тарас САЛИГА

ДО СВЕРСТЮКА У МЮНХЕН...

(Інтерв'ю з Євгеном Сверстюком)

Так! До того самого Євгена Сверстюка, що народився і проживає в Україні, що був одним із найчілніших ідеологів українського шістдесятництва і був багатолітнім в'язнем брежнєвсько-сусловських тюрем, що продовжує сьогодні працювати як літературознавець, критик, якого й зараз не покидає Евтерпа. Цьогорічної липневої пори у Мюнхені, в Українському Вільному Університеті він збирає велику аудиторію студентів, магістрантів, докторантів і просто вільних слухачів.

Я — один з цієї аудиторії. Слухаю його курс «Проблеми духовости літератури XIX-XX століть». Маю змогу співставляти нинішнього Сверстюка-лектора із Сверстюком-автором книг «Собор у риштованні» (1970), «Вибране» (1979), «Перебудова Вавилонської вежі» (1990). Правда, у світ цих книг входжу також тут, у Мюнхені. Їх в Україні знає лише вузьке коло. До ширшої читацької аудиторії вони ще в дорозі. Але, слава Богу, вже приходять.

Отож, слухаю і читаю Сверстюка — доповнюю знаний мені з України творчий портрет. Доповнюючи, ще раз переконуюсь: «Шістдесятники — велике явище другої половини XX століття, дивне своєю появою у непевну пору відлиги стоїчним протистоянням неосталінізму й живучою енергією в час лібералізації. Може, найвидатніше явище в одіссеї нашого відродження».

Ці слова беру зі Сверстюкової статті «Шістдесятники і Захід» («Літературна Україна», 18 червня 1992 року). Вони сьогодні звучать як істина. Вчора ж було інакше. Вчора шістдесятників обливали шамотівським лайливим брудом, обкидували камінням. І, мабуть, найбільше тому, що вони під стягом людської одвертості пішли у відкритий наступ проти офіційних і неофіційних ортодоксів, проти міщанського снобізму і вдаваної високопорядності.

«Честь імені, — каже Є. Сверстюк, — це було те нове, про що знову нагадали шістдесятники. Поети Драч, Симоненко чи Скунць, критики Бойчук чи Світличний мало схожі, але схожі за однією ознакою: 'Ми бідні, але чесні'».

«... увесь рух шістдесятників тримався і популяризувався навколо осіб. Розмови, підслухані й непідслухані, зустрічі (простежені й непростежені), симпатії, мрії, сподівання, нереалізовані задуми (несумірні з реалізованими), спільні свята, імпровізації, співи і жарти — то був чи не головний світ, що не потрапив 'до кадру'. Адже ніхто тоді не написав і не намалював того, що міг би в найкращу пору молодості.

Філософсько-ідеологічна парадигма шістдесятників здебільшого вклю-

чала всі гуманістичні маски та псевдоніми соціалізму і десь проходила краєм філософського ідеалізму та релігії, тобто не дуже виходила за межі легальності. . .

Можливо, поява шістдесятників детермінована потоком утрат: на очах покоління все втрачало значення і сенс: людина втрачала обличчя і будь-яку вагу, слово вивірювалося, мова засмічувалась і зневажалась, ріки висихали, культура й література профанувались. Усе живе мусило ставати в оборону фундаментальних вартостей. У літературі — кинути до реставрації зфальшованих портретів клясиків, у мистецтві — докопуватись до національних джерел, до пошуків утраченого лица, в кіно — копати криницю для спраглих і хапати образи згасання.

У цих Сверстюкових спостереженнях та оцінках шістдесятництва впізнавався й сам він як поет і громадянин, а в загальній своїй життєвотворчій позиції як невтомний противник офіційних казармівських догм, пропонуваних за норму життєвої поведінки, впізнається як шукач правди і як будівничий свого власного творчого «Я». Це власне «Я» наснажувалось максималістською плоттю, як він сам сьогодні висловлюється, «юного ідеалізму». Звідси, з оцього зідеалізованого погляду на світ і речі Сверстюк приходив до своєрідних історіософічних узагальнень, до філософського коментування нашої історії і нас в історії. Пригадаймо його статтю «Іван Котляревський сміється». «Ніякою логікою, — писав він двадцять літ тому, — не пояснити нам наших відроджень після поразок і, самого факту нашого національного існування: ми живемо в стихійно-іраціональному, в глибинах, самим корінням, що вічно пробивається паростками і рідко досягає нормального цвітіння. Лише в глибинних джерелах вільно народжується наша сила, яка на поверхні не має жодної видимо стійкої форми існування. Наші перемоги нагадували нічний бенкет на руїнах чужого палацу. Зате наші поразки кожен раз здавалися остаточними — нас вирубували на пні, забуваючи в кривавому п'яному газарді, що в глибинах недосяжне коріння, а в нашій землі проростає кинуте в бою зерно».

Нашу гірку історію з її сумними, але й героїчними колізіями та її духовий набуток і досвід Сверстюк завжди «законтактовував» зі своєю долею, з її майже безпорядковою ситуацією та важкою проблематикою. Безпорядковість ця в першу чергу крилася в нашому національному самопоїданні, відступництві від найсвятіших ідеалів роду, самодоносак і самознищеннях, в ефрейторському вислужуванні. Соратник Є. Сверстюка Іван Світличний поетичний портрет цієї доби подає в ось таких викривальних самоосуджуючих барвах:

*Самі собі будуєм тюрми,
Самі в них потім живемо,
Самі себе стережемо.
Вже тюрем — тьма, і в тюрмах — юрми.*

*А ми — нічого. Женемо
За муром мур, за муром мур ми.
Суботники! Аврари! Штурми!
Вже й ми — не ми. Воно само*

*Так сталося, так повелося
І так ведеться здавна й досі.
Сліпонароджені в тюрмі,
Кому поскаржимося? На кого?
На чорта лисого? На Бога?
Тюрма ж — своя. І ми — самі.*

У Євгена Сверстюка цей портрет цілком інший. Тут домінує дух опору меншості, пульсує думка одчайдушного захисту ідеалів правди:

*Такий був час: кругом — шакали,
У колі жменька нас жива,
А ми феноменів шукали
І спотикались об слова.*

Але і в Світличного, і в Сверстюка кожен рядок насичений патосом публіцистизму, звучить інвективною, викривальністю приховуваних характеристик агітаторами комуністичного світу, який вони витворювали. Такі як Сверстюк цей витвір руйнували. Вони розуміли і бачили парадокси комуністичної будови, вони стали тими, які в своєму часі швидше за інших збагнули її бездухову основу, імперіальну рабськість і тоталітарну дію режиму.

Іван Кошелівець, поцінуючи літературознавчі праці Євгена Сверстюка, думається, має цілковиту рацію. Зокрема він пише: «Сверстюк теж самими обставинами життя не міг бути кабінетним ученим. Патосом громадянського обов'язку дихає кожен рядок його літературного дорібку. І виступав він з промовами не менше від Дзюби, а стеля його витривалості перед силою зла виявилася вищою від Дзюбиної. І все ж, читаючи написане ним, якось важко уявити його на трибуні, бо головною прикметою його письма є зосередження на психологічних мотиваціях творчості досліджуваного ним письменника, на філософічному заглибленні в його внутрішній світ, наслідком якого Сверстюк досягає, сказати б, абсолютної переконливості кожного свого висновку». (Іван Кошелівець, Передмова до книги: Євген Сверстюк, «Вибране», «Сучасність», 1979, с. 13).

Кошелівцеву оцінку творчості Сверстюка можна беззастережно прийняти за оцінку його усних бесід, лекційних виступів тощо.

Даний діалог, думаю, може бути яскравим цьому свідченням.

Т. С.: На основі Гончарового «Собору» Ви свого часу торкнулись гірких і болісних проблем нашого духового, або навіть скоріше — бездухового життя. Ви, сказати б, поставили універсальне риштовання біля людини з метою реанімації її душі, з метою її порятунку, вдосконалювання моральних цінностей. Тому М. Антонович у передньому слові до «Собору у риштованні» сказав, що Ви, мов Дон Кіхот, стали «до нерівного бою з низістю і підлістю обивателів і бездушних попутників». І це, справді, так. Але Володька Лобода — центральний персонаж твору — жив у тій дійсності, у своїх умовах часу. Сьогодні маємо умови зовсім інші. Ким став цей Володька Лобода в Україні зараз? У часі він «підріс», більше ніж на двадцять літ. Скільки ж років тому Ви, аналізуючи його життєву поведінку, казали: «Нині, як ще ніколи в історії, кожен має бути людиною в людстві, щоб кожним нервом відчувати його болі і тривоги. Нині особливо кожен мусить почувати себе органічною часткою великого собору людської цивілізації, всім своїм еством бути пружним каменем у цьому соборі,

щоб самовідданно тримати на собі його споруду. Бо хай вона в дечім недосконала, недобудована і вже зістарена, але вона — єдиний храм людського духу і нам її добудувати, а не будувати на новому місці.

Нині кожен, хто це усвідомив, розуміє, що йдеться не про поетизацію вселюдського Собору, а передовсім про цілком конкретні втілення його в собі, про вироблення власної *індивідуальності як частки власного народу*, як надійної опори для культури та духового життя. І перед кожним — різка альтернатива: бути або сином свого народу, або його лукавим наймитом і мародером.

Отже, уявімо собі, що ці слова Володька Лобода почув. То наскільки «вліво» чи «вправо», або може ще якось він змінював стосунки зі своїм антиподом Миколою Баглаєм протягом оцих трохи більше, як двадцять літ?

Є. С.: Я хотів би щось зауважити з приводу «риштовання». Автор може дати людям тільки своєрідні підпорки для того, щоб вони мали за що зачепитись, тобто може дати якісь поняття, певну постановку питань. Думаю, що Антонович у своїй передмові згладив гостроту питання, коли говорив про нищість і підлість обивателя. Мої слідчі не мали жодних ілюзій, що йдеться нібито про звичайного обивателя, вони були переконані, що в «Соборі» говориться про нищість і підлість влади, яка утверджує тип міщанина як позитивного героя нашого часу, яка програмує його як відповідний тип у суспільстві. Отже, звинувачення — набагато різкіші й конфлікт куди серйозніший.

Власне, Володька Лобода є прототип правителя, який народжувався і зміцнювався у бюрократичну епоху марксизму-ленінізму, епоху комуністичної ідеології. На відміну від своїх попередників, які мали ще якісь переконання (хоч ці переконання теж були негуманні, але все ж були), Володька Лобода ні за що не хоче платити, він готовий виконувати тільки такі вказівки, що сприяють його кар'єрі. У цьому відношенні він є руїником не тільки традиції, не тільки самого життя, а й руїником самої партії, яка його сплodiла. Якби автор передмови не боявся пошкодити і писав одверто, він би по-іншому написав. Він би сказав, що «Собор у риштованні» спонукає до моральної опозиції, спонукає до самозахисту морального, а, отже, і до політичної опозиції проти режиму.

Це був страшний час, коли люди районного масштабу рвалися на верхи влади. Це дуже небезпечно, коли дрібна людина, людина догідливого мислення, вибирається на ті висоти, де потрібна особа. Це був небезпечний час, коли такі володьки з їх безпринципністю і кон'юнктурністю вибивалися на керівні посади. До таких володьок належали ватченки, щербичькі, маланчуки.

Я думаю, що поверхові епізодичні стосунки між Лободою і Баглаєм були теж продиктовані цензурними органами. І Гончар не міг показати, що Володька спрямовує ідеологію, спрямовує державну каральну машину проти тих молодих сил, які не приймають його. Ось чому їх конфлікт трошки згладжений, а в житті він, без всякого сумніву, був дуже прямий, цілком зрозуміло, що за ці два десятки років, коли Володька визрівав до генерала, Баглай ставав зеком. Майори, що вели справу Баглая, отримували інструкції від Лободи.

Чи мав рацію в такій категоричності Володька Лобода? Очевидно, мав.

Він розумів, що його найбільший ворог — це той, хто чинить йому опір, моральний опір. Браконьєрство Володьки Лободи йшло набагато далі, ніж він сам розумів. Він сам не відав, що творить. Він не знав цінності слова, не знав усіх результатів тієї облуди, брехні і обману, які він звів до норми громадського життя.

Усі ці володьки ніколи не мали правила дивитись на себе. Вони завжди були безоглядними і дивились тільки туди, куди їм показували. Вони ніколи не пізнавали себе. Вони жили тільки для себе, не розуміючи, яке страшне зло чинять іншим, як вони живуть за рахунок майбутнього, як вони обкрадають своїх дітей.

Т. С.: Пане Євгене, ставлю Вам питання з діаметрального боку життя, сказати б, з чужого для Лободи світу, зі світу, в якому існують інші ціннісні поняття, інші моральні виміри. Колись Ви надрукували есей «Симоненко — ідея», в якому зокрема є така теза: «Симоненко — єдиний поки-що поет, що викристалізувався в провінції і вніс свій струмінь у поезію — струмінь оголеної правди і непідкупної чести. . . Він дивився на життя не як «представник», а як людина, як син дивиться на безпорадну матір». Хто ж такий, по-Вашому, Василь Стус?

Є. С.: Думаю, що різниці великої між двома Василлями нема. Вони тільки розминулися. Подвиг Василя Симоненка — це подвиг бути собою в умовах казенщини, сміти не вдавати, а «бути». А це в тих умовах було неймовірно важко. А ще те, що він викристалізовувався в провінції, помножувало цю важкість. Симоненко був один у Черкасах. Стус все-таки потрапив у середовище опозиційне, в середовище київських інтелектуалістів. Але це тільки різниці обставин, різниці не дуже істотна. В принципі — вони люди одного типу, які вміють не погоджуватись, сміють говорити правду. Тільки Стус був набагато категоричнішим. Симоненків світ іде від сільської доброти, а Стус — це іронія, це біль, це гострота і постійне зіткнення, і постійне неприйняття.

Т. С.: Неприйняття режиму, тоталітарних догм, що подавалися за норми людської поведінки, але прийняття досвіду своїх попередників. Маю на увазі насамперед прийняття досвіду естетичного, сказати б, творчого вишколення, літературних уроків.

Є. С.: Так, тут є рація. Стуса ще на волі, тобто у 60-ті, ми називали «рількарем». У нього до Рільке була якась рідкісна симпатія, якась особлива вірність. Стус перекладав Рільке по-своєму, не так, як перекладали його Бажан, Лукаш та інші. Стус настроювався на хвилю. Він перекладав те, що цілком приймав. Рільке давав йому моральний камертон. Рільке — це витончена музика душі.

До речі, я хочу Вам сказати, що я також перекладав Рільке в таборі. Переклав кілька його віршів. У таборі був один дуже естетично розвинений чоловік. Він приніс мені книжку з перекладами М. Бажана, в якій йому подобався тільки один переклад. Цей самий чоловік й «вивів» мене на Рільке. Коли я взявся за переклад твору «Орфей, Евридіка, Гермес», відчув, що не готовий їх належно перекласти. В Рільке треба *входити*, сам табір ще не підводить до нього. В цьому таборі треба знайти «вужчий табір». Крім суворості і аскетизму, який панує навколо, має бути й велика зосередженість душі, дуже велика настроєність. Наприклад, треба відчутти присутність смерті в тобі самому, щоб відчутти спорідненість із Евридікою.

Тобто веду до того, що Рільке слід передавати як сповідь. Іншого перекладу добрий читач не прийме. Отже, можна сказати, що Рільке поет, який працює в напрямку моральної кристалізації. Рільке — це школа.

Т. С.: Пане Євгене, коли Ви вже згадали про табори, то дозвольте повернутися до Вашого останнього слова на суді. Ви тоді сказали: «Я прожив кращу половину свого життя в постійному прагненні до висот справжньої творчості, в надії, що ці висоти близько попереду, але іронічні слова поета вже напружуються, як ранній підсумок:

*Намолотив я нервів добрий сніп
І вимолотив жита за дві жмені.*

Ті дві жмені жита — то десяток моїх науково-психологічних та літературно-критичних статей і роки моєї викладацької та журнальної роботи на пристойному рівні сумлінності». Відтоді Ваш доробок значно поповнився новими літературознавчими дослідженнями. Може, у цьому інтерв'ю Ви трохи розкрились би як творець нинішнього дня?

Є. С.: З тих, що в 60-ті роки розгорнули моральну оборону і тримали опір, дуже мало хто міг себе творчо реалізувати. Не можливо було працювати над якоюсь темою. В процесі боротьби вимагалось іншої роботи. Скажімо, «Собор у риштуванні» — це була полеміка з часом. Ця полеміка вже мала своїх попередників. Хтось сказав одне, хтось інше, а хтось вів суперечку, захищаючись од звинувачень у кабінетах. Словом, усе було зведено в двобій. Володька Лобода був втіленням однієї сили, а Микола Баглай — протилежної. Зрозуміло, що боротьба між ними виробляє якісь аргументації і ставить противника на те поле, на якому він не любить бути — на моральне поле. Він любить знаходитися на полі сили. Все це можна, звичайно, було робити на філософському ґрунті, на психологічному. Це була моя тема в ті роки, моєю вона залишається і зараз.

Табір був збудником для поетів, але це дехто дуже криво кваліфікує. Мовляв, то їх треба у тюрму, щоб краще писали. Найбільше сказати про те, що табір зробив їх поетами, могли б Стус і Лесів. Лесів писав свої вірші тоді, коли у нього тіла вже не було, коли його перевозили напівмертвого на сто дев'яностому дні голодівки, коли він клав ганчірку між коліна, щоб вони не ударились одне об одне. І, звичайно, слова про табір треба приймати як метафору, хоч такі страждання приводять до великої витонченості і стимулюють роботу душі. Ясно, що Стус міг стати поетом болю і страждання саме в тюрмі. Але, якщо б Стуса і Симоненка поставити в однакові умови, то їх можна було б відрізнити тільки за стилем, а за способом сприймання вони залишилися би близькими між собою. Симоненко — традиційний поет, а в Стуса взагалі немає фабульності. Симоненко тяжить до діалога. Скажімо, його «Я» — одверта розмова людей різних принципів, поєдинок між тим, що наступає на душу, і тим, що захищає людську душу. Він людина, яка совісно і глибоко ставить питання на ґрунті реальності. В той час, як для Стуса цього було мало. Стус працював в іншій площині.

Т. С.: Пане Євгене, з цих Ваших роздумів про Симоненка і Стуса можна прийти до творчості ще одного поета — до Драча. Пам'ятаєте його сатиричну строфу з поеми-симфонії «Смерть Шевченка», де йдеться про наших «землячків»:

*Ми — українські горобці,
Як оселедці в нас чуби,
Вкраїнський усміх на лиці,
Вкраїнські писки і лоби.
Що нам сипнуть, те ми клюєм,
Чолом за ласку віддаєм.*

У нашій історії такі горобці, такі вдавані добродії були явищем суспільним. Скільки творчої енергії проти них витратив, скажімо, лише Франко! Чи не думаєте, пане Євгене, що нині при творенні Української Держави таких «горобчиків» у нас знову з'являється чимало?

Є. С.: Ці українські горобці — наша епідемія в кожному історичному часі. Сьогодні вони щось інше клюють, по-іншому цвірінькають. Якщо вже згадано про Драча, я розкажу одну річ. . . І він клював. . . Був рідкісний випадок, коли в карцер дали журнал (якось ми «вибили»), тоді я прочитав у цьому свіжому журналі (здається, це був «Жовтень») вірш І. Драча «В Сибір летимо». У зв'язку з цим я написав одну річ, де обігрується його перша строфа:

*В Сибір летимо. Я і пару Кирил.
Летим у Сибір — комфортабельно, зручно. . .
За нами наш тин із порубаних крил,
Під нами земля, як затертий підручник.*

*Гай-гай, колись в пору жагучу весни,
Як серце іскрило і рвалось на волю,
Нам снились про славу нестерпнії ски
І навіть симптоми космічного болю.*

*Ми рвались, уgliedівши в сонці ножі,
І кидали з викликом клементи сині,
Шукали у Гете своєї душі,
А потім знаходили в блудному сині. . .*

*Літав наш пегас! Але й ми не осли. . .
За безцінь, та спродали зрубані крила. . .
А потім у збиту дорогу вросли.
А зрештою хату, та й спину — прикрили.*

*І ось летимо. Смішно: що там зима!
Щось може тривожне в снігах тих укрилось?
Пусте, все пусте. . . Вже трагедій нема,
Коли навіть з власною смертю змирились.*

*А вірші, що вірші? Звичайні рядки. . .
А геній, що геній? Життєвий невдаха!
А люди — звичайні в театрі ляльки. . .
А мозок скувало — тенетами жаху!*

Якось я його потім передав на волю, але він досі ненадрукований. . . У мене було кілька памфлетних віршів, на які дуже реагувало КГБ. Звичайно, про Драча писалось з боєм, про Коротича — з іронією, а про Олійника — з сарказмом.

Т. С.: Пане Євгене, зараз Ви читаете лекції в УВУ. Вони мають дуже

добрий резонанс у слухачів. Можу твердити, що Вашими викладами продовжується та краща сторінка університету, яка писалась десятиліттями. Адже Український Вільний Університет з його більш як сімдесятилітньою історією — це насамперед одержима праця у вигнанні таких українських вчених, як Д. Антонович, Л. Білецький, І. Горбачевський, С. Дністрянський, О. Колесса, С. Смаль-Стоцький, В. Старосольський, Ю. Бойко-Блохин, В. Кубійович, І. Мірчук, О. Оглоблин, Ю. Панейко, І. Пастернак, Н. Полонська-Василенко, О. Кульчицький, Ю. Шевельов, В. Янів, Д. Чижевський та багато інших.

У той час, як у советській імперії нищились українська література, культура, фальсифікувалася історія — у Празі, Мюнхені, по усіх Українах у світі, тобто в українській діаспорі, робилося щось протилежне. У кращих випадках писались правдиві сторінки української недолі, дуже часто творились високі зразки художньої літератури та малярства.

Сьогодні УВУ відчинив двері й для українців з України. Приїжджають сюди інколи й ті, що колись у город УВУ кидали важке каміння, як «у гніздо фашистських прихвоснів» чи «націоналістичне кубло». Але мова не про це. Допускаємо, що ці люди прозрівають і йдуть сюди, щоб назавжди відмовитися від себе попередніх. Власне, хай так станеться. Я про інше. Учасники науково-практичної конференції «Український Вільний Університет: з минулого в майбутнє», що проходила у Львові 13-14 лютого 1992 р., звернулися до Президента України Леоніда Кравчука, до Верховної Ради та Кабінету Міністрів України з проханням про підтримку УВУ як української вищої школи, а також регламентування її праці на міждержавному українсько-німецькому рівні. Звичайно, говориться в зверненні, доля УВУ значною мірою залежить від продуманої, вираженої зовнішньої політики України, зокрема з ФРН. Ідеться про те, щоб діяльність університету регламентувалась насамперед відповідною угодою між урядовими чинниками України та Німеччини. Тим самим буде закладено тверді основи для подальшого розвитку української науки, використовуючи при цьому досвід Західної Європи. Хотілось би почути Вашу думку, пане Євгене, яким саме чином УВУ міг би ставати українським «вікном» у світ? Чи потрібне нам таке вікно?

Є. С.: Ці люди, яких Ви називали, — це великі творці УВУ, великі українські таланти, які змушені були працювати на еміграції. Вони покинули Україну, але жили й працювали для неї. Те, що вони створили тут, в наших тоталітарних умовах створити б не могли. І до їх наукового доробку ми повинні ставитись не тільки з пошаною, але й зобов'язані найшвидше взяти його до духового спожитку в Україні.

Кожній державі потрібні «вікна» у світ. Україні, безперечно, також. Оскільки УВУ вже таким вікном був, то нема сумніву, що мусить бути й зараз. Але, по-моєму, повинні відбутись зміни відповідно до нинішніх потреб.

Відбір слухачів з України також мусить бути обумовлений профілем університету. Якщо ж, наприклад, вивчати українську літературу, малярство чи щось інше, творене на німецьких землях чи взагалі в діаспорі, то мусять це робити ті посланці з України, що «сидять» у даній тематиці. Інакше це буде подібне на екскурсійні подорожі.

Тілький строгий професійний відбір! Строгою мусить бути і звітність, тобто саме екзаменування. Думаю, що необхідні й програми, такі програ-

ми, що обіймали б певний курс. Розмова про творчість одного письменника — це мало, це розмова одного. Якщо УВУ зуміє стати інституцією, де можна буде здобути такі знання, які може дати тільки УВУ, то він збереже за собою функцію українського вікна у світ.

Т. С.: Пане Євгене, думаю, що саме так і буде. Ось, і Ви цього літа готуетесь до захисту докторської праці.

Є. С.: Так, я хочу поставити питання про українську літературу так, як вони ще не ставились: «Українська література і християнська традиція».

Я гадаю, це дасть змогу по-іншому прочитати, часом з поправкою на сто вісімдесят градусів, деякі твори, по-іншому «пізнати самого себе». А головне — повернутись лицем до своїх джерел і перестати говорити бездушно з чужого голосу про нашу духову спадщину. Нині та спадщина мусить дати нам силу і стоїцизм і тверду волю бути собою.

Володимир ЖИЛА

ВАРТІСНИЙ ВНЕСОК У ФОНД ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ігор Качуровський, «Золота галузка». Антологія іберійської та іberoамериканської поезії. Видавництво Юліана Середяка. Буенос-Айрес — Мюнхен, 1991. 108 стор.

Кілька місяців тому у Видавництві Юліана Середяка в Буенос-Айресі, в Аргентині, вийшла в світ антологія іберійської та іberoамериканської поезії «Золота галузка», що її уклав відомий поет і письменник Ігор Качуровський.

Заголовок антології «Золота галузка» звучить наскрізь поетично. Його взято з сонета поета і прозаїка Хуана Рамона Хіменеса (1881-1958), який 1956 року був нагороджений премією Нобеля. Перші чотири рядки цього сонета дуже характерні для цілості антології. Вони віддзеркалюють її красу та характер:

*Болюча гілка із осіннім листом —
Обернена на сонці в самоцвіт.
А хмари вкрадуть сонце, й смуток віт
Стає убогим, пилявим, нечистим.*

У ній понад вісімдесят віршів еспанських, катальонських, португальських і латиноамериканських поетів різних століть. Антологія відкривається уривками з відомої еспанської героїчної епопеї «Пісня про мого Сіда» (бл. 1140) невідомого автора. Уривки пісні вміло перекладені розміром оригіналу (чотириакцентний тонічний вірш із цезурою) з дотриманням його фонічних особливостей.

У книзі тут же представлено творчість Хосе Асунсіона Сільви (1865-1896) — геніального колумбійського поета, одного з перших модерністів латиноамериканської літератури. Більша частина його рукописів загину-

ла з кораблем, який затонув. «Загибель рукописів і смерть Ельвіри, сестри й коханки поета, — пише І. Качуровський, — привели до самогубства Сільви». Його поезія «Ноктюрн» присвячена пам'яті Ельвіри. Своєю поетичною формою, вона правдоподібно — єдиний у світовій літературі випадок вільного (різностопового) пеона третього. У ній І. Качуровський виявив великий досвід у галузі перекладу, зокрема в передачі її словесно-го багатства та в дотриманні розміру оригіналу:

*Нині сам я,
сам-душею,
повний горем понадмірним і агонії і смерти, —
бо між нами час і віддаль,
... і пішли дві тіні поруч,
тіні поруч...
О, ці тіні нерозлучні!
О, ці тіні душ померлих,
що еднаються до купи
з тінню тіла,
що одна шукають одну
в ночі смутку і печалі...*

Перекласти цю поезію напевно не було легко, бо річ тут не так у техніці, як у правильній передачі її характеру і задушевності.

Численні труднощі очікували перекладача і в перекладах поезій Рубена Даріо (1867-1916). Його справжнє ім'я Рубен Гарсія Сармієнто. Він нікарагуанський поет, якого вважають одним із найбільших поетів Латинської Америки. І. Качуровський переклав його чотири поезії: «Метемпсихоза», «Сонатіна» (скорочено), «Леда» й «Фатальне». Нам особливо припала до вподоби «Сонатіна» (писана силаботонічним розміром: чотиристоповий анапест) і «Леда» (чотиристоповий амфібрахій).

*Ах, сердешна царівна! Хоче чайкою стати,
На прудких її крилах попід небом літати,
Загубитися в вітрі, серед гуркоту хвиль!
Майським віршем — лілеї привітати цвітіння
І по сходах сліпучих осяйного проміння
Аж до самого сонця прямувати відціль.*

(«Сонатіна»)

Вибираючи між «точністю» і «вірністю» духові цієї поезії, І. Качуровський надає перевагу вірності, щоб уникнути небезпеки буквальності, або, як кажуть у нас, буквализму.

Амадо Нерво (1870-1919), мексиканський поет-містик, близький друг Рубена Даріо, відомий також як один з найвидатніших латиноамериканських поетів. Його творчість, до речі, є широко заступлена в антології. На окреме відзначення заслуговує переклад його поезії «Отченаш» (за душу короля Людвіга Баварського):

*Дивних прагнень сердешний королю,
Як ніхто не відчув твого болю
І безсоння в непевні часи, —
Трапив ти лікарям у неволю.
Отче наш, що на небі esi...*

Тут в єдності форми і змісту на українському мовному матеріалі відтворено мистецьку дійсність оригіналу, тобто до особливостей творчої манери Нерво додано і національні особливості творчої манери І. Качуровського.

З творчості Федеріка Гарсії Льорки (1899-1936) приманливо звучить переклад «Романс про двох прочан». Тут добре відчувається враження оригіналу, а також і елементи його поетичної форми. Варто тут згадати і переклад поезії «Льоля». Простота думки та чудова поетична зовнішність створюють враження, що цей вірш, як і багато інших, що ввійшли до цієї антології, перекладені І. Качуровським ніби «на одному диханні».

Видатна аргентинська поетеса Альфонсіна Сторні (1892-1938), з походження швайцарка, була найталановитішою з трьох латиноамериканських поетес (Габрієля Містраль і Хуана де Ібарбуру). Вона справжня представниця «жіночої» поезії. Як пише І. Качуровський: «З незаних причин проскрибована в колишньому СРСР і в жодній енциклопедії чи довіднику не фігурує». Поезію «Іду спочити» І. Качуровський переклав справді з великим відчуттям змісту й форми:

*Забути. Дякую. . . Ах, ще прохання:
Як знов задзвонить він по телефоні,
Нехай не докуча — скажи, що вийшла.*

Це була остання поезія Альфонсіни, написана напередодні самогубства. Хвора на пістряк поетеса запливла у море й не повернулася. . .

Хорхе Люїс Борхес (1899-1986) — найвидатніший аргентинський поет, прозаїк і есеїст. Вже в дорослому віці втратив зір. Він же — ерудит, поліглот, писав англійською мовою. Твори його перекладені на більшість світових мов. Його переклади в антології друкуються за дозволом автора.

1968 року я мав щастя бути на його авторському вечорі в Тексас Тек університеті й почути в його власному мистецькому читанні поезію «On His Blindness».

*Вже стільки літ над долею моєю
Стоїть затята промениста мла,
Яка всі речі ув одно злила,
Без барв і форм. В саму лише ідею.

Стихійні довгі ночі, як і дні,
Де повно люду, — все це мла, тумани,
В непевно-вірнім світлі, що не тане
Й пантрує на світанку. Так мені

Кортить побачити лице людини,
Збагнути непрочитані книжки
(З них насолода — в дотиху руки. . .)
Високе птаство й місячні години.

Комусь — усесвіт, простір щонайширший,
Мені лише півтемрява та вірші. . .*

Поезія, прочитана еспанською, викликала глибоке враження серед присутніх, а декому на очах дрижали важкі сльозини. Цього вечора я і говорив з поетом. Він знав, до речі, про українських літераторів і мистців

у Буенос-Айресі і був про них високої думки. Я сказав йому, що його вчена поезія, яка тоді глибоко зареєструвалася в моїй пам'яті, нагадує мені українського неокласика Миколу Зерова. Він зараз же почав розпитувати мене про нього, про його поетичні вияви та про його долю.

З бразилійських поетів в антології маємо три поезії Оляво Біляка (1865-1918), поета парнаського напрямку, якого 1907 року обрано на «принца бразилійських поетів».

Антологія кінчається розділом «З каталанської». Тут маємо поетичну творчість чотирьох авторів: Джозепа Карнера (1884-1970), Джоана Альковера (1854-1926), Томаса Агільо (1812-1884) і Апела леса Местреса (1854-1936).

В Україні за останні десятиліття появились переклади лише кількох авторів іберійської та ібероамериканської поезії: Рубен Даріо. «Вибране» (1968), Федеріко Гарсія Льорка. «Лірика» (1969) і Габріеля Містраль. «Поезії» (1984).

Перекладацькою роботою І. Качуровський почав займатися десь наприкінці 60-их років. Серед чужих авторів знаходимо поетів різних країн: це Гете, Юліуш Словацький, Анна Ахматова, С. Єсенін, Борис Пастернак, Шарль Бодлер, Умберто Саба та інші. Крім оригінальної поезії, до четвертої збірки лірики І. Качуровського «Свічада вічності» (1990) ввійшли ще переклади з італійської, французької, еспанської, польської, російської та німецької мов. Проте найбільшим його здобутком у цій галузі є переклад «Вибране» Франческа Петрарки.

Підсумовуючи, хочемо сказати, що Ігор Качуровський має чималий творчий доробок як поет і прозаїк. У нього чимало досліджень з літературознавства та поезики. Він також перекладач, який завзято працює, щоб звільнити й незалежити українське перекладацтво від російського. У цілому він автор більше десятка книжок різних жанрів. А його «Золота галузка» в стильній обкладинці роботи мистця С. Конашевича — це добре і цінне видання перекладів, в якому він глибоко проник у тканину творів багатьох видатних авторів іберійської та ібероамериканської поезії. Тут він зумів при збереженні форми і змісту оригіналу донести до читача їх поетичну вартість. Тим він зробив вартісний внесок у фонд української перекладацької літератури.

Книжка Ігоря Качуровського «Золота галузка» може правити за дуже цінний посібник для наших університетів, у яких вивчатиметься літератури еспаномовних країн. Із цього погляду вона не може не викликати найживішого інтересу з боку численного загалу викладачів-філологів та вчителів-словесників.

Ігор КІЧАК

ФАЛЬШИВІ «ТІНІ» ОДНОГО ВОРОГА

Газета Верховної Ради «Голос України» в перших днях липня цього року надрукувала велику статтю «Світло і тіні ОУН-УПА» п. Андрія Білинського, в минулому спершу «фольксдойча», а потім дописувача до більшовицьких «Вістей з України», який в міжчасі, доки його не витягнув із Воркути як німця канцлер Аденавер, пригравав чекістам на скрипці замість «укадувати» в шахті. Нічого собі «подарунок» читачам з нагоди 50-ліття УПА від редактора парламентарської газети незалежної держави!

Бже у вступній частині редакція наводить завваження, що, мовляв, «українські радянські війська боролися проти УПА», хоча всім відомо, що в післявоєнний період в Україні, крім військових з'єднань УПА, не було ніяких інших українських військ. Редакція «Голосу України», виявляється, цього не знає.

Але пройдемося по статті п. Білинського, якого редакція парламентарської газети називає «авторитетним і поважаним у всьому світі автором».

Отже, Українську Військову Організацію заснували не «колишні старшини УГА», а старшини Корпусу СС із Армії УНР. Діяльність українських легальних партій під владою передвоєнної Польщі, очевидно, правильніше називати не стратегією, а тактикою.

Пан Білинський дуже наголошує на тому, що в Конгресі Українських Націоналістів у Відні 1929 року взяло участь «тільки 30 людей». Але ж ці люди представляли декілька численних законспірованих революційних організацій. Зрештою, сучасний український націоналістичний рух узагалі започаткували 1891 року тільки 4 людей, яких надихнув усього один Тарас Шевченко своїм голосом «в своїй хаті своя правда, і сила, і воля». Пройшло сто літ, і 1 грудня 1991 року ідею цих п'яти людей підхопили десятки мільйонів — учасники всеукраїнського референдуму. Та й справа не в початковій кількості ініціаторів, а в якості ідеї.

Пан Білинський не розібрався, що «Устрій ОУН» і «Постанови Конгресу» — це два різні документи, і тому його намагання уривковим цитуванням знайти якісь уявні суперечності не досягають цілі.

Не відповідає дійсності і твердження, що всі українські партії «ідеологічно... були українськими націоналістами». Підпільний орган «Сурма» дав їм чітку і точну характеристику: «всі вони хотіли б 'хитро-мудро, невеликим коштом' — збудувати Україну», щоб і «капітал приобрести и невинность соблюсти»*.

Пан Білинський хвалить т. зв. «реальну політику», яка вимагала лояльної підтримки польської окупаційної влади. Але коли армії гітлерівської Німеччини в половині вересня 1939 року вийшли на лінію Сяну і Бугу і

* «Капітал набути і цноту зберегти».

польське військове командування плянувало воювати за польську державу, опираючись на українське і білоруське запілля за лінією свого фронту, то, якби советська армія не перейшла польського східного кордону, в чому б полягала та «реальна політика»? В підтримці оборони польської держави на українській території? Чи нова «реальна політика» вимагала б підтримати німецький наступ? Не говоримо вже про «реальну політику» в сталінській УССР, де всі «реалісти» були фізично винищені навіть за чисто культурницьку діяльність.

Справа визнання чи невизнання стану окупації України є не тільки «справою держав та їх урядів», як твердить п. Білінський, а кожного з нас.

Люди, які прибули 1929 року на Конгрес, не «зовсім випадково» знайшлися в якомусь приміщенні у Відні. Це дуже примітивна думка «професора політолога», як називає п. Білінського парламентський «Голос України». І даремно п. Білінський пише про «авантюристський характер ОУН», яка висунула «глобальні цілі». Так, знищення московсько-більшевицької імперії і польської мікрорелікодержави, які були цілями ОУН, мають глобальне значення. Але авантюристськими виявились плани довічного утривалення відновленої більшовиками московської імперії, не кажучи вже про спробу побудови польського «моцарства» на завойованих непольських територіях. Даремно п. Білінський вважає, що юнак у своєму віці «не придатний до політичної діяльності» і «не в силі розуміти найпримітивнішої політичної проблеми». Панові Білінському, очевидно, не варто судити по собі.

Ідучи за неперевіреними зразками, п. Білінський називає ОУН «терористичною організацією» і підкреслює, що «вбивство було центральним пунктом у вихованні революціонерів». Пропонуємо простудіювати хоча б такий виховний документ ОУН, як «44 правила життя українського націоналіста», а для прикладу небойової діяльності ОУН нагадаємо хоча б про працю довголітнього секретаря Головної Управи Товариства «Просвіта» Миколи Дужого й організатора освітніх курсів молоді при читальнях «Просвіти» Ярослава Старуха — двох визначних діячів ОУН і роботу ОУН в молодіжних товариствах «Пласту», «Соколів», «Лугів».

На більшовицьких зразках пише п. Білінський про справу розколу ОУН 1940 року, що, мовляв, «йшлося про особу вождя». На що тему радимо простудіювати праці об'єктивного сучасного польського дослідника д-ра Ричарда Тажецького. Мало того, п. «професор і політолог» пише, що «бандерівці прийняли більшовицьку програму!!!». І ставить при цьому «відкритті» аж три знаки оклику. Разом з тим він згадує антикомуністичний твір М. Орлика «Ідея і меч», який насправді має назву «Ідея і чин України», а далі про Конференцію і III (Надзвичайний) Великий Збір ОУН 1943 року пише як про «зборища», цілком, як недавно кагебісти.

Відносно III НВЗ ОУН п. Білінський наполягає, що «демократичних елементів треба там шукати з лпокою». Але відповіддю на таку нахабну брехню може бути опублікований 16 липня цього року «Голосом України» документ від серпня 1943 року «За що бореться УПА».

Пан Білінський вдається навіть до прямої фальсифікації. Наводячи в одному місці текст «Декалогу», він замість слів «*Не завагаєшся виконати найнебезпечнішого чину*» «цитує» «*не завагаєшся вчинити і найбільшого*

злочину». Нічого собі погляд «на цю та інші проблеми і нашої історії, і нашого сьогодення»!

Актові Проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 року він дає фашистську і большевицьку зневажливу оцінку. Пан Білинський не знає, з яким ентузіазмом зустріли цей Акт народні маси звільнених від большевицької окупації українських земель в липні 1941 року, як оцінив цей Акт 30 червня 1941 року один з найбільших українців нашого століття митрополит Андрей Шептицький та інші заслужені провідні діячі України, і якого величезного значення надали цьому Актові його західні — шведські, англійські, американські, німецькі — дослідники. Адже ж Акт 30 червня 1941 року поставив Німеччину перед вибором — або визвольний похід, або загарбницька війна, і примусив гітлерівський уряд виявити свої справжні наміри та показати своє правдиве обличчя. В результаті відмови від підтримки визвольних прагнень України, Німеччина програла війну на Сході вже в липні 1941 року у Львові. Але п. Білинський цього не знає. Він не розуміє необхідности революційної боротьби проти окупантів України, які не на те завоювали Україну, щоб опісля мирно дозволити їй стати незалежною державою, і заявляє, що «УПА за жадних умов не могла мати користі з проливаної крові». На цю справу можна глянути дещо масштабніше і задуматися над питанням про те, чи має Україна користь від пролятої протягом декількох століть козацької крові. Відповідь ясна, тільки не для п. Білинського, який, очевидно, був би дуже радий, якби в нас не було в минулому козацтва, гайдамацтва, січового стрілецтва, УПА, тобто, щоб сьогодні не було й сліду по Україні.

Що до постанов Конференцій і Великих Зборів ОУН, то даремно п. Білинський вважає, що вони «не доходили до рядових членів ОУН», ба, наприклад, навіть такий 12-річний хлопчина, яким був автор цих рядків у 1943 році, з великим зацікавленням читав їх у підпільних виданнях ОУН, так що й досі запам'ятався німецький чотиривірш з «Ідеї і Чину»** про те, що «Все йде, все минає, і фюрера, й партію дідько візьме» (ця для того, щоб повірили у правдивість моїх слів).

Пан Білинський наполягає на тому, що «Провід ОУН-УПА мусить відповісти на питання, як він... хотів досягнути свою мету — незалежну державу?». Але ж 1949 року автор підпільної брошури «Безпосередньо за що ми ведемо наш бій» і член Проводу ОУН Петро Полтава роз'яснив, що українське революційне збройне підпілля в ті роки вело боротьбу в обороні українського народу від фізичного і морального знищення і за збереження та розширення своєї революційної бази. Пан Білинський, очевидно, цієї брошури не читав, але він «переживає» за «певну смерть» учасників УПА, очевидно вважаючи, що якби всі вони, керуючись «реальною політикою», пішли в Червону Армію Сталіна, то це дало б їм нагоду оминати «певну смерть» на фронтах і принесло б користь Україні. На жаль для п. Білинського, УПА вирішила написати нову сторінку збройної боротьби з ворогами України, яка нагадала б про славу Хмельниччину. До речі, в одному місці п. Білинський висловлює нерозуміння поняття «національна диктатура» в період боротьби за державність. Так от такою революційною національною диктатурою свого часу і була Хмельниччина.

** З «Ідеї і Чину» — тобто із журналу «Ідея і Чин» — прим. редакції.

В останньому розділі свого «скрипту» п. Білінський розглядає питання реабілітації ОУН-УПА і зазначає, що розуміє «більш ОУНівців і УПАїстів з того приводу, що Українська держава стала реальною не як результат їхньої революційно-визвольної боротьби й політики, а як результат зовсім інших подій».

Отже, немає ніякого «болю», бо і немає Української Самостійної Соборної Держави, яка є метою ОУН. В результаті самознищення імперського більшовицького центру в Москві, обняті великим страхом запеклі вороги української державности разом з т. зв. дисидентами, які донедавна добивались тільки пошанування прав людини в перебудованій демократичній «імперії», проголосили Акт проголошення Української Держави 24 серпня 1991 року, зберігаючи в своїх руках всю повноту влади. Третина українських етнографічних земель залишається поза межами цієї держави, задекларованої як незалежна, в якій українці залишаються найбільш упродовжені й покривджені етнічною групою в несамостійній і у всякому разі несоборній ніби своїй державі.

Звичайно, п. Білінський проти визнання боротьби ОУН-УПА визвольною і проти її реабілітації. Взагалі з питанням про реабілітацію справа справді неясна. Адже ОУН-УПА як організації не були осуджені, і хто ж їх має реабілітувати: ті самі вислужники окупаційного режиму, проти якого ОУН-УПА боролися? Не варто теж прирівнювати учасників ОУН-УПА до учасників війни, які воювали за імперію Сталіна. Очевидно, найсправедливіше визнати ОУН-УПА *воюючою стороною* з відповідним трактуванням учасників національно-визвольної оборонної війни. Але, щоб цього не сталося, п. Білінський заявляє, що «основна ідея їхнього націоналізму» така: окрім українців, «усіх інших — геть з України». Може, справді не розуміє п. «професор політолог», що з України вільна дорога всім її ворогам. Зрештою, сам п. Білінський вже не в Україні. Всі інші неукраїнці можуть бути повноправними громадянами України, при умові пошанування її законів та сумлінного ставлення до своїх громадянських обов'язків.

Пан Білінський уболіває за долю СНД і теперішньої влади в Україні, яку, вважаємо, давно пора замінити владою *українською*, а тому й повторює, що ОУН має монопартійне і диктаторське минуле (дехто навіть твердить, що тоталітарне). Для нього нічого не значать такі факти, як «Маніфест ОУН» від грудня 1940 року, в якому проголошено гасло «Воля народам! Воля людині!», передвоєнний Український Національний Комітет у Кракові (1941 р.), у якому об'єдналися майже всі українські політичні угруповання, Рада Сеньйорів (пізніше Українська Національна Рада) при Українському Державному Правлінні у Львові 1941 року, побудованих на такому самому широкому представницькому рівні, як і сам коаліційний склад УДП. Пан Білінський нічого не знає про програмові постанови ІІІ НВЗ ОУН 1943 року, про Платформу УГВР 1944 року, а тому й «пропонує» ОУН «прийняти демократичну програму» і «не втримувати стару назву ОУН», а «як довго це не станеться, тоді реабілітація ОУН-УПА була б великою помилкою».

Ось тут і бачимо, кого боїться імперія в особі вислужників. Демократія імперії не страшна: вона сама називає себе демократичною. Соціалізм — тим більше, соціалістичною вона себе вже називала. Єдиним неприми-

ренним і безпощадним ворогом імперії є визвольний націоналізм — могутня революційна сила нашої доби. Імперія усвідомлює всю небезпеку визвольного націоналізму для себе до такої міри, що, будучи сама націоналістичною в негативному значенні цього слова, тобто шовіністичною, боїться відкрито себе такою називати. Непоборна сила України лежить в її визвольному націоналізмі. Ну і щоб ми всі знали, як уболіває за долю України п. Білінський, редакція «Голосу України» постаралася для нашого ювілею опублікувати його огидний «скрипт».

Коломия, липень, 1992 р.

Микола МУШИНКА

ІСТОРИЧНИЙ ТВІР НЕ МОЖНА БУДУВАТИ НА НЕПРАВДІ

(З приводу поеми І. Гуцака «Приречені»)

В часописі Української республіканської історико-просвітницької організації «Меморіал» ім. Василя Стуса «Поклик сумління», (Львів, 1992, ч. 22, с. 3) опубліковано поему Івана Гуцака «Приречені» з отакою авторською заміткою:

«З достовірних джерел відомо, що в 1944 році під час Словацького повстання проти фашистів на бік повсталих та поспішаючих на допомогу їм радянських військ перейшов полк дивізії СС «Галичина». Полк штурмом взяв сильно укріплене ворогом місто, знищив кілька тисяч фашистів, а тих, що чудом залишилися у живих, привів у тил радянських військ. Наказ Москви був жакхливий: фашистів у табори для полонених, а довірливих галичан розстріляти. . . Розстріляли весь полк».

Героєм поеми є галицький хлопець, син січового стрільця періоду УНР Петро Рубчак, який добровольцем вступив у СС «Галичину», пройшов вишкіл в Австрії, де дійшов до звання полковника. Після тяжких боїв під Бродами він із своїм полком («єдиним, який чудом уцілів») прорвався із советського оточення та із «здеморалізованою до дна» дивізією потрапив у Словачину. В його полку виник антифашистський бунт. Солдати, які були «ладні 'дружбу' з фрїцем змити кров'ю», просять свого командира повести їх до «москалів», щоб «проти німців з ними воювати». Командир полку «зарідав» і . . . відмовився. Тоді полк очолив рядовий Остап Думчак, який (мабуть, посередництвом повстанців) нав'язав стосунки з частинами Советської армії. Сам командир армії потелефонував із-за Татр особисто Сталінові, що «галичани» повстали проти німців і «рвуться в бій». Сталін після певної мовчанки передав трубку Берії, а той, немов у народній казці, дає з Москви повстанцям нерозв'язне завдання: «Твердиню хай візьмуть!» Цю твердиню з «білими баштами», яку словацькі повстанці ніяк не могли здобути, твердиню, що під нею є «гори трупів і гармат». Даючи отакі накази, Берія був переконаний, що при штурмі всі «галичани» загинуть. Та полк СС «Галичина» під командуванням Остапа Думчака здобув неприступну фортецю, захопивши в полон п'ять тисяч

німців, серед яких був навіть генерал. «Раділи цим совіцькі генерали, пообіцяли навіть ордени», — пише автор.

Однак з Москви після цієї і справді казкової перемоги надійшов наказ: усіх «галичан» роззброїти і відправити в Сибір, де їх розстріляно. Отже, на відміну від казки, поема І. Гуцака закінчується трагічно: «Досі Лена червоніє кров'ю їх».

Отакий основний зміст цієї поеми, побудований ніби на основі конкретних історичних фактів.

Насправді ж поема Івана Гуцака — фантазія. Про СС дивізію «Галичина» існує доволі поважна література (В. Кубійович, П. Шандрук, К. Паньківський, В.-Д. Гайке, В. Верига, Р. Крохмалюк), в якій зазначено майже кожен день діяльності дивізії. Про перехід цілого її полку на бік словацьких повстанців немає в ній найменшої згадки. Не менша література, навіть окрема чотиритомна енциклопедія, існує про Словацьке національне повстання. Ані там ця подія не задокументована.

В авторській замітці та в самій поемі існує цілий ряд явних вимислів. Вкажемо хоча би на деякі із них.

1. Автор пише про «достовірні джерела», на яких буде свою поему, однак, з невідомих причин, не назвав жодного з них.

2. Ніде не наведено назву словацького міста-фортеці, яке взяв штурмом полк дивізії «Галичина». Із самої поеми можна було би гадати, що йдеться про фортецю Стречно біля Жиліни, при мурах якої від 31 серпня 1944 р. і справді відбулися бої між повстанцями і німцями. В цих боях відзначилися французькі партизани, не «галичани».

3. Дивізія «Галичина» мала всього-навсього три піхотні полки та один артилерійський. На чолі жодного не був український полковник. Це було виключено, бо, згідно з німецьким військовим уставом, офіцером у дивізії міг бути лише німець. Українець міг очолювати тільки найнижчу клітину — рій (відділ). На чолі всіх інших частин — чоти, роти, батальйону, полку — були німці. Отже, в отаких умовах, здійснити «бунт» цілого полку і перейти на бік повстанців було немислимо.

4. Після поразки під Бродами 20-22 липня 1944 р. з 11.000 солдатів «Галичини» залишилось не повних 3.000. Отже, полки дивізії мали по пару сотень вояків. Після поповнення і мінімального вишколу дивізію і справді було направлено на боротьбу із словацькими повстанцями. І українські (західні), і словацькі джерела подають, що дивізійники дуже ретельно виконували доручене їм завдання. На бік повстанців перейшли лише одиниці. Після придушення Словацького національного повстання дивізія подалася далі на захід — в Австрію, де здалася в полон англійцям.

5. Виключено, щоб здеморалізований і невишколений полк «Галичини» (до того ще під керівництвом рядового солдата) штурмом взяв у полон п'ять тисяч до зубів озброєних німецьких солдатів. Такої кількості німців не було на всій території, охопленій повстанням. А якби таке чудо і сталося, полк ні в якому разі не міг би привести отаку масу німців «у тил радянських військ», бо під час повстання і після його придушення всі шляхи сполучення у Словаччині контролювали німці. Советська зброя і муніція доставлялися повстанцям лише літаками. Коли советська армія

після важких боїв на Дуклянському перевалі в січні 1945 р. вступила на територію Словаччини, дивізія «Галичина» була вже на дорозі в Австрію.

Отже, вся історія з переходом полку СС «Галичина» на бік повстанців та з її героїчним штурмом фортеці — вигадана. Може, вигадав її не автор, а хтось, хто «достовірно» розповів йому цю історію. А той «хтось», мабуть, переплутав СС дивізію «Галичина» з дивізіями Російської визвольної армії генерала Андрія Власова. Власовці і справді під кінець війни в околиці чеської Праги повернули зброю проти німців, взяли у полон цілі німецькі частини і разом зі своєю здобиччю здалися в полон американцям. Американці полонених німців післали у свої табори, а Власова з його військом передали советській армії. В 1946 р. Власова, членів генерального штабу та основний склад офіцерського складу було розстріляно в Москві, решту солдатів відправлено у табори ГУЛАГу.

Про дивізію СС «Галичина», як і про УПА та інші українські військові формації до недавнього часу невільно було навіть згадувати, а якщо так, то лише в лайливому тоні. Зараз табу з цієї теми знято. Це, однак, не значить, що автор має право писати неправду. А в даному випадку І. Гуцак не лише написав явну неправду, але цю неправду оформив у художній твір, чим (свідомо чи несвідомо) увів у оману тисячі читачів. Отаким вчинком він пішов тим самим шляхом, яким йшла вся т. зв. «українська радянська література», що кожную тему опрацьовувала з позицій «клясовости», «партійности» та «пролетарського інтернаціоналізму». Отже, «літературним домислам» (існував навіть отакий термін), які відповідали цим критеріям, межі не ставилися.

В умовах вільної незалежної Української Держави, побудованої на принципах плюралітету думок, головним критерієм всякого твору повинна бути його наукова і художня вірогідність. Інакше ми опинимося там, де були до недавнього часу.

22.7.1992 р., Пряшів

Софія НАУМОВИЧ

ВІДВІДИНИ ПЕКЛА...

«Lasciate ogni speranza!»

Данте

Київський радіо-журналіст Борис Гривачевський зразу ж, як тільки дозволили москалі, подався на горезвісні Соловки, у товаристві інших журналістів (та «провожатих» московських) і фотографів. Він там побував двічі й усе, що бачив і чув, описав у невеликій книжечці *«Листи з Соловків»* (в-во «Молодь», Київ, 1992 — за редакцією Н. Попсуєнка, мистецьке оформлення О. Квітки).

У вступі п. н. «Вам біль сей відаю», автор пише: «Біль, що вихлюпнув у циклі радіофільмів «Соловецький реквієм» (1990 р.) — не вбирався в одержу слова... Архіви НКВС і нині під надійними замками, і тому доводиться збирати матеріяли по крихті... узнявши за основу листи з Солов-

ків... А вказівка була чітка: «Письма писать домой так: жив, здоров, всем доволен, точка!» (Писати додому так: живий, здоровий, задоволений всім, крапка)... Частину листів віддавали просто... аби чекісти мали з чим ходити, даруйте, до нужника (виходка)... листи з залишками екскрементів... свідчення тому».

Оці короткі речення автора, побіч жаклих описів знущань московських садистів над безборонними в'язнями, підкреслюють безприкладний цинізм і відоме московське хамство — у відношенні до людей взагалі, а до українців зокрема. Бо ж вони не тільки примушували в'язнів працювати у жаклих умовах, у голоді й холоді, а ще й казали їм писати до рідних, що вони «задоволені»! Чи можлива гірша моральна наруга над людиною? Тож не будемо цитувати зразків фізичних побоїв та рафінованих засобів знущань, якими відзначалися ці людозвірі-чекісти, заки доби́ли на смерть нещасного в'язня... Читачі знайдуть у книжці ці описи, й ще гірше зневажатимуть московське безправ'я, майже зовсім невідоме на Заході, або, коли й відоме, — то сприйняте з недовір'ям, бо «хіба щось таке можливе у ХХ столітті?». Тому й треба цю книжку перекласти на різні мови й видати якнайшвидше на Заході.

Як відомо, про Соловки написав свого часу (1947 р.) Семен Підгайний подібну книжку «Українська інтелігенція на Соловках», у якій він подав ряд прізвищ наших геніїв 20-30 років, з якими сам він зустрічався, й сподівався, що вони повернуться в Україну. На жаль, усі вони вигинули з «ласки» Москви! Борис Гривачевський, у своєму творі, застосував «уявний діалог» з Семеном Підгайним, чи пак із його книжкою, зіставляючи факти і передаючи дальші вістки про в'язнів та обставини їхньої смерті. Цей літературний засіб, як і «ліричні відступи» автора, надають цій жакливій книжці мистецької вартости, пов'язуючи інформацію з літературою.

За ці «Листи з Соловків» ми вдячні Борисові Гривачевському, бо книга, крім переживання у читанні, дає нам ще й моральне озброєння проти Москви — вчорашньої, сьогоднішньої й майбутньої...

ВІД РЕДАКЦІЇ

Присвятивши в цьому числі «Визвольного Шляху» багато місця матеріалам до 50-ліття з дня постанови УПА, питанням церковно-релігійним і першій річниці Акту Відновлення Державної Незалежності України, ми мусіли відложити до наступного числа декілька важливих праць, запланованих головню до розділу «Наука, дослід», а також декілька до розділу «До питань державного будівництва», а в цьому й продовження праці Івана Біласа, кандидата юридичних наук, «Органи НКВД-НКГБ-МГБ і трагедія Греко-Католицької Церкви», перший розділ якої надруковано в нашому журналі за місяць вересень, 1992, за що Шановних Авторів перепрошуємо. Ці матеріали появляться в наступних числах «Визвольного Шляху».

Редакція «В. Ш.»

Вельмишановні Пані й Панове!

У Харкові організується міжнародне видавництво «СНІП» імені Миколи Міхновського, що плянує друкувати книги, конче потрібні сьогодні для українських учбових закладів, для самоосвіти та фахівців різних галузів.

Це підручники, посібники, хрестоматії з історії та літератури України, довідники, антології, сучасні методичні розробки, художня література, дитяча та юнацька книга. Видання будуть спрямовані на формування патріотичного світогляду та високого естетичного смаку читача.

Пропонуємо Вам співпрацю та участь як співзасновників нашого видавництва. Відповідь надсилайте на адресу:

310058 Харків, вул. Культури, буд. 9 (колишній Будинок письменників «Слово»), пом. 27. Тел.: 43-13-44. Миколі Козаку.

М. Козак

Голова Крайового Секретаріату Націоналістів Слобідщини

П. Черемський

Голова Слобідського Крайового Кошу Всеукраїнського
Братства вояків УПА

О. Різниченко

Секретар

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

Чикаго і околиця:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
